

Varietas delectat
A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége
a 11–14. században

Varietas delectat
A pápai-magyar kapcsolatok sokszínűsége
a 11–14. században

Szerkesztette: Kiss Gergely

Pécsi Tudományegyetem BTK TTI
Középkori és Koraújkori Történeti Tanszék

Pécs, 2019

DeLegatOnline Könyvek 1.

A kutatást és a kötet megjelenését támogatták az

MTE-DE „Lendület” – Magyarország a középkori Európában

NKFIH NN 124763 „Pápai megbízottak a 14. századi Magyarországon (1294–1378) – Online adattár”

NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár”
kutatási projektek

Borítókép: Fülöp fermói püspök, legátus ábrázolása a Képes Krónikában

Forrás: Képes Krónika (Chronicon Pictum) I. Magyar Helikon, Budapest, 1964, 129. old. (f. 65a). Országos Széchényi Könyvtár, Budapest.

ISBN: 978-963-429-394-1

ISSN: 2676-9050

© Kiss Gergely

© Barabás Gábor

© Kovács Viktória

© Maléth Ágnes

A mutatót készítette:

Bandi Kristóf Bálint

Tördelés, nyomdai munkálatok:

Molnár Nyomda Kft.

Pécs, Légszerszgyár u. 28.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
I. ÁLTALÁNOS RÉSZ (Kiss G.)	
A pápai képviselet	11
<i>A kora középkor</i>	11
<i>A reformpápaság időszaka: a pápai képviselet megújulása</i>	19
<i>A 12. század eleje –13. század közepe: pápai képviselet differenciálódása</i>	23
<i>A 13. század közepe – 14. század vége</i>	35
A pápaság és Magyarország kapcsolatrendszere a 11–14. században – áttekintés	59
<i>A képviselet formái</i>	61
<i>A pápai megbízottak tevékenységének jellemzői</i>	64
II. ESETTANULMÁNYOK A 11–14. SZÁZADBÓL	
Kiss Gergely: <i>Gregorius de Sancto Apostolo. Egy 12. század végi magyarországi pápai legátus pályafutása</i>	81
Barabás Gábor: <i>Gregorius de Crescentio bíboros élete és magyarországi legációi</i>	93
Kovács Viktória: <i>Alter ego domini papae Nicolai III. Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281)</i>	117
Kiss Gergely: <i>Altegradus de Cataneis de Lendenaria. Egy legátusi ügyhallgató a 14. század eleji Magyarországon</i>	167
Maléth Ágnes: <i>Gui de Boulogne magyarországi legációja</i>	175
Rövidítések	201
Források	203
Szakirodalom	208
Személy- és helynévmutató	229

ELŐSZÓ

Az utóbbi évek kutatásai során fogalmazódott meg ez a sajátos cím több okból is. Egyrészt abból adódóan, hogy a pápai-magyar kapcsolatok egy-egy újabb szeletének feltárása, vagy a korábban is ismert események részleteinek tisztázása zavarba ejtő problémákat hozott felszínre. Ezek először akkor jelentkeztek komolyabban, amikor 2014-ben megindult a már meglévő és folyamatosan gyűjtött információk adatbázisba szerkesztése. Az ekkor elindult DeLegatOnline kutatási program első szakasza az Árpádkort fedte le.¹ 2017-től a vizsgálatokat kiterjesztettük az 1294 és 1378 közötti időszakra.² A szereplők és az események rögzítésének egyenes következménye volt, hogy egy bizonyos rendszer szerint különböző kategóriákba és típusokba soroljuk be őket. Egy ilyen rendszert ellenben nem könnyű megfelelően rugalmassá tenni ahhoz, hogy az események egészen eltérő variációi mind megtalálják az őket megillető helyüket. Nehéz volt kialakítani azt az egyensúlyt, ami még megfelel a kereshetőség kívánalmainak, ugyanakkor nem túlságosan sematikus vagy „szürke”, azaz kellően visszaadja a kapcsolatok változatosságát. A sokszínűség tehát alapvetően tartalmi jellegű, amelynek jelentőségét különösen fontos hangsúlyozni. A hagyományosnak tekinthető, a pápai-magyar kapcsolatokat leginkább politikai-diplomáciai síkon kezelő felfogás mellett ugyanis léteznek olyan, egy-egy különleges részterületet (eszme- és jogtörténet, egyházpolitika, gazdaságtörténet) felölelő munkák, amelyek e változatosság meglétét igazolják.

Másrészt a sokrétűség a kapcsolattartás jellegében is megmutatkozik. Talán itt nagyobb a lemaradás: a pápai képviselő változatos formáinak a kutatás a legutóbbi időkhöz nem szentelt olyan nagy figyelmet, mint a tartalmi kérdéseknek. Eddig leginkább a pápai legátusok álltak a reflektorfényben, de ha csak őket vennénk számításba az itt most kijelölt időbeli keretek (11–14. század) között, akkor bizony csupán elég vékony szeletét látnánk a pápai-magyar kapcsolatoknak. Eltekintve olyan – egyébiránt nagyon is fontos – részterületektől, mint a legátusok fajtáinak elkülönítése, a többi lehetséges pápai megbízott eddig inkább háttérbe szorult. Pedig ők – a pápai kiküldött bírók, pápai adószedők, adminisztrátorok, stb. – épp olyan fontosak, mint maguk az oldal-, kiküldött, ill. született pápai követek.

Harmadrészt maguk a szereplők is változatosak, abban az értelemben, hogy azonosításuk sokszor vet fel problémákat: egy-egy gyakori keresztnév

1 <http://delegatonline.pte.hu/index/project1> – NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár”.

2 <http://delegatonline.pte.hu/index/project2> – NKFIH NN 124763 „Pápai megbízottak a 14. századi Magyarországon (1294–1378) – Online adattár”

mögött olykor több személy is meghúzódhat, és elkülönítésük nem mindig volt sikeres.

A tevékenységüket vizsgálva hasonló, a legkevésbé sem egysíkú kép bonthatódik ki. Jóllehet egy-egy pápai megbízott szerepét a „nagypolitikában” jól ismeri a kutatás, de a magyarországi tartózkodás egyéb, olykor „hétköznapi” eseményei eddig nem kerültek igazán előtérbe. Ugyanakkor ezek épp annyira hozzátartoznak az adott személy itteni tevékenységéhez, legyen szó zsinatról, egyházi bíraskodásról vagy éppen javadalmak betöltéséről. A kiküldő, azaz az egyházfő, igyekezett is minél inkább kihasználni a megbízott jelenlétéből fakadó lehetőségeket, vagy célzottan, egy-egy ügyre vonatkozóan, vagy egy korábbi felhatalmazás kiegészítésével, módosításával. De az is megfigyelhető, hogy a pápa helyett tevékenykedő teljhatalmú megbízottak olyan ügyekben is eljártak, amelyek nem szerepeltek az általános megbízólevelekben. Fontos tanulság, hogy az egy személyhez kapcsolódó *események egésze* alapján lehet összefoglaló véleményt formálni az illető magyarországi tevékenységéről.

Ám még mindezek alapján is úgy érezhetjük, mintha egy kulcslyukon keresztül próbálnánk képet alkotni egy egész szoba belső elrendezéséről. Éppen ezért a kutatás során igyekeztünk a pápai megbízottak teljes élettörténetét rekonstruálni. Így nagyobb eséllyel helyezhető el az adott személy a pápai képviselet rendszerében, és ezáltal elkerülhetővé váltak a szövegkörnyezet hiányából fakadó értelmezési nehézségek, problémák is.

Végül, de nem utolsósorban a rendelkezésre álló forrásanyag maga is nagyon változatos. Az oklevelek mellett olykor sokat elárulnak az elbeszélő források – különösen a megbízottak nem magyarországi tevékenységét illetően – vagy a gazdasági dokumentumok, kérvények, esetenként a képi ábrázolások.

A jelen kötet célja, hogy ízelítőt adjon ebből a sokszínűségből általánosságban és kézzelfogható eseti példák segítségével is, ezért tagolódik két nagyobb egységre, egy *Általános részre*, és *Esettanulmányokra*. Arra a jelen keretek között nem vállalkozhatunk, hogy minden részletét feltárjuk annak a bonyolult kapcsolatrendszernek, ami a pápaság és Magyarország között fennállt, inkább annak legjellemzőbb vonulatait igyekszünk bemutatni, ezáltal is érzékeltetve azok sokszínűségét.

II. ESETTANULMÁNYOK A 11-14. SZÁZADBÓL

Kovács Viktória:

Alter ego domini papae Nicolai III

Fülöp fermói püspök, szentszéki legátus magyarországi tevékenysége (1279–1281)

A tanulmány Fülöp fermói püspök, pápai legátus 1279–1281 közötti magyarországi követségével foglalkozik. Bár kitér a pápai követ diplomáciai küldetésének megvalósítási kísérleteire, eredményeire és következményeire – lévén ez Fermói Fülöp tevékenységének legismertebb területe –, ezt csak áttekintő jelleggel teszi. Ehelyett igyekszik magyarázatot adni a legátus kiküldetésének lehetséges okaira, ismerteti felhatalmazását, jogköreit és bemutatja egyházkormányzati és más, a magyarországi egyház belső ügyeit érintő intézkedéseit.

A legátus kiküldetésének okai, felhatalmazása

III. Miklós pápa (1277–1280) megbízó- és ajánlólevelei Fülöp, a közép-itáliai Fermo városának püspöke¹ számára 1278. szeptember 22-én keltek. Az iratok² három csoportba sorolhatók: a megbízólevéllel a pápa az apostoli követség teljhatalmával (*legationis officio plene*) ruházta fel a püspököt Magyarországon, valamint a vele határos Lengyelországban, Dalmáciában, Horvátországban, Rámában, Szerbiában, Lodomériában, Galíciában és *Cumania* területén,³ rögzítette a legáció általános céljait, és felhatalmazta, hogy útja során azokat a jelvényeket viselhesse, amelyeket a „pápa oldaláról” a tengeren túlra küldött követek viselni szoktak;⁴ az iratok második csoportja a világi hatalmasságoknak és a prelátusoknak címzett ajánlólevelekből áll,⁵ a harmadik csoportba sorolható dokumentumok pedig a legátus különleges felhatalmazásait (*facultates*) tartalmazzák.

A megbízólevél szerint a követség általános diplomáciai-egyházpolitikai célja a belviszályok megszüntetése és a királyi hatalom erejének helyreállítá-

1 Vö. HC I. 249.

2 1278. 09. 22.: THEINER I. 327–336. (Fraknóinál tévesen 1275. 09. 28-i kelettel. FRAKNÓI 1901. 366: 257. jz.).

3 „*nos itaque tam ingenti et periculosa necessitate premissorum attente pensata, te de cuius claris meritis et probata industria plenam in domino fiduciam obtinemus, ad Regnum*”, valamint a vele határos Lengyelországban „*ipsum tibi legationis officio plene commisso in eodem Regno, ac Polonie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Lodomirie, Galitie et Cumanie partibus illi conterminis*”. THEINER I. 328.

4 „*Et ut circa legationis officium, quod in eodem Regno Ungarie tibi duximus committendum, eo possis prosperari facilius, quo solitis legatorum, qui missi de latere mare transeant, adornatus insigniis personam nostram quodammodo presentabis*”. THEINER I. 328.

5 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 113–134, 161–162.

sa IV. László országában, ahol a főurak hatalmaskodásai az egyházak jogait és szabadságát sem hagyják érintetlenül.⁶ A legátus arra is utasítást kapott, hogy igyekezzen elérni a kánoni törvények betartatását (*observantiam canonice sanctionis*).⁷

Eltekintve a legátusi intézmény kialakulásáról és részletes történetéről, elengedhetetlen legalább kontúrjaiban felvázolni az intézmény korabeli sajátosságait.⁸ A 13. század végére három különböző fajta legátust lehetett egyértelműen elkülöníteni a kánonjogban: *legatus natus*, *legatus missus*, *legatus a latere*. Mindegyikük a pápát képviselte, különbségük abból adódott, hogy eltérő mértékben testesítették meg őt.⁹ A *legatus natus* olyan helyi főpap volt, aki a pápák állandó, bár jobbára csak reprezentatív jellegű képviselőjét látta el egy-egy területen.¹⁰ A *legatus missus* gyakorlatilag kiküldött követnek felelt meg, a pápa akaratát közvetítette, általában diplomáciai küldetésekkel bízták meg, teljhatalommal sem volt felruházva. A *legatus missus* lehetett alacsonyabb rangú személy is, szemben a pápa oldaláról kiküldött követtel, a legmagasabb rangú *a latere* legátussal, akit a 13. század végére viszonylag stabilan a bíborosok közül, a pápa oldala mellől (*a latere / de latere*) küldtek, a pápa pedig az apostoli követség teljhatalmával ruházta fel (*pleno iure/plenae legationis officium*).¹¹ A 13. századi kánonjog a pápát és az oldaláról kiküldött követet bizonyos szempontból egy személynek tekintette: az ilyen legátus Róma püspökének másik énje

6 „et bella [...] civilia immaniter colliduntur, [...] graviter solum Regale deprimitur, eiusque depresso regimine non solum in Regno ipso vastantur bona fidelium, sed iura ecclesiarum et aliorum piorum locorum in direptionem veniunt, et libertas ecclesiastica dampnabiliter conculcatur”. THEINER I. 328.

7 THEINER I. 328.

8 A kérdés bővebb áttekintését ld. a jelen kötet általános részében.

9 FIGUEIRA 1986a. 542.

10 KISS 2010a. 195–196.

11 KISS 2010a. 195–196. Az *a latere* kifejezés már a szerdikai zsinat (343) V. kánonjában, ill. I. Leó, I. Miklós és VIII. János pápa okleveleiben is megtalálható, de elsősorban csak a szó szerinti, „helyi” értelemben véve. VII. Gergely egyáltalán nem használta a *legatus a latere* kifejezést, amit gyakrabban a 12. század elejétől alkalmaztak, és bár előszeretettel használták a kardinális-legátusokra, nem kizárólag rájuk vonatkozott. II. Ince (1130–1143) például 1135-ben a francia püspöki kar tudomására hozta, hogy a roueni püspököt *de latere suo* küldte ki. RUESS 1912. 108–109. A III. Sándor (1159–1181) pontifikátusa utáni időszakban a *legatus a latere* megjelölést – az eltűnőben lévő kivételektől eltekintve – már csak kardinális-legátusokra alkalmazták. Az pedig, hogy az így megnevezett legátusok – legalább általában – több joggal voltak felruházva a többi legátushoz képest, már II. Paszkál (1099–1118) idején is kimutatható. III. Sándor több oklevelében az *a laterével* szinonimaként jelenik meg a *de corpore ecclesiae* kifejezés. Ez egyértelműen mutatja, hogy addigra az *a latere* kifejezés egyúttal jogi tartalommal is bírt: azok, akik *legati a lateréként* voltak megnevezve, egy *corpust*, misztikus testet alkottak az őket megbízó pápával. RUESS 1912. 109–111. Ez a jogi absztrakció alapozta meg és tette lehetővé azt, hogy a pápa az oldalkövetként kiküldött bíborosait hatalma teljességéből részeltethesse. Vö. FIGUEIRA 1986a. 531–535. Ld. még a jelen kötet *Pápai képviselő* c. fejezetét.

(*alter ego*) volt, feladatait a pápa nevében és megbízásával, de a saját jogán, kirendelése alapján teljesítette.¹² Az apostoli követség teljhatalmával felruházott *legatus a latere* mozgástere a kirendelés jogán (*iure legationis*) csak azokra az ügyekre *nem* terjedt ki, amelyek kizárólag a pápa illetékessége alá estek, egyetemes uralma, legfőbb hatalma jeleként, kivéve, ha erre a legátus különleges megbízás keretében (*speciale mandatum*) felhatalmazást kapott.¹³ Az általános legátusi meghatalmazás keretében nem átruházható, kizárólag a pápának fenntartott jogok¹⁴ kategóriája sosem volt határozottan körülírva, ráadásul azok köre a 13. században folyamatosan bővült, egyenesen arányosan a pápaság expanziójának erősödésével és ezzel összefüggésben a legátusi missziók gyakoriságának növekedésével.¹⁵

Fülöp püspököt, annak ellenére, hogy nem volt a bíborosi kollégium tagja,¹⁶ a pápai küldöttek közül a legmagasabb rangú *a latere* legátusnak kell tartanunk, vagyis a „pápa oldaláról” kiküldött, teljhatalommal bíró követnek, aki – általános felhatalmazásának köszönhetően¹⁷ – az egyházfő nevében a lehető legszélesebb jogkör birtokában tevékenykedhetett Magyarországon és azokban a provinciákban, amelyekre felhatalmazása kiterjedt.

A legátusi intézmény kiemelt fontosságú eszköz volt a pápák kezében, amelynek segítségével – jelentős részben a kizárólag nekik fenntartott jogok skálájának folyamatos bővülése miatt – utolérhetetlenül növekvő jogszolgáltatási feladataikat az igazgatás helyi szintjein is képesek volt ellátni. Az általános legátusi mandátumon felül adott különleges meghatalmazásokkal a pápának egyfelől lehetősége volt egy adott ügy komplexitásához szabni legátusa jogosítványait, másfelől a lehető legnagyobb hatékonyságot biztosította kirendeltje számára, olyan eszközökkel látta el őt, amelyek révén az előre nem látott bíraskodási, vagy egyházkormányzati ügyeket is képessé vált hatékonyan kezelni.¹⁸

12 FIGUEIRA 1986a. 527–532.

13 FIGUEIRA 1991a. 191–192.

14 FIGUEIRA 1991a. 191.

15 FIGUEIRA 1991a. 195–196. A kanonisták hosszabb-rövidebb listákat állítottak össze a pápának fenntartott jogokról, ezek közül a legbővebbek a 13. század derekán, ill. második felében keletkeztek. Hostiensis *Summájában* 63 ilyen jogot sorolt fel, ezekhez *Commentariájában* 7 újabbat társított. A leghosszabb listát Durantis állította össze, nála mindent egybevetve 89 olyan jogkör jelenik meg, amelyet csak a pápa gyakorolhat. Néhány ezekből a teljesség igénye nélkül: kizárólag a pápa dönthetett hitbeli kérdésekben, csak ő helyezhetett át püspököket, hívhatott össze egyetemes zsinatot, kanonizálhatott szenteket, adományozhatott várományos javadalmat, ő volt az egyházi ügyek végső fellebbezési fóruma. FIGUEIRA 1991a. 196–204.

16 Vö. HC I. 9–10.

17 „*ut in eis evellas et destruas, dissipas et disperdas, edifices et plantas in nomine domini, sicut videris expedire*”. THEINER I. 328.

18 FIGUEIRA 1991a. 204–205.

Fermói Fülöp különleges legátusi jogosítványaival élve (harmadik iratcsoport¹⁹) többek közt egyházi javadalmakat adományozhatott,²⁰ klerikusait bármelyik káptalanba kinevezhette kanonokká,²¹ búcsúkat engedélyezhetett,²² intézkedései foganatosítását egyházi büntetésekkel is kikényszeríthette,²³ bárki ellen elrendelhetett egyházi kiközösítést,²⁴ és fel is menthette az *excommunicatio*val sújtott személyeket a cenzúra alól.²⁵

Ha a pápa az oldaláról kiküldött követét konkrét diplomáciai küldetéssel bízta meg, akkor sem hagyható figyelmen kívül, hogy az általános legátusi mandátumából és különleges meghatalmazásaiból (*facultates*) fakadó jogkörre ennél eleve sokkal többre predesztinálta, ill. jogosította fel őt. Kirendelésének területén (*provincia*) ő került a helyi egyházi hierarchia élére mint az egyháztartomány(ok) kormányzója, így többek közt hatalmában állt akár teljes zsinatokat is összehívni, és elnökölni azokon, megerősíteni a kánoni választásokat, vizitációs jogot gyakorolni, ezen kívül felső szintű bírósági széket működtetett, amely az egyházi ügyek fellebbviteli fórumaként funkcionált.²⁶

A megbízólevelek alapján, amelyek, mint láttuk, rendkívül széles jogkört biztosítottak Fülöp számára, úgy tűnik, hogy kiküldésének általános célja a Magyarországon uralkodó anarchikus állapotok felszámolása volt. Megbízásának másik, korántsem „általános célja” az esztergomi érsekség betöltése körüli zűrzavar megszüntetése lehetett. Legalábbis erre utal, hogy a pápa megbízta azzal, hogy a főpapi széket illető jövedelmeket szedje be és helyezze biztonságba a majdani érsek számára, egyúttal írásbeli tudósítást kért az egyház helyzetéről.²⁷

Mégis, arra a kérdésre, hogy mi lehetett az az impulzus (ha egyáltalán volt ilyen), amely végül „kiváltotta” a pápai legátus kirendelését, nehéz egyértelmű választ adni. Miért csak 1278-ban kapta meg legátusi megbízását Fülöp püspök, miközben IV. László magyar király *de facto* évek óta „uralkodott, de nem kormányzott” az országában? Szükség volt-e egyáltalán pápai beavatkozásra (a királyi hatalom megtámogatására)²⁸ a rákosi gyűlés (1277 májusa) után megindult

19 Ld. az 1. számú melléklet III. részét.

20 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 155–156.

21 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 143–144.

22 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 152–153.

23 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 160.

24 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 138–139.

25 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 141–142.

26 SCHMUTZ 1972. 456–457.

27 1278. szeptember 22.: ÁÚO IV. 147.

28 „*ut in Regno ipso inter eundem Regem et Regni personas, necnon tam ibidem, quam in provinciis memoratis inter ecclesiasticos et mundanos viros, et universos alios cuiuscumque conditionis, preminentie sive status agere studeas et tractare, que ad [...] robur status Regii [...] pertinebunt*”. THEINER I. 328. „*et quae [...] dictoque Regno ad salutem profutura, et ad christiane fidei ac tui status fulcimenta pertinere cognosceret*”. THEINER I. 341.

konzolidációt követően? Ottokár rímes krónikája – amely a magyar urak pápához intézett levelét is ismerni véli²⁹ – inkább azt látszik alátámasztani, hogy a legátus kiküldését valamilyen magyarországi megkeresés, kérés előzhette meg. Feltehető, hogy az ország egyházi és világi elitjének egy része nem volt elégedett IV. László konzolidációs törekvéseivel, nem bízott az uralkodóban. Noha a szóban forgó, állítólagos levél közelebbről nem ismert, elfogadható, hogy a pápa helyi hírforrásból szerzett tudomást a magyarországi helyzetről. E tekintetben természetesen nem ez volt az első ilyen jellegű híradás. Brúnó olmützi püspök már 1272-ben a kereszténység veszedelmes helyzetéről számolt be X. Gergely pápának, amiért jelentős részben a pogány kunokat tette felelőssé.³⁰

Azt, hogy mennyire volt pontos képe a pápai udvarnak a Magyarországon uralkodó állapotokról, amikor a legátus kiküldésére sor került, még ezeknek a híradásoknak a fényében is bajos lenne megmondani. Fülöp püspök egyes intézkedései, kiváltképpen a kunok dolgának sikertelen, katasztrofális következményekkel járó „rendezési” kísérlete, nem éppen a magyar viszonyok beható ismeretéről vallanak. A magyar egyház megreformálási törekvésének a meglehetősen ingatag belpolitikai helyzetben való érvényre juttatása (budai zsinat) sem éppen arról árulkodik, hogy a pápai politika és az azt képviselő Fülöp legátus pontosan ugyanazt a valóságot élte volna meg, mint az országlakosok. Más kérdés, hogy a budai zsinat egyes végzései kétségtelenül a belpolitikai konszolidációt szolgálták.

Fülöp fermói püspök pápai követségének kronológiája és itineráriuma

Fülöp, Fermo püspöke Magyarország 13. századi történetének egyik legismertebb pápai legátusa. Miután a fermói püspök magyarországi tevékenysége (1279–1281) egyaránt megkerülhetetlen az időszak politika- és egyháztörténetére irányuló vizsgálódások során – itt elég csak az 1279. évi budai zsinatot, vagy a kunok letelepítési és megtérítési kísérletének látványos kudarcba fulladását felidézni –, a legátus fontosabb intézkedéseit viszonylag jól ismerjük. Fülöp itineráriuma azonban több ponton erősen hiányos, máshol vitatható, a magyar

29 „*kunic Ladizla wart so balt an unfuor, diu im niht enzam, darumbe wurden in gram die herren algeliche in sinem kunicriche. si teten dem babest kunt, ob er niht in kurzer stunt sine helfe darzuo kert, Ungerlant wurd versert an kristenlichem glouben.*” („László király hamarosan hozzá méltatlan romlott életmódot folytatott, s ezért szerte a királyságban megnehezteltek rá az urak. Tudatták a pápával, hogy meggyengül Magyarországon a keresztény vallás, ha nem küld rövidesen segítséget”.) OÖR 322. Magyar fordítását ld. KLE 118.

30 „*Hec vero sunt pericula a Regno Ungarie christianitati imminetia: primum quod in ipso Regno Cumanian manutinentur, qui non solum alienigenis, sed eciam ipsius Regni incolis atrociter sunt infesti, et modo apud alios minus solito preliandi, Infantibus et Senibus non parcentes, Iuvenes et iuenculas captivatos in sui ritus malicie deducunt consuetudinem, ita quod potentiam suam taliter iam multiplicaverunt per eosdem, quod ipsi Ungarie certum ex hoc imminet periculum et iactura, et terris eciam convicinis*”. THEINER I. 307–308.

szakirodalom pedig csak említés szintjén tér ki Fülöp püspök sziléziai követségére, amelyről több narratív forrás is tudósít az 1281., ill. az 1282. évre vonatkozóan.³¹ A legátus felhatalmazása ugyanis nemcsak Magyarországra, hanem Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Lodoméria, Galícia, Cumania és a vele határos Lengyelország területére is érvényes volt. Utóbbi körülmény azért nem elhanyagolható, mert a fermói püspök mellett, hogy politikai természetű feladatait teljesítette, a kirendelésének bármelyik területéről hozzá folyamodók ügyeiben is eljárta – nem beszélve az időközben kézhez vett újabb pápai megbízásokról. Ez a tény elvileg magában hordozza a lehetőségét annak, hogy nem magyar okleveles forrásokból magyar vonatkozású adatokhoz jussunk a követségről, vagy legalábbis, hogy külföldi illetőségű források segítségével kiegészítsük a legátus magyarországi itineráriumát: a kiadott lengyel okleveles anyag áttekintése nyomán érdemben végül az utóbbi lehetőség bizonyult reálisnak.

Fülöp fermói választott püspököt 1273. március 24-én X. Gergely pápa (1271–1276) helyezte a közép-itáliai város egyházának élére.³² Püspökségét megelőző időszakból nagyjából annyi tudható Fülöpről, hogy mantovai prépost volt.³³ Az a lengyel szakirodalomban olvasható elgondolás, mely szerint a fermói püspök és későbbi pápai legátus nem más, mint a forrásokban milánói esperesként és pápai káplánként feltűnő *Philippus comes de Casate*,³⁴ tévedésen alapul. Ilyen nevű személy ugyanis nem létezett. A félreértés hátterében minden bizonnyal a III. Miklós pápa (1277–1280) regisztrumából ismert, 1278. március 31-én „tiszteletreméltó testvérünknek ... fermói püspöknek és kedvelt fiunknak, casatei comesnek, milánói esperesnek, káplánunknak” küldött pápai parancs *inscriptio*jának téves értelmezése áll. A regisztrumkönyv kiadásában a címzés *venerabili fratri ... episcopo Firmano et dilecto filio comiti [sic! – K. V.] de Casate, archidiacono Mediolanensi, capellano nostro* formában olvasható,³⁵ ami némiképp megtévesztő, mivel a pápai oklevélnek – ahogy azt a regisztrumkönyvi bejegyzés többes számú *discretionis vestre, exerceatis, noveritis* fordulatai kétségtelenné teszik – nem egy, hanem több, két címzettje volt: Fülöp fermói püspök és Comes de Casate milánói esperes, pápai káplán.³⁶ A későbbi bíboros, Comes de Casate³⁷ neve körüli bonyodalmakat Richard Mather foglalta össze és tisztázta, aki mindenekelőtt amellest érvelt, hogy a „Comes” alatt egyértelműen nevet, nem pedig tisztséget kell értenünk.³⁸ Mindezekből következően Fülöp sem milánói esperes, sem pápai káplán nem volt, ezeket a hivatalokat valójában

31 Vö. 98. sz. jz.

32 RGJ 48. (142. sz.).

33 HC I. 249.

34 GOŁĄB 1985. 187–188; GOŁĄB 1960. 255–256.

35 RN III 87–88. (231. sz.).

36 Vö. MATHER 1964. 328.

37 Vö. HC I. 10.

38 MATHER 1964. 319–321: 1. jz.

Comes de Casate töltötte be. A fenti, március 31-i irattal III. Miklós Fülöp püspököt és Comes de Casatét a közvetlen pápai joghatóság alatt álló (*sedi apostolice immediate subjecta*) római monostorok, ispotályok, egyházak és kápolnák vizitációjával bízta meg.³⁹ A fermói püspök néhány hónappal később, szeptember 22-én újabb feladatot kapott: a pápa legátusává tette⁴⁰ Magyarországon, valamint a vele szomszédos (Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Halics, Lodomeria, *Cumania*) területeken, ill. a Lengyel Királyságban.⁴¹

Fülöp püspök az osztrák rímes krónika tudósítása szerint tengeri úton, Zára felől érkezett az országba.⁴² 1278. december 28-án Bécsben keltezett.⁴³ A magyar király a pápa értesülései szerint (*sicut audivimus*) valamilyen módon megpróbálta megakadályozni a követség megérkezését⁴⁴ – nyilván sikertelenül. A legátust 1279. február 28-án már Budán találjuk, ahol aznap a szepesi társaskáptalan kérésére állított ki oklevelet.⁴⁵ Az év nagy részét ugyancsak Budán töltötte.⁴⁶ IV. László március 4-i okleveléből ismeretes, hogy elérte a királynál, hogy Kőszegi Henrik fiai és bizonyos *familiaris*aik kegyvesztettsége megszűnjön, és visszacapják birtokaikat.⁴⁷ A tavaszi hónapokból néhány egyházi intézkedéséről tudunk: például tisztázta a buzitai Szent Márton-egyház feletti joghatóság kérdését,⁴⁸ és felmentette Kán nembeli Miklós prépostot, a korábbi esztergomi választott érseket az őt sújtó egyházi kiközösítés alól.⁴⁹ A nyár folyamán eleinte úgy tűnt, megnyerte a királyt a kunok megtérítése és letelepítése ügyének – az augusztus 10-én kiadott kun törvények legalábbis erről tanúskodnak.⁵⁰

Az 1279. év végének és az 1280. év elejének történései rekonstruálásához főleg az osztrák rímes krónikára, ezenkívül a pápa 1279. december 9-én IV. Lász-

39 RN III 87–88. (231. sz.).

40 THEINER I. 327–329.

41 „*nos itaque tam ingenti et periculosa necessitate premissorum attente pensata, te de cuius claris meritis et probata industria plenam in domino fiduciam obtinemus, ad Regnum ipsum tibi legationis officio plene commisso in eodem Regno, ac Polonie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Lodomirie, Galitie et Cumanie partibus illi conterminis*”. THEINER I. 328.

42 OÖR 323.

43 1278. 12. 28.: UGDS I. 134–135. „*Data Wiennae, anno ab incarnatione domini millesimo ducentesimo septuagesimo nono, quinto Kalendas Januarii*”. Az oklevelet Szentpétery Imre és Jakó Zsigmond 1278-ra (Vö. EO I. 246; RA 275.), az Adatbázis 1279-re keltezi (DF 291416, DF 286745).

44 „*Licet itaque in primo ipsius Legati progressu displicuerit nobis et merito, quod sicut audivimus, tu eius reformidans adventum et ingressum, forsán dubitans, illum dicebaris, quod invite referimus, impedire*”. THEINER I. 342.

45 MES II. 92.

46 Vö. Fülöp legátus itinerariuma.

47 HO I. 73–74.

48 1279. 03. 23.: ÁHL 50.

49 1279. 05. 05.: MES II. 97–98.

50 ENDLICHER 559–565.

lónak címzett levelére⁵¹ támaszkodhatunk. Mindkét forrás az események relatív kronológiáját nyújtja. A pápai levél tudósítása szerint a követ és a király viszonya többek közt a kun törvények végrehajtásának halogatása miatt megromlott, ami odáig fajult, hogy Fülöp püspök kiközösítette IV. Lászlót, országát pedig egyházi tilalom alá vonta (*te excommunicatum, et Regnum tuum propter hoc iuste interdicto fuisse suppositum*).⁵² Az egyházi büntetések kimondásáról Ottokár rímes krónikája is beszámol.⁵³ Az uralkodó a legátus intézkedései ellen a pápához fellebbezett, majd ennek ürügyén megtagadta az engedelmességet a követnek, és változatos eszközökkel próbálta rábírní erre az őt támogató főpapokat is.⁵⁴ Amire már nem tér ki a december 9-i pápai oklevél, hogy Fülöp püspök a király távollétében⁵⁵ zsinatot tartott Budán, amely 1279. szeptember 14-én ért véget.⁵⁶

Pauler Gyula, Fraknoi Vilmos és Szűcs Jenő ettől eltérő kronológiát állítottak fel: a király kiközösítését a budai zsinat utánra helyezik, október elejére.⁵⁷ Fraknóinál az is megjelenik, hogy a legátus az *excommunicatiót* Pozsonyból mondta ki, adatának forrása azonban ismeretlen.⁵⁸ Pauler és Szűcs véleménye a december 9-i oklevél információinak IV. László itineráriumával való összehangolásán alapul. A módszer ellen – használhatóbb híján – nyilván nem emelhető kifogás, a források adatainak megfelelő összeegyeztetése ellenben megkérdőjelezhető. A pápai oklevél szövegében ugyanis, amely a király terjengős bűnlajstromát mondhatni tételesen, időrendben fejti ki, egyetlen utalást sem találunk a budai zsinatra, amelynek megtartását az uralkodó – ahogy azt később elismerte – megpróbálta ellehetetleníteni.⁵⁹ Márpedig kevésbé valószínű, ha erről a botrányos esetről az egyébként kimondottan jól informáltak tűnő egyházfőnek tudomása lett volna, azt elmulasztotta volna a király fejére olvasni.

A zsinat feloszlása után a legátus egy ideig a városban tartózkodott, szeptember 25-én innen keltezett egy Tamás wrocławai (Boroszló, Breslau) püspöknek szóló oklevelet.⁶⁰ Az osztrák rímes krónika leírása szerint konfliktusa az uralkodóval végül odáig vezetett, hogy az elfogatta és kiszolgáltatta a kunoknak,

51 1279. 12. 09.: THEINER I. 341–344.

52 THEINER I. 342.

53 OÖR 324–325.

54 „*et pretextu appellationis huiusmodi, quasi baculo harundineo incautus inherens, non solum Legato non parebas eidem, sed te ipsum, necnon et alios ab eius Prelatorum sibi adherentium obedientia non absque note macula, interdum comminationibus, inductionibus, interdum penarum inflictionibus retrahebas*”. THEINER I. 342.

55 IV. László 1279. szeptember 11-én Tornáról (RA 3008. sz.), szeptember 26–27-én Sárosról (RA 3010., 3011. sz.), október 2-án megint Tornáról (RA 3012) keltezett.

56 ENDLICHER 565–566.

57 FRAKNÓI 1901. 87; PAULER 1899. II. 365; SZŰCS 2002. 425.

58 FRAKNÓI 1901. 87.

59 1280. 08. 18.: FEJÉR V/3. 29.

60 CDS VII/2. 248.

akik körében kis híján vértanúságot szenvedett: „kivitték arra a helyre, ahol nyíllal szoktak célba löni, ott akarták lenyilazni, és úgy ontani a vérét”.⁶¹ A király ugyanakkor csakhamar a lépéseit helytelenítő főurak fogságában találta magát. A legátus támogatói III. Miklós pápát, IV. László küldöttei pedig apósát, I. Károly nápolyi királyt (1265–1285) ostromolták, előbbiek a pápai követ, utóbbiak a király szabadon bocsátását próbálták elérni. I. Károly kérésének engedve a pápa elküldte követeit az országba, közvetítésükkel Fülöp püspök és az uralkodó is kiszabadult.⁶² A rímes krónika történetének és a király keltezési helyeinek összehangolásával Pauler Gyula és Szűcs Jenő arra az eredményre jutott, hogy a legátus fogságba esése az 1279. év végére⁶³ vagy 1280. január elejére,⁶⁴ IV. Lászlóé január közepe tájára tehető.⁶⁵ A pápai követ február végén,⁶⁶ a király március elején nyerhette vissza a szabadságát, kibékülésükre március elején kerülhetett sor.⁶⁷ Zsoldos Attila újabban rámutatott arra, hogy az uralkodó fogsága rövidebb lehetett, mivel február 11-ről már ismeretes kiadott oklevele.⁶⁸ Egyébként a királyi oklevelek, amelyek a legátus és a király Pascasius pozsonyi prépost révén történt⁶⁹ megbékéléséről szóló információkat tartalmaznak, csak nyár végén, augusztus 18-án keltek.⁷⁰

Az 1280-as évből mindössze négy magyar vonatkozású legátusi oklevél ismert. Tanúságuk szerint a fermói püspök az év nagy részében⁷¹ Esztergomban tartotta a székhelyét, ahol a hozzá folyamodók ügyeiben járt el: ezek közül kiemelhető az erdélyi szász *universitas*, amely a legátustól a földjeiket (*terras, in quibus dicti Saxones habitant*) a gyulafehérvári egyház elpusztítása (1277) miatt sújtó egyházi tilalom felfüggesztését kérvényezte.⁷² A pápai követ ennek egyik feltételül az általuk felégetett Szent Mihály-székesegyház, a püspöki palota, ill. a püspök kápolnája újjáépítésének megkezdését szabta.⁷³

61 KLE 123; OÖR 327.

62 A legátus feloldozta a kiközösítés alól a királyt, majd nem sokkal később „sietősen” visszaindult Itáliába. A krónikaírónak még arról is tudomása van, hogy „Zárába érkezvén esküvel fogadta meg Istennek, hogy ... felőle akár pogánnyá lehet a király minden emberével együtt, ő be nem teszi többé magyar földre a lábát. Így hagyta el az országot.” (*do er ze Saders an stiez, do verlobt er daz got, daz [...] der kunic sinthalp müest werden ein heiden mit allen den sinen, e daz er mer wold erschinen uf ungerischem sant, sus rumt er daz lant*). KLE 125; OÖR 329.

63 SZŰCS 2002. 427.

64 PAULER 1899. II. 368.

65 PAULER 1899. II. 368; SZŰCS 2002. 427.

66 PAULER 1899. II. 369.

67 PAULER 1899. II. 369; SZŰCS 2002. 427.

68 ZSOLDOS 1997. 84. és uo. 84. jz.

69 1280. 08. 18.: ÁÚO IV. 214.

70 ÁÚO IV. 214–215; FEJÉR V/3. 28–30.

71 Szeptember 27-én Budáról keltezett. ÁÚO XII. 307.

72 „*dignaremur iisdem hujusmodi relaxatione et animarum suarum salut[e] misericorditer providere*”. DF 277202.

73 1280. 05. 26.: DF 277202.

Március 4-én a pápa arról értesítette Fülöpöt, miután a modenai püspökség betöltését magának rezerválta, ha úgy akarja, a fermói egyház éléről legátusi jogosultságait fenntartva, a távollétében is (*te licet absentem*) áthelyezi ide.⁷⁴ Az egyházfő arra kérte, mielőbb értesítse levél útján az elhatározásáról, és amennyiben a modenai püspökséget választja, küldjön megbízottakat az egyházhoz, akik püspöki jogait a nevében fenntartják.⁷⁵ Fülöp a felkínált lehetőséggel nyilván nem kívánt élni, ugyanis élete végéig a fermói püspöki széket töltötte be.⁷⁶

A legátus 1280. évi itineráriuma szerencsésen kiegészíthető több lengyel vonatkozású oklevél alapján. Fülöp május 28-án Esztergomban a kruszwicai és a wrocławwki (Wladislavia) egyháznak, október 19-én ugyanitt a wachocki ciszterci monostornak adott privilégiumokat erősített meg.⁷⁷ 1280. november 5.⁷⁸ és 1281. június 26.⁷⁹ közötti tevékenységéről nincs tudomásunk. Mindkét oklevél Esztergomban kelt: előbbiben Fülöp Timót zágrábi püspök számára írta át IV. László Garics várára vonatkozó adománylevelét, míg 1281 júniusában a turóci premontrei konvent kérésére a monostor IV. Béla által kiadott alapítólevelét írta át és erősítette meg.

Pauler Gyulánál olvasható, hogy Fülöp püspök 1281 júniusának végén „legatiójának második tartományába, Lengyelországba, Sziléziába mehetett”,⁸⁰ ill. az, hogy a legátus ekkortájt, 1281. július 11-én zsinatot tartott a kujáviai Włocławekben.⁸¹ A Lengyelországba történő távozás⁸² és a legátusi zsinat említése Fraknói Vilmosnál is megtalálható, utóbbi végzéseit Fraknói megegyezőknek mondja az 1279. évi budai zsinatéival.⁸³ Pauler a wrocławwki zsinatot illetően egy kritikai jegyzetre hivatkozik, amelyet Georg Heinrich Pertz a *Monumenta Germaniae Historica* „*Scriptores*” sorozatában kiadott *Annales Cracovienses compilati* 1282-es év alatt szereplő, Fülöp Lengyelországba való bejöveteléről hírt adó bejegyzéséhez (*Philippus legatus Firmatus intravit Poloniam*) fűzött. A jegyzetben azonban csak annyi szerepel, hogy Fülöp 1281. július 11-én Włocławekben

74 „*Et nichilominus sive predictae provisioni consenseris sive non, legationis officium et omnia alia tibi occasione hujusmodi legationis officii concessa et injuncta competentia sive commissa libere nichilominus sub denominatione ipsius ecclesie Firmane vel Mutinensis, in qua te juxta tenorem presentium remanere contigerit, exequaris*”. RN III 380–381.

75 1280. 03. 04.: RN III 380–381.

76 Vö. HC I. 249.

77 1280. 05. 28.: CDP II/1. 78–80; CDP II/1. 99–100; 1280. október 19.: CDPM II. 147–148; CDPM II. 148–149.

78 TKALČIĆ I. 202.

79 HOklt. 89–90.

80 PAULER 1899. II. 376.

81 PAULER 1899. II. 562: 256. jz.

82 FRAKNÓI 1901. 90.

83 FRAKNÓI 1901. 366: 273. jz.

volt, zsinatra vonatkozó említés nincs a szövegben.⁸⁴ Pertz hivatkozása ugyanakkor egy a Leopold von Ledebur által szerkesztett *Neues allgemeines Archiv für die Geschichtskunde des preussischen Staates* című munkában megjelent forrásközlésre mutat, ahol három, a włocławeki egyházmegyei oliwai ciszterci és a żukowói premontrei egyház választott bírák előtti megegyezéséről tudósító oklevél is szerepel.⁸⁵ Noha ezek egyikét – amelyben a włocławeki püspököt (Albertet) az oliwai konvent kérésére *per censuram ecclesiasticam appellatione ad nos postposita* a megegyezés betartására utasította (*faciatis ... firmiter obseruari*) – 1282 áprilisában a legátus adta ki,⁸⁶ egyáltalán nem biztos, hogy a pápai követ az 1281. július 11-i döntőbíráskodásnál is jelen volt. Lephardus włocławeki dékán augusztus 19-i okleveléből csupán annyi derül ki, hogy a pert a legátus utasítására kellett lezárni (*causam ... dominus legatus nobis commisit terminandam*), ami, miután a két fél Albert włocławeki püspök és a dékán intéseire (*ad exhortacionem*) kiegyezett egymással, megtörtént.⁸⁷ Fermói Fülöp személyes jelenléte – amire tulajdonképpen egyik oklevélben sem történik utalás – már csak azért is nélkülözhető volt, mert Lephardus az ügyben a legátus delegált bírójaként (*iudex delegatus*) járt el.⁸⁸ Vagyis, úgy véljük, 1281. július 11-én Fülöp püspök nemhogy zsinatot nem tartott Włocławekben, de még az is erősen kétséges, hogy egyáltalán ott időzött.

Visszatérve Fraknóira, bár bizonyítani aligha lehet, gyanítható, hogy a legátus lengyelországi távozását (1281 júniusának vége) és zsinatát érintő információi – egy kivétellel, a zsinati végzésekre vonatkozó megállapítással – Pauler eddigre (1901) már megjelent magyar történetéből származnak. Ha azonban nem volt zsinat, hogyan magyarázható az, hogy Fraknói mégis ismeri annak konstitúcióit? Véleményünk szerint tévedésről lehet szó. Fraknói hivatkozásában „Huber idézett kiadványával” való összevetést indítványoz,⁸⁹ Alfons Huber *Geschichte Österreichs* című munkájának második kötetében⁹⁰ ellenben – nem meglepő módon – nem található erre vonatkozó információ. Fraknói itt talán inkább Romualdus Hube(!) zsinati határozatokat kiadó, *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gneznensis* című, 1856-ban Péterváron megjelent munkájára akart hivatkozni. Hube műve – amelyben az 1279. évi budai zsinat összes határozata kiadásra került – mindazonáltal semmilyen włocławeki legátusi zsinat anyagát nem tartalmazza.⁹¹ Mindez azonban nem jelenti azt,

84 Vö. MGH SS. XIX. 605: 49. jz.

85 JAKOBSON 1836. 221–225.

86 1282. 04. 02.: JAKOBSON 1836. 224–225.

87 1281. 08. 19.: JAKOBSON 1836. 222–223.

88 1281. 07. 11.: JAKOBSON 1836. 221; 1281. 08. 19.: JAKOBSON 1836. 222. Vö. 1289. 11. 25.: CDP II/2. 629–632.

89 FRAKNÓI 1901. 366: 273. jz.

90 HUBER 1885.

91 Vö. ACSG 223.

hogy a budai zsinat konstitúciói ismeretlenek lettek volna akár a wrocławeki egyházmegyében, akár másutt, ahová Fülöp legátusi felhatalmazása kiterjedt. A pápai követ rendelkezése szerint a zsinat határozatait legációja területén a püspöki zsinatokon évente legalább egyszer, a székeskáptalanok évégett összehívott általános káptalanjain pedig évente négyszer kellett ünnepélyesen felolvasni és elmagyarázni.⁹² Mivel tehát az említetteken kívül egyelőre semmilyen más adat nem támasztja alá, hogy a Fülöp 1281 nyarán egy időre elhagyta az országot, ezt kétségbe vonjuk.

A legátus valamikor szeptember 6. után távozott Magyarországról, az *Annales Polonorum* 1281. év alatt szereplő bejegyzése szerint nem egészen önként: „a király elfogta, és rútul, egy szekéren az országon kívülre vitték, mert legátusként sok jogtalanságot okozott ennek a László nevű királynak”.⁹³ Október 21-én már az alsó-ausztriai Hainburgból keltezett.⁹⁴

Valószínűleg még magyarországi tartózkodása alatt foglalkozhatott a legátus a gnieznói érsekválasztás ügyével. A pápa Fülöpöt 1279. december 23-án bízta meg azzal, hogy erősítse meg az érsekségben Wlostibor (Wlostiberius) gnieznói kanonokot, amennyiben megválasztására a kánoni törvényeknek megfelelően került sor. Az egyház az Apostoli Szék által érsekké tett Márton halála miatt volt üresedésben. A gnieznói káptalan és az érsek *suffraganeusai* a választás után követeket küldtek a legátushoz, akik igyekeztek elérni, hogy a fermói püspök foglalkozzon az ügyvel, és kérték tőle a választás megerősítését. Ő azonban magyarországi elfoglaltságai miatt nem tudott időt szakítani a vizsgálatra, és erre hivatkozva az ügyet az Apostoli Székhez utalta. A pápa azonban – teret engedve a káptalan abbéli kifogásainak, hogy Wlostibor egyházának vagyontalansága és az utak veszélyei miatt nem tudna egykönnyen az Apostoli Szék elé járulni,⁹⁵ hogy megválasztásának ügyében eljárjon – végül mégis legátusát bízta meg a vizsgálattal.⁹⁶ Kérdés, hogy a pápai követ ennek mikor tett eleget, mivel a történeletről csak IV. Márton pápa 1281. december 23-i okleveléből értesülünk. A pápa ekkor Brémai Henriket helyezte a gnieznói egyház élére, akinek érseki kinevezésére azért volt szükség, mert Wlostibor választotti státuszáról a vele járó jogokkal együtt a legátus előtt lemondott.⁹⁷ Arról, hogy ez mikor, miért és hol történt, nincs tudomásunk.

Fülöp püspök 1282-ben Sziléziában működött pápai követként.⁹⁸ Bécs városába, ahol 1282. szeptember 10-én átírta IV. Béla 1244. évi Kesztelen, Zsuk és

92 ACSG 163–164.

93 „a rege Ungarie captus est et extra Ungariam turpiter in curru eductus, eo quod in officio sue legacionis multas iniurias intulit eidem regi nomine Wladyslao”. AP 646.

94 1281. 10. 21.: HOklt. 92.

95 MON PL I. 88.

96 CDMP I. 458–459; MON PL I. 86–87.

97 MON PL I. 88.

98 Fülöp fermói püspök 1281; ill. 1282. évi sziléziai legációja több annalesben is megjelenik:

Zelle birtokokra vonatkozó hamis adománylevelét,⁹⁹ a Wrocław–Milicz–Wieluń–Wrocław–Henryków–Lipowa utat megtéve érkezett.¹⁰⁰

Fülöp legátus itineráriuma

1278

dec. 28. Bács¹⁰¹

1279

febr. 28. Buda¹⁰²

márc. 1. Buda¹⁰³

márc. 4. Buda¹⁰⁴

márc. 23. Buda¹⁰⁵

márc. 29. Buda¹⁰⁶

máj. 5. Buda¹⁰⁷

júl. 1. Buda¹⁰⁸

júl. 13. Buda¹⁰⁹

szept. 14. Buda¹¹⁰

szept. 25. Buda¹¹¹

„*Philippus Firmanus episcopus legacione functus est in terra Slezie*” (1281, 1282: ACH 545.); „*legatus Philippus fuit in Slesia*” (1281: AGM 541.), „*Eodem anno Phylipus episcopus Firmatus, sedis apostolice legatus, venit in Poloniam*” (1281: AS 429.).

99 1282. 09. 10.: DF 266875, DF 283706.

100 Vö. itinerárium.

101 DF 286745, DF 291416.

102 MES II. 92. (DF 272732).

103 FEJÉR V/2. 566–568. (DF 264642, DF 272681, DF 272703, DL 71249, DL 1033).

104 DL 74778.

105 ÁHL 50. (DF 209964).

106 MES II. 93–96. (DF 236342, DF 236343).

107 MES II. 97–98. (DF 208576).

108 CDPM II. 144–145.

109 ÁÚO XII. 263–264. (DF 252015, DF 252027).

110 ACSG 72–164. (DF 289175).

111 CDS VII/2. 248.

1280

máj. 26.	Esztergom ¹¹²
máj. 28.	Esztergom ¹¹³
szept. 6.	Esztergom ¹¹⁴
szept. 27.	Buda ¹¹⁵
okt. 19.	Esztergom ¹¹⁶
nov. 5.	Esztergom ¹¹⁷

1281

jún. 26.	Esztergom ¹¹⁸
szept. 6.	Esztergom ¹¹⁹
okt. 21.	Hainburg an der Donau ¹²⁰

1282

febr. 8.	Wrocław (Boroszló) ¹²¹
márc. 14.	Wrocław ¹²²
márc. 21.	Wrocław ¹²³
ápr. 2.	Wrocław ¹²⁴
ápr. 12.	Werat[...] ¹²⁵
máj. 18.	Milicz ¹²⁶
jún. 5.	Wieluń ¹²⁷

112 DF 277202.

113 CDP II/1. 78–80; CDP II/1. 99–100.

114 ÁÚO XII. 310–311. (DF 252015, DF 252027).

115 ÁÚO XII. 307. (DF 252015, DF 252027).

116 CDPM II. 147–148; CDPM II. 148–149.

117 TKALČIĆ I. 202. (DF 283555, DF 256722).

118 HOklt. 89–90. (DL 346).

119 DF 260241.

120 HOklt. 92. (DL 1592).

121 Az irat nem a legátus saját oklevele, hanem egy közjegyzői oklevél, amely azonban egyértelműen utal arra, hogy kiállításakor a pápai követ is Wrocławban tartózkodott. Az oklevél ugyanis – regesztája szerint – abban a palotában kelt, amelyikben a legátus időzött: „Breslau, in dem Palaste, in welchem der Legat verweilte”. CDS VII/3. 14.

122 CDS VII/3. 15.

123 CDS VII/3. 15.

124 CDS VII/3. 294.

125 A kiadás szerint a hártván a kelethely nevéből több betű hiányzik, így az nem azonosítható egyértelműen. CDMP I. 473.

126 CDS VII/3. 18.

127 CDMP I. 476.

jún. 11.	Wieluń ¹²⁸
jún. 30.	Wrocław ¹²⁹
júl. 6.	Henryków ¹³⁰
júl. 7.	Henryków ¹³¹
júl. 8.	Henryków ¹³²
júl. 15.	Henryków ¹³³
aug. 9.	Henryków ¹³⁴
aug. 10.	Lipowa ¹³⁵
szept. 10.	Bécs ¹³⁶

Fülöp fermói püspök diplomáciai tevékenysége

Fülöp püspök diplomáciai küldetése a királyság belső békéjének helyreállításában állt. A kapott feladat a legátus számára a politikai egység kialakításával és a kunok megtérítésével tűnt megvalósíthatónak. IV. László király 1279. március 4-én kelt oklevelének tanúsága szerint a király azt követően, hogy Fülöp püspökkel tanácskozott, visszafogadta kegyeibe Héder nembeli Kőszegi Henrik bán fiait és familiárisaikat: Pált, Pétert, Miklóst, Kachynát, Lőrincet és Jánost.¹³⁷ Az ország belső békéjének megteremtése érdekében tett egyéb konkrét legátusi intézkedésről nem tudunk, de közvetve a budai zsinat egyes végzései is elősegíthették a konszolidációt.

A kun kérdés

A kunok ügyében Fülöp püspök 1279. június 23-án, Budán tanácskozott a királlyal, a világi urakkal és a főpappal a kunok két előljárója, Usuk és Tolon jelenlétében. A legátus a tárgyalás során terjesztette elő azt az iratot, amelynek tartalmára vonatkozóan IV. László király esküvel fogadta, hogy a kunokat letelepíti, véget vet a keresztények sérelmére elkövetett erőszakoskodásaiknak, a kunok által elfoglalt egyházi és világi birtokokat tulajdonosaiknak visszaadja.¹³⁸ Az 1279 júliusában összegyűlt tétényi *generalis congregatio* központi témája a kunok megtérítésének ügye volt. A gyűlésen Fülöp püspök jelenlétében hozott

128 CDMP I. 478.

129 CDS VII/3. 20.

130 CDS VII/3. 20.

131 CDP II/1. 76–77.

132 CDS VII/3. 294.

133 CDP III. 131–134. (július 13-i napi kelettel).

134 CDMP. I. 481–482.

135 CDS VII/3. 21–22.; CDS VII/3. 22.

136 DF 266875, DF 283706.

137 HO I. 73–74. Vö. KLE 263: 194. jz.

138 FEJÉR V/2. 507–512.

határozatokat IV. László király augusztus 10-én kiadott oklevele tartalmazza. Az oklevél részben megismételte a korábbi legátusi előterjesztés bizonyos pontjait, de emellett új elemeket is tartalmazott. Rögzítette a kunok végleges letelepedési helyét a Maros-Körös közén, a Tisza vagy a Körös folyó mellett, ill. a Temes-Maros közén vagy az említett folyók környékén. Az oklevél kimondta azt is, hogy a kun urak és nemesek egy és ugyanazon szabadságot élveznek az ország többi nemesével, hozzájuk hasonlóan mentesülnek a hivatlan beszállás alól, és ugyanúgy kötelesek a király hívására személyesen hadba vonulni, mint amazok.¹³⁹

A legátus az ország belső békéje helyreállításának jelszavával igyekezett pontot tenni a kunok ügyének végére, de nem ismerte fel, hogy ezzel kapcsolatos elvárásaival megoldhatatlan dilemma elé állítja IV. Lászlót. A király szempontjából a pápai akarat teljesítése politikai öngyilkosság lett volna. Jelentős részben a stabilan mögötte álló kunok katonai erejének köszönhető hatalmát, a kunok letelepedése és kereszténnyé válása pedig természetesen ennek elvesztéséhez vezetett volna. Ugyanakkor, ahogy Almási Tibor szemléletesen megfogalmazta, „az egyházi akarat megtagadása viszont a keresztény világból való kirekesztettség vállalását jelentette, s ez ugyancsak a hatalomgyakorlás teljes lehetetlenségével volt egyenértékű”.¹⁴⁰ A pápa követének az a döntése, hogy részben a belpolitikai konszolidációt, részben pedig az egyetemes egyház érdekeit szem előtt tartva, ugyanakkor talán valamilyen missziós indíttatástól is vezérelve, alighogy küldetése színhelyére érkezett, meggondolatlanul megpróbálkozott a kunok ügyének végleges „rendezésével”, még betudható a magyar viszonyok hiányos ismeretének. Azt azonban, hogy eredeti szándékaihoz a továbbiakban is makacsul ragaszkodott, s azokról még a következő hónapokban, az ingatag belpolitikai helyzetről szerzett személyes tapasztalatai hatására sem tett le, egyértelműen elhibázott döntés volt, amely a lehető legsúlyosabb következményekkel járt a királyi hatalom számára, amelyet megbízása szerint megerősítenie, nem pedig cselekvésképtelenné tennie kellett volna.

Rövid úton világossá vált ugyanis, hogy az elfogad(tat)ott törvényekkel a legátus semmit sem ért el. IV. Lászlónak nem állt szándékában letelepedésre és megkeresztelkedésre kényszeríteni a kunokat, azok nagy része pedig továbbra is „szívósan ragaszkodott ősei vallásához és életmódjához”.¹⁴¹ Hiába intette Fülöp püspök az uralkodót ellentmondást nem tűrően cselekvésre, a törvény foganatosítása egyre később.¹⁴² Olyannyira, hogy végül ez vezetett el a király és a legátus közötti nyílt összetűzéshez 1279–1280 fordulóján.

139 ENDLICHER 559–565.

140 ALMÁSI 2000. 167.

141 FRAKNÓI 1901. 85.

142 ALMÁSI 2000. 166.

A kun kérdés rendezésére vonatkozó lépésekről a legátus magyarországi tartózkodásának hátralevő idejéből már nem értesülünk. „A kunok ügyének bolygatása”, amely „nem volt sem időszerű, sem kívánatos”,¹⁴³ egyértelműen a legátus működésének legsúlyosabb következményekkel járó területe volt. Erőszakos politikája e téren semmi eredményt nem hozott, viszont annál súlyosabb következményekkel járt. Aligha vitatható, hogy Fülöp püspök e téren valóban „csődtömeget” hagyott hátra maga után az országból való távozásakor.¹⁴⁴ A kunok – végigpusztítva az útjukba eső vidékeket – 1280 nyarán déli irányban elhagyták az országot. Az utánuk eredő királyi sereg csak a havasalföldi részeken érte be őket, és részben fegyverrel, részben tárgyalásokkal rávette őket az országba való visszatérésre. A helyzet azonban csak átmenetileg oldódott meg, a kunok körében két év múlva újabb lázadás robbant ki, amelyet a királyi haderő a Hód-tónál zajlott csatában leverte. Vereségüket követően jelentős kun tömeg hagyta el az országot, a Körös-Maros köze és a Temes vidéke pedig megszűnt kun szállásterületnek lenni.¹⁴⁵

Egyházkormányzat

A Német Lovagrend ügye

1278. október 7-én két levél hagyta el III. Miklós pápa kancelláriáját, mindkettő a kunok térítése ügyében kelt. Az egyik a magyarországi ferences rendtartomány főnökét bízta meg a megkezdett sikeres *cumaniai* misszió folytatásával,¹⁴⁶ a másik Fermói Fülöptől kért tájékoztatást a kunok közti térítés helyzetéről, amelynek előzményeire is kitért.¹⁴⁷ Talán a kunok megtérítésére irányuló ferences misszió felélesztésével és a milkói kun püspökség újjászervezésének szándékával lehet összefüggésben Fülöp püspök 1278. december 28-án, Bécsben kiadott oklevele is.¹⁴⁸ Az iratban a legátus átírt és hitelesített egy könyvecskét (*quaternus*), amely tartalmazta II. András 1211. évi oklevelét (a Német Lovagrendnek engedi át a Barcaság területét), ugyanő 1212. évi oklevelét (mentesíteti a Német Lovagrendet a királyi pénzbeváltók joghatósága alól), III. Honorius pápa 1224-es oklevelét (parancs a magyar prelátusoknak, hogy a lovagrendet a Barcaság birtokában rendeletei és tilalmai ellenére ne zavarják), ugyanő 1225-

143 ZSOLDOS 1997. 81.

144 ALMÁSI 2000. 167. Vö. SZŰCS 2002. 429.

145 SZŰCS 2002. 428. A Hód-tavi csata időpontjára lásd ZSOLDOS 1997. passim.

146 A pápa oklevelében meghagyta a ferencesek magyarországi provinciálisának, hogy küldjön szerzeteseket a kunokhoz, akik hajlandónak látszanak a katolikus hit felvételére, hogy köztük prédikáljanak, és közülük azokat, akik át akarnak térni a katolikus hitre, kereszteljék meg. THEINER I. 337.

147 THEINER I. 337.

148 Az oklevél keltére ld. 43. jz.

ben kiadott oklevelét (a Magyarországról kiűzött Német Lovagrend panaszai nyomán arra inti a királyt, hogy a Barcaságot adja nekik vissza), és IX. Gergely pápa 1232-ben kiadott oklevelét is (Pecorari Jakab legátus megbízása a Német Lovagrend Barcaságra vonatkozó jogainak helyreállítása érdekében).¹⁴⁹

Mindenképpen meg kell jegyezni, hogy pápai törekvések a lovagrend Barcaságra vonatkozó jogainak helyreállítására annak 1225. évi elűzése után még körülbelül egy évtizedig adatolhatók. Az Apostoli Szék erre irányuló szándéka-
inak megvalósítása érdekében két Magyarországon megfordult pápai legátus is próbált – eredménytelenül – hatni II. András magyar királyra. III. Honorius pápa 1225-ben Konrad von Urach portói püspököt küldte a királyhoz,¹⁵⁰ majd Pecorari Jakab praenestei püspök kapott erre vonatkozó megbízást IX. Gergely pápától 1232-ben.¹⁵¹ A Német Lovagrend ügye ezek után látszólag lekerült a pápai diplomácia napirendjéről, a lovagrend lengyel területen, majd a Baltikumban telepedt meg.¹⁵² Az előbbieket tekintetbe véve különösen érdekesek a Fülöp legátus által a 13. század utolsó harmadában átírt oklevelek, amelyek az Apostoli Szék említett törekvésének esetleges folytonosságára, vagy talán inkább új keletű fel-
éledésére látszanak utalni. Nem maradt nyoma annak, hogy a legátus a Német Lovagrend visszatelepítésének „ötletével” bármikor is előhozakodott volna a magyar királynak, az viszont nem kizárt, hogy I. Rudolfot sikerült megnyernie az ügy legalább elvi támogatójának. Erre utalhat, hogy a német király, miután megtekintette II. András 1222-ben kiadott, aranybullával ellátott oklevelét¹⁵³ – amelyben a magyar király a Német Lovagrend számára megújította korábbi, Barcaságra vonatkozó adományát –, 1280. március 15-én átírta és megerősítette azt.¹⁵⁴

A legátusnak az említetten kívül még egy, a lovagrendet érintő oklevele ismert. 1282. szeptember 10-én (Bécsben) a Német Lovagrend bécsi konventjének és komturának kérésére átírta és hitelesítette IV. Béla király 1244. május 2-án kiadott – egyébként *hamis* – adománylevelét, amelyben a király a nyitrai várhoz tartozó Kesztelen és Zsuk, valamint a szolgagyőri várhoz tartozó Zelle földet a lovagoknak engedte át.¹⁵⁵

149 DF 291416, DF 286745. II. András átírt okleveleit ld. FEJÉR III/1. 106–108; 116–118. (RA 261, 275. sz.); III. Honorius okleveleit ld. ÁÚO I. 200–201; ZIMMERMANN 2011. 180–181. (XII. sz.); FEJÉR III/2. 58–59, ZIMMERMANN 2011. 192–193. (XXI. sz.). IX. Gergely oklevelét l. FEJÉR III/2. 303–306; ZIMMERMANN 2011. 202–204. (XXVIII. sz.).

150 FRAKNÓI 1901. 50. Vö. THEINER I. 58–59; <http://delegatonline.pt.ehu/search/persondatasheet/id/203> – letöltés ideje: 2019. 03. 19.

151 FEJÉR III/2. 303–306; ZIMMERMANN 2011. 202–204. (XXVIII. sz.). Vö. <http://delegatonline.pt.ehu/search/persondatasheet/id/148> – letöltés ideje: 2019. 03. 19.

152 A Német Lovagrend 1225 utáni történetére ld. PÓSÁN 1996. 118–195.

153 UGDS I. 18–20.

154 ÁÚO IV. 226–227.

155 DF 283706, DF 266875. IV. Béla oklevelét ld. ÁÚO II. 152–153. (RA 764. sz.).

A budai zsinat

III. Miklós Magyarországra küldött legátusának neve a királyi hatalom tekintélyének helyreállítása és a kun kérdés „rendezése” mellett leginkább a budai zsinat kapcsán juthat eszünkbe, amely szintén országos horderejű ügy volt, legalábbis ami a zsinat intézményi kereteit illeti. Az már kérdésesebb, hogy a budai zsinat háttérében is a fennálló viszonyok tarthatatlansága állt, vagy azoktól – bizonyos mértékig – függetlenül inkább a pápai politika megnyilvánulása volt egyházi társadalom átfogó szabályozásával kapcsolatban.

Fülöp fermói püspök 1279 szeptemberében országos zsinatra hívta össze a magyar klérus tagjait. IV. László és Fülöp között eddigre annyira elmérgesedett a viszony, hogy a király megpróbálta megakadályozni a legátus által Budára meghirdetett zsinat megtartását. Arra utasította a budai bírót és a polgárokat, hogy a zsinatra összegyűlő egyháziakat a várba ne engedjék be, valamint őket és kíséretüket (*familiae eorumdem*) ne lássák el élelemmel.¹⁵⁶ A budaiak azonban nem mertek ujjat húzni a legátussal, így Fülöp püspök zavartalanul megtartotta a zsinatot, amely 1279. szeptember 14-én ért véget.¹⁵⁷

A budai zsinat konstitúciói szerteágazóan szabályozták az egyház belső viszonyait. A végzések kitértek az egyházi társadalom minden rétegére, szabályozták feladataikat, viselkedésüket, öltözködésüket. Foglalkoztak az egyházi bíraskodással, a kánoni törvények alkalmazásával és betartásával, a katolikus egyház tekintélyének növelésével, és egyházi büntetéseket helyeztek kilátásba az egyház szabadságát, valamint az egyházi személyek kiváltságait, mentességeit megsértőkkel szemben.¹⁵⁸

A zsinat végzései látszólag átfogó képet nyújtanak a korabeli magyar egyházi viszonyokról, mégis elhamarkodott dolog lenne azt feltételezni, hogy annak határozatai teljes mértékben tükrözik az „egyházi berkekben” a 13. század végén uralkodó állapotokat: az irat alapján legalábbis meglehetősen nehéz ezekről árnyalt képet alkotni. A budai zsinat végzései ugyanis olyan mennyiségű egyházpolitikai munkát feltételeznek, amit Fülöpnek aligha lett volna lehetősége elvégezni magyarországi tartózkodása alatt, nem is beszélve magyar viszonyok olyan behatónak vélt ismeretéről, amire a végzések szövege következtetni enged. Ezek alapján nem bizonyos, hogy a zsinaton felsorolt számtalan probléma és visszásság valóban jelen volt az egyház életében, ill., hogy ténylegesen milyen mértékben volt jellemző.¹⁵⁹ A gyanút erősíti, hogy a zsinat számos rendelkezése nemcsak a Magyar Királyságban, hanem a legátus joghatósága alá eső valamennyi területen próbálja orvosolni az esetlegesen fennálló prob-

156 1280. 08. 18.: FEJÉR V/3. 29.

157 ENDLICHER 565–566.

158 A budai zsinatra vonatkozóan ld. BALICS 1888–1890. II/1. 449–463; ALMÁSI 1994; KOSZTOLNYIK 1990; WALDMÜLLER 1987. 188–200.

159 TÖRÖK 2003. 157.

lémákat. Erősen valószínű tehát, hogy Fülöp kész programmal érkezett legátusi provinciába, ami ugyanakkor arra is rávilágít, hogy a legátus kiküldésének volt egy általánosabb egyházpolitikai vetülete is, amely jól beleilleszkedik a VII. Gergellyel induló, a 12. század második felében nagy lendülettel folytatódó, és a 13. századi jogáispápák korában kiteljesedő pápai univerzalizmus gyakorlati megvalósításába. A budai zsinat ilyen értelemben „kedvező” alkalom volt általános pápai célkitűzések – egységes normarendszerek (öltözet, egyházfegyelem, műveltség, joggyakorlat) – széleskörű elterjesztésére.

Egyházi javadalmak betöltése, egyházi intézmények működésének szabályozása

A számos egyházi vonatkozású ügy közül, amelyben Fülöp püspök eljár, kiemelt fontosságú volt az esztergomi érseki szék betöltésének kérdése. A megüresedett főpapi méltóság körüli zűrzavar már több éve – 1273 óta – húzódott, amikor a legátus megérkezett az országba.¹⁶⁰ Az előző érsek, a IV. Lászlót megkoronázó Türje nembeli Fülöp halálát követően a Kun Erzsébet támogatását élvező Kán nembeli Miklós erdélyi prépost a kanonokok kényszerítésével érte el, hogy az esztergomi káptalan 1273 márciusának elején érsekké¹⁶¹ válassza. Az erőszakkal az érseki székbe helyezkedett Miklós megválasztását azonban sem a kanonokok egy része, sem pedig X. Gergely pápa nem fogadta el.¹⁶² Miklós pozícióját gyengítette az is, hogy nem sokkal később, 1273 nyarán az udvarban jelentősen átrendeződtek az erőviszonyok, Erzsébet királyné hívei – a Kán nem tagjai – elvesztették befolyásukat. Miklóst a Héderváriak nyomására megfosztották javadalmától, helyette a káptalan Benedek aradi prépostot választotta érsekké.¹⁶³ Benedek közel három évig, egészen haláláig (1274–1276) töltötte be a méltóságot, anélkül, hogy pápai megerősítést nyert volna. XXI. János pápa (1276–1277) 1277. március 13-án a főpapi széket ismét megüresedettként említette.¹⁶⁴ IV. László ebben a helyzetben Benedek halála után Miklós prépostot ismerte el újra esztergomi érseknek, a káptalan választása azonban ezúttal Kőszegi Henrik fia Péter veszprémi püspökre esett. Ő el is küldte a *pallium*ért Pál veszprémi prépostot Rómába, Miklóst pedig a pápa maga elé idéztette.¹⁶⁵

Mindez szerencsétlen módon a pápaváltás időszakára (1277. május 20. – december 26.) esett. Az új egyházfő, III. Miklós azonban sem a korábban főpapi székért folyamodó Miklós erdélyi prépostot, sem pedig Péter veszprémi püspököt nem erősítette meg, és kijelentette, hogy az érseki szék betöltését magának tartja fenn. Az ország és a főegyházmegye érdekeit szem előtt tartva egy

160 Az esztergomi érseki széket 1273. január 2-án nyilvánították megüresedettnek. BEKE 2003. 120.

161 Vö. ZSOLDOS 2011. 82.

162 BEKE 2003. 122.

163 FRAKNÓI 1901. 81.

164 BEKE 2003. 127.

165 BEKE 2003. 123.

harmadik személy kinevezését tartotta alkalmasnak.¹⁶⁶ Ekkor érkezett Fülöp az országba III. Miklós pápa meghatalmazásával, amely előírta számára, hogy a megüresedett esztergomi érsekség javait és jövedelmeit kezelje.¹⁶⁷ Fülöp püspökre hárult tehát a feladat, hogy a főpapi szék betöltésére végre alkalmas személyt találjon. Ez legalább annyira volt a legátus, mint a pápa érdeke, hiszen Fülöp sem nélkülözhetette hosszú távon az esztergomi érsek támogatását egyházi-politikai feladatainak teljesítése kapcsán.¹⁶⁸ III. Miklós 1279. június 13-án végül Lodomér váradi püspököt helyezte az érsekség élére, aki már korábban is közreműködött az érseki szék betöltése körüli vita rendezésében. Ő volt az ugyanis, akit XXI. János 1277. március 13-án az érseki széket bitorló Miklós Rómába idézésével megbízott.¹⁶⁹

A Lodomér által kért *pallium*ot a pápa a következő év tavaszán, 1280. május 7-én küldte el Román honti és Angelus nyitrai esperes útján Magyarországra az átadással megbízott Fülöp legátusnak és András egri püspöknek.¹⁷⁰

1279. június 13-án, ugyanazon a napon, amikor a pápa Lodomért Esztergom érsekévé tette, egy másik fontos oklevél is kiállításra került a pápai kancelláriában, amely a kalocsai érseki széket érintette. Ebben III. Miklós pápa megbízta Fülöpöt, hogy János óbudai prépost kalocsai érsekké választásának körülményeit vizsgálja meg, és ha a jelölt személyét alkalmasnak, a választást pedig a kánonoknak megfelelőnek találta, erősítse meg, a választottat szentelje fel, és vegye tőle az ilyenkor szokásos esküt, az *electus*nak nem szükséges ezért a pápa színe elé járulnia. Ellenkező esetben a legátusnak a választást érvénytelenítenie, a kalocsai (és bácsi) egyházakat pedig új kánoni választás lefolytatására kellett köteleznie.¹⁷¹ A legátus ezzel kapcsolatos eljárása és annak időpontja közelebbről nem ismert. János az okleveles forrásokban rendre választott érsekként szerepel, egészen IV. Márton pápa 1282. június 18-án kelt okleveléig, amelyben először nevezi őt kalocsai-bácsi érseknek.¹⁷²

A két érsekség betöltése következtében természetesen megüresedett a váradi püspökség és az óbudai prépostság is. A váradi egyház kánonkjai az át-helyezett Lodomér püspök utódjául Tamás vasvári prépostot választották meg,

166 FRAKNÓI 1901. 81–82. A pápa oklevele, amelyben Miklós erdélyi prépost megválasztását a kánonokba ütközőnek nyilvánította és érvénytelenítette, Péter veszprémi püspököt pedig személyében minősítette alkalmatlannak az esztergomi érseki szék betöltésére, 1278. június 1-jén kelt. THEINER I. 324–326.

167 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 147.

168 FRAKNÓI 1901. 84.

169 Az oklevélből az is kiderül, hogy az érseki szék betöltésével korábban V. Ince (1276) is kénytelen volt foglalkozni. Ő Ottobono Fieschire, a S. Adrianus szerpap-bíborosára, a későbbi V. Adorján pápára bízta az ügy vizsgálatát. MES II. 70.

170 THEINER I. 346–347.

171 THEINER I. 338–339. (Gyimesi) János óbudai prépost, kánonjogi doktor 1278. november 14-én már mint választott kalocsai érsek szerepelt. UDVARDY 1991. 163.

172 UDVARDY 1991. 164. IV. Márton említett oklevelét ld. THEINER I. 350.

az óbudai káptalan pedig Gellért mester székesfehérvári kanonokot szemelte ki a préposti méltóságra. Jóllehet a megválasztott váradi püspök és óbudai prépost nem Fülöptől kérte megerősítését, a legátusnak erre a fennálló helyzetben joga lett volna. Ezek után nem meglepő, hogy a két ügy utóbb mégis eléje került.¹⁷³

Az esztergomi érsekké választott Lodomér távozásával megüresedett váradi püspöki szék betöltésének körülményeiről IV. Márton egy későbbi, 1282. június 18-án kelt oklevele tudósít, amelyben János kalocsai-bácsi érsek, Póka szerémi és Gergely csanádi püspök kapott felhatalmazást arra, hogy a váradi püspökké választott Tamást, korábbi vasvári prépostot megerősítse. A pápa döntése teret engedett a váradi káptalan fellebbezésének Fülöp pápai legátus korábbi döntése ellen, amely Tamást kánonjogi problémák miatt alkalmatlannak ítélte a püspöki méltóságra. Az oklevél szerint a választás megerősítésével a váradi káptalan akkoriban János (választott) kalocsai érsekhez fordult, ezután került az ügy a pápai legátus elé. Fülöp arra hivatkozva akadályozta meg – a váradi káptalan által egyhangúan, a kánonok szerint megválasztott – Tamás megerősítését, hogy a vasvári prépostság elnyerése után egy éven belül nem szenteltette magát pappá (*ordinem presbiteratus non receperat infra annum*), pedig azt a II. Lyoni Zsinat (1274) ide vonatkozó előírása szerint feltétlenül meg kellett volna tennie.¹⁷⁴ Tamás vasvári prépost pápai megerősítése, és ezzel a legátus korábbi eljárásának érvénytelenítése annak eredményeképpen valósulhatott meg, hogy a váradi káptalannak később sikerült kimutatnia: a kánonok, amelyekre Fülöp püspök egykor hivatkozott, csak a lelkipásztorkodással foglalkozó káptalanok prépostjaira vonatkoznak, így Tamásra nem, mivel a vasvári kollegiális, és nem *parochialis* egyház (*sicut asseritur, dicta ecclesia de Castroferreo non parochialis, sed collegiata existat*).¹⁷⁵

Az óbudai prépostválasztás körülményeiről IV. Márton pápa 1282. november 4-én kiadott okleveléből tudunk. Ebben a pápa megbízta Tamás váci püspököt, hogy Gellért prépost megválasztásának körülményeit vizsgálja ki, és amennyiben megválasztása a kánonok szerint zajlott, és őt személyében alkalmasnak találja a méltóság betöltésére, a választást erősítse meg. A pápai oklevél beszámol róla, hogy a kanonokok Gellért megválasztását követően annak megerősítése végett esztergomi káptalanhoz fordultak, mivel az érseki szék üreseedésben volt. A káptalan nem járt el az ügyben, hanem Fülöp legátustól kérte a választás kivizsgálását, aki az ügyet – valószínűleg áttekintette, de döntést nem hozott – visszaküldte az Apostoli Székhez. Ez még III. Miklós pápa idejében tör-

173 Kirendelésének területén (provincia) a pápa oldaláról kiküldött követ a helyi egyházi hierarchia élére került mint az egyháztartomány(ok) kormányzója, így többek közt hatalmában állt a kánoni választások megerősítése is. SCHMUTZ 1972. 456–457.

174 THEINER I. 350.

175 THEINER I. 350.

ténhetett. Az őt követő IV. Márton pápa egy pápai ügyhallgatót, a SS. Marcellinus et Petrus presbiter-kardinálisát bízta meg a vizsgálattal,¹⁷⁶ aki ezt le is folytatta, ezt követően kapta meg felhatalmazását a váci püspök az újbóli vizsgálatra és a választott megerősítésére.¹⁷⁷

A fentebb részletesen bemutatott esetek alapján úgy tűnik, habár annak lehetősége óhatatlanul fennállt, a prelátusi méltóságok betöltése körül nem alakult ki nézeteltérés IV. László és Fülöp fermói püspök között. A király nem emelt kifogást a pápa által az esztergomi érseki székhelyre áthelyezett Lodomér személyével szemben, és a pápa sem gördített akadályt János kalocsai érsek megerősítése elé, aki új hivatalát bizonyára IV. Lászlónak köszönhette, tekintve, hogy 1278-ban János állt a királyi kancellária élén.¹⁷⁸ A váradi püspökség betöltése kánoni választás útján történt, a megválasztott Tamás vasvári prépost személye ellen a legátus kánoni kifogást emelt, de ez végül csupán késleltette megerősítését, amelyet IV. Márton pápa a káptalan jogosnak ítélt fellebbezése után elrendelt.

Fülöp és IV. László közt csak bizonyos kisebb egyházi javadalmak adományozásával kapcsolatban tapintható ki némi feszültség, a legátusnak a király kegyúri jogait megkérdőjelező intézkedései miatt. Erről tanúskodik IV. Márton pápa 1282. augusztus 28-án kelt oklevele, amelyben kinyilvánította, hogy IV. László király a kegyúri jogait a jövőben zavartalanul gyakorolhatja azokban a – közelebről meg nem nevezett – egyházakban, amelyek plébánosait és *rectorait* (az illető egyházak üresedése miatt) annak idején Fülöp püspök maga nevezte ki. A király aggodalmait ezen a téren az alapozta meg, hogy a pápai legátus, kiközösítése miatti cselekvésképtelenségének ideje alatt, élt azzal a felhatalmazásával, amely őt kisebb egyházi javadalmak adományozására jogosította fel.¹⁷⁹ IV. László ezért Fülöp püspök távozását követően a pápához fordult, kérve tőle, hogy – a legátusi intézkedésekből kifolyólag – a jövőben az említett egyházakban őt illető (kegyúri) jogok gyakorlásában ne érje sérelem. IV. Márton oklevelével biztosította a királyt arról, hogy valahányszor az érintett egyházak megüresednek, azokra alkalmas személyeket, a korábbi gyakorlatnak megfelelően, az ő jogában áll bemutatni.¹⁸⁰ A legátus megbízólevelei egyébként azt is lehetővé tették, hogy tizenöt klerikusát bármelyik káptalanba kinevezhesse kanonoknak.¹⁸¹ Mályusz részben az ilyesfajta felhatalmazásokra vezette vissza az idegen klerikusok magyarországi térnyerését,¹⁸² mindazonáltal egyelőre nem

176 Comes de Casateról van szó. Vö. HC I. 44.

177 THEINER I. 351–352.

178 ZSOLDOS 2011. 85.

179 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 155–156.

180 1282. 08. 28.: THEINER I. 350–351.

181 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 143–144.

182 MÁLYUSZ 2007. 68.

ismert olyan adat, amely alátámasztaná, hogy a legátus ténylegesen élt volna ezzel a jogkörével.

A pápai legátus egyes egyházi intézmények belső szervezetét érintő intézkedéseket is tett. A szepesi káptalan kérésére apostoli tekintélyével megerősítette M. egykori szepesi prépost kanonoki méltóságok (*dignitates*) létesítésére vonatkozó elrendelését. Az oklevél szövege szerint az érintett átszervezést Benedek egykori esztergomi érsek (1253–1261)¹⁸³ is megerősítette. Mivel a legátusi oklevél csak említi, de nem írja át sem M. hajdani prépost szabályozását a kanonoki méltóságokról, sem az intézkedés későbbi érseki megerősítését, annak alapján nem lehetséges közelebbit mondani a társaskáptalan átszervezésének idejéről és körülményeiről. Az egyetlen biztos pont az átszervezés egykori kezdeményezője, az oklevélben jó emlékezetűnek nevezett M. szepesi prépost (*bone memorie M. prepositus de Scypis*), akiről annyi rövid úton megállapítható, hogy semmiképpen nem lehet azonos Muthmerrel (1264–1281),¹⁸⁴ ahogyan az Fejéernél tévesen szerepel,¹⁸⁵ tekintve, hogy utóbbi 1281-ig töltötte be a préposti tisztséget, így a szóban forgó oklevél kiadásának időpontjában (1279. február 28.) is.¹⁸⁶ Ezt tekintetbe véve a hajdani M. *praepositus* a társaskáptalan préposti méltóságát 1234-től 1258-ig viselő Mátyással¹⁸⁷ azonosítható, a kérdéses átszervezés az ő prépostsága idején ment végbe. Pirhalla szerint éppen Fülöp legátus oklevele teszi kétségtelenné, hogy a szepesi prépostság alapításával létrehozott négy kanonoki stallum mellett Mátyás prépost idejétől számolhatunk az általa alapított káptalani méltóságok meglétével.¹⁸⁸ Pirhalla utóbbi megállapítását mindenképpen árnyalja, hogy méltóságviselő szepesi kanonokkal elsőként a szepesi káptalan 1274. június 11-én kiadott hamis¹⁸⁹ oklevelében találkozunk.¹⁹⁰ Loránd szepesi *comes* néhány nappal később, június 17-én kelt oklevelével kétékényi földet iktatott Szepesi Domokosnak és testvérének, Tamásnak, valamint Domokos fiainak, Kázmérnak és Lászlónak. Az oklevél az iktatást megelőző

183 Megjegyzendő, hogy a kérdéses időszakban két Benedek nevű érseket is találunk az esztergomi érsekség élén, az elsőt 1253 és 1261, a másodikat 1274 és 1276 között. ZSOLDOS 2011. 81–82. Pirhalla a legátusi oklevélben szereplő néhai Benedek érseket különösebb indoklás nélkül az előbbivel azonosítja. PIRHALLA 1899. 8. Tekintetbe véve, hogy az utóbbi Benedek egészen haláláig *electus*ként állt az esztergomi egyháztartomány élén, Fülöp püspök oklevele pedig nem választottnak mondja az érseket, valóban az előbbi személye a valószínűbb.

184 PIRHALLA 1899. 20.

185 Vö. FEJÉR V/2. 572. Pirhalla Márton megállapítása szerint a kérdéses oklevélben szereplő prépost nevét a szepesi káptalan levéltárában tüntették fel helytelenül. PIRHALLA 1899. 8. (1. jz.).

186 PIRHALLA 1899. 20–25. Pirhallánál Fülöp oklevele kiadási idejének feltüntetése nem következetes, először 1273-ra, majd 1279-re teszi. PIRHALLA 1899. 8. és 1. jz.

187 PIRHALLA 1899. 8.

188 PIRHALLA 1899. 8.

189 Vö. MÁLYUSZ – BORSA 7. sz.

190 „*discretum virum dominum Karolum ecclesie nostre custodem*”. DF 262714.

határjárást is említi, amelynél Miklós, a *comes officialisa* mellett tanúságként a szepesi káptalan éneklőkanonokja, Harpenus és örkanonokja, János is jelen volt.¹⁹¹ A prépostság első olvasókanonokja, akiről tudomásunk van, Jakab *lector*, róla először Roland szepesi *comes* 1277-ben kiadott oklevelében hallunk. Jakab a felek által választott bírák egyike volt a káptalan népei és a ruszkinóci szászok (*Saxones de villa Rusken*) közti, végül a felek megegyezésével lezárult határvitában.¹⁹²

Egyházi bíraskodás

Az egyháziak nyilvánvalóan kihasználták a legátus jelenlétét, hogy – esetleg régebbi idő óta húzódó – vitás ügyeikkel hozzá folyamodjanak, és azok kapcsán a pápai követ apostoli tekintélyével megtámogatott ítéletéhez jussanak. Mivel a legátus tevékenységének ez az oldala eddig nem kapott figyelmet, ezeket az ügyeket részletesebben ismertetjük. Fülöp püspök eljárásai az esetek jelentős részében az egyházi tizedek ügyeit érintették.

Az okleveles anyag alapján a legátus, úgy tűnik, figyelemre méltó erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy rendezze az idősebb királyné igazgatása alatt álló Szepesség¹⁹³ tizedfizetés tekintetében is „kuszált egyházi viszonyait”.¹⁹⁴ 1279. március 1-jén írásba foglalta a Muthmer szepesi prépost és Merclinus szepesi éneklőkanonok, valamint a kalderbachi (kolbachi)¹⁹⁵ lakosok képviselőiben Márk, a falu előljárója (*maior villae*) közt Rhenaldus mester, az esztergomi Szent Tamás-egyház prépostja, Carahinus győri prépost, János zágrábi esperes és Miklós mester szerémi prépost választott bírák segítségével létrejött egyezséget Kalderbach tizedeinek fizetése tárgyában.¹⁹⁶

191 „[...] Nicolaum, officialem nostrum de Scepus, cum Harperno, concanonico ecclesie S. Martini, ac Johanne custode ecclesie eiusdem de Scepus transmisimus”. DF 272599. Fejérről: „cum Harpeno cantore ecclesie Sancti Martini ac Joanne custode ecclesie eiusdem de Scepus”. FEJÉR V/2. 176. Szentpéteryéről: „cum Harperno concanonico (!) (cantore) ecclesie sancti Martini ac Johanne custode ecclesie eiusdem de Scepus”. RA szövegközlése (IV. László 1275. május 21-i megerősítő okleveléé) az oklevél a 15. századi átirata alapján készült (DF 272714), a hiányzó szavak zárójelben kerültek pótlásra a jászói konvent 1598-i átiratából (DF 272598). RA II. 2599. sz.

192 1277. 12. 31. előtt: FEJÉR V/2. 414. (DL 974.)

193 ZSOLDOS 2005. 90.

194 PIRHALLA 1899. 25.

195 Kalderbach szerepel a kiváltságolt szász települések 1317. november 12-i „jegyzékében”. AO. IV. 634. sz.

196 FEJÉR V/2. 566–568. Vö. II. számú melléklet I/2. Pirhalla Márton szerint a legátus oklevele Márton kalderbachi bíró és a szepesi káptalan éneklőkanonokja közti megegyezést rögzíti. (PIRHALLA 1899. 23–24). Pirhalla – régi jelzete alapján – valamiért Fülöp oklevelének a szepesi káptalan által kiadott 1406. évi átiratát (DF 272703) kezeli a legátusi oklevél eredetijeként, amelyben Marcho (Márk) helyett Marthinót (Márton) olvas a kalderbachi bíró megnevezésénél. PIRHALLA 1899. 24: 1. jz.

Fülöp püspök eredeti oklevelét¹⁹⁷ a szepesi káptalan 1406. július 13-án átírta,¹⁹⁸ ezen kívül három újkori, egyszerű másolata létezik,¹⁹⁹ valamint az eredeti oklevél jelzete alatt megtalálható a szepesi káptalan 1764-ben kiadott hiteles másolata a diplomáról. A másolatok egy részénél Fülöp püspök intézkedésének valódi mibenlétét összezavaró szövegromlással kell számolnunk, amely a kalderbachi tizedek ügyében pereskedő felek sajátos változatosságát eredményezte. Így lehetséges, hogy bár Fülöp eredeti oklevelében, annak 1406-os átírásában és két másolatában (DF 272681, DL 71249) a megegyezés Márk, Kalderbach falu előljárója (*major*), valamint M. szepesi prépost, Merclinus/Merelinus éneklőkanonok és a szepesi káptalan közt jött létre, a DL 1033 jelzetű másolatban M[uthmer] prépost nem szerepel, ellenben feltűnik Ferdinánd (!) éneklőkanonok és Kalderbach falu nagyobb plébánosa (a nagyobb Kalderbach falu plébánosa?).²⁰⁰ A DF 264642 jelzetű másolat leginkább DL 1033-ra hasonlít, benne az egyik peres félként Kalderbach falu nagyobb plébánosa (*parochum majorem*) van megjelölve, Muthmer prépost neve nem tűnik fel, az éneklőkanonok viszont Merclinus néven szerepel a DL 1033-ban olvasható Ferdinánddal szemben.²⁰¹

197 DF 272681.

198 DF 272703.

199 DL 1033, DF 264642, DL 71249.

200 „*Ferdinandum cantorem et Canonicum Ecclesiae S. Martini de Scyepes Strigoniensis Diaecesis ex parte una, et Parochum majorem/majoris Villae de Kalderbach dicta Dioecesis pro se et aliis dicta villa de Kalderbach ex altera*”. DL 1033.

201 Úgy tűnik, a legátus oklevelének három szöveghagyománya létezik. 1: DL 1033. Az újkori másolatok közül a legzavarosabb, készítője Merclinus *cantor* helyett valamiért Ferdinándot tüntetett fel a szövegben, Márk falusi előljáró (*maior villae*) pedig Kalderbach villa nagyobb plébánosaként/a nagyobb Kalderbach villa plébánosaként jelenik meg. Mindkét elírás a másoló terméke, a szöveg helytelen értelmezéséből fakadó hiba. 2: DF 264642. Készítője a jelek szerint az 1-et másolta, de valamilyen más forrást (a 3. szöveghagyomány-csoportból) felhasználva már javított a szövegben. A másoló az eredeti oklevél (DF 272681) *Noverint universitas vestra* része után rögtön (M[uthmer] prépost nevének feltüntetése nélkül) a *Merclinum cantorem* szavakkal folytatta a szöveget, nyilván nem tudta hova tenni a Ferdinánd nevet. A másik peres fél megnevezésénél először leírta, hogy *et Parochum maiorem ville de Kalderbach*, majd a választott bírák megbízóinak megnevezésénél megint *et Parochot* írt, viszont ezt már áthúzta, és *Marcho majori villae [...] de Kalderbachra* módosította. Bizonyára azért, mert rájött 1-es (DL 1033) írójának a hibájára, hogy a szövegben nem tisztségről (*parochus* = plébános), hanem konkrét személyről van szó. Ezt bizonyítja, hogy a felek esküjének szövegében ugyanez az áthúzás-javítás szerepel. 3: eredeti csoport. 3a: Fülöp eredeti oklevele (DF 272681) és annak a szepesi káptalan által kiadott 1764. évi hiteles másolata (ue. jelzet alatt). Mindkettő úgy fogalmaz, hogy a perbeli egyezés *inter M prepositum Merclinum cantorem [...] ex parte una et Marchum maiorem ville de Kalderbah [...] ex altera* jött létre. 3b: Fülöp oklevelének újkori másolata (DL 71249) – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetében. 3c: Fülöp oklevele a szepesi káptalan 1406. július 13-i átíratában (DF 272703) – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetében.

Kalderbachot 1258-ban IV. Béla király (Szepes)váraljának adományozta. A falu egyházi tizedei jog szerint a szepesi Szent Márton-prépostságot illették, de ezeket a váraljai Szűz Mária-egyház plébánosa elvitatta a káptalantól, régóta igyekezett rábírní a kalderbachiakat, hogy a tizedeket az éneklőkanonok helyett neki fizessék.²⁰² Muthmer prépost és a káptalan emiatt panaszt emelt a legátusnál a faluval szemben. A perben a bírák közreműködésével létrejött egyezséget írja le a legátusi oklevél. A kölcsönösen elfogadott megállapodás szerint Kolbach lakosai a *decimas prediales* a szász szokás szerint (vagyis aratás után a termésből csak minden tizenkettedik képét a földeken hagyva)²⁰³ a szepesi *cantornak*, míg a *decimas personales*²⁰⁴ a váraljai Szűz Mária egyház plébánosának kellett, hogy fizessék, aki részükre az egyházi szentségeket kiszolgáltatni tartozik.²⁰⁵ A megállapodás egyik feltételeként az elmúlt évek tizedeit, amelyeket a falusiak a káptalan és a *cantor* akarata ellenére gyűjtöttek be, Húsvét oktavájáig meg kellett téríteni Merclinus éneklőkanonok számára.²⁰⁶

Erzsébet idősebb királyné egy későbbi, 1280-ban kiadott oklevele beszámol róla, hogy a legátus a szepességi szászok és latinok helyzetének megjavításával, különös tekintettel a tizedfizetés módjának hosszú idő óta vita tárgyát képező rendezésével Konrádot bízta meg az ágostonos remeték rendjéből. A problémát ezen a téren elsősorban az jelentette, hogy a szász és latin *hospesek* régtől fogva csak őseik szokása szerint voltak hajlandóak a tizedet fizetni, mégpedig úgy, hogy aratás után (a plébános számára) minden tizenkettedik képét a földeken hagyták a terményekből.²⁰⁷ A legátus megbízottja minden bizonnyal eredményesen működött, az idősebb királyné jelenlétében a szászok és a latinok önként ígéretet és esküt tettek arra, hogy a tizedeket ezentúl teljesen megfizetik, ugyanúgy, ahogy a szepesi magyarok és a szlávok az ő tizedeiket régtől fogva szokták.²⁰⁸ Fülöp legátus intésére és Lukács esztergomi prépost, az idősebb királyné kancellárja tanácsára maga Erzsébet királyné is lemondott arról az 500 kepe gabonáról, amelyet IV. Béla király elrendelése óta a szepesi vár számára minden évben elvontak a szepesi Szent Márton-társaskáptalan tizedeiből.²⁰⁹

Timót zágrábi püspök panaszára a legátus a zágrábi egyházmegyébe tartozó Verőce és Lippa települések be nem fizetett tizedeinek ügyében is eljár.

202 PIRHALLA 1899. 23.

203 Vö. 207. sz. jz.

204 „*in personalibus decimis intelligi volunt oblationem candelarum, panis, carniū et denariorum pro viuis et defunctis, et in his, quae decedentes in vltimis vitae suae consueuerunt elargiri*”. FEJÉR V/2. 567.

205 FEJÉR V/2. 566–568.

206 FEJÉR V/2. 567.

207 „*Saxones et Latinos in nostra prouincia [...] ne aliter persoluerent suas decimas, nisi more Saxonum, sicut consueuerunt duodecimam capeciārum de quocunq̄ue genere frugum in campis relinquendo*”. FEJÉR V/3. 41–42.

208 FEJÉR V/3. 41–42.

209 1280. 11. 06.: HO VI. 261–262. (október 30-i napi kelettel).

A két falu az elmúlt idők háborúskodásaira hivatkozva megtagadta a tized fizetését a zágrábi püspöknek, amiért az panaszt tett a legátusnál. Fülöp püspök a zágrábi egyház kártalanításának szándékával 1280. szeptember 6-án megbízta Jakab pápai káplánt, kánonjogi doktort, a császmái Szent Lélek-káptalan prépostját, hogy gondoskodjon arról, hogy a tizedeket Timót püspöknek és a zágrábi egyháznak teljesen megfizessék, az okozott károkért pedig adjanak elégtételt. Ha erre nem lennének hajlandók, arra őket a prépost előzetes intést követően egyházi fenyítékek alkalmazásával és legátushoz való fellebbezés kizárásával (*apellatione remota*) kényszerítse.²¹⁰ A megbízást Jakab prépost, kánonjogi doktor szóról szóra átírta 1280. november 8-án kelt oklevelében, amelyben eljárásáról részletekbe menően beszámolt a legátusnak. A prépost a kánonok szerinti három alkalommal történt előzetes, szabályszerű intést követően, miután a két falu sem a tizedeket nem fizette meg, sem pedig az elmaradt tizedekért nem adott elégtételt, Mindenszentek ünnepén, a császmái prépostsági templomban, a mise közben, az evangélium felolvasása után számos verőceit és lippait közösített ki, és az idősebb királyné egész földjét egyházi tilalom alá helyezte. Mivel, miként levelében írja, az országban nincs szokásban közjegyzők alkalmazása hitelesítésre, eljárásáról a legátusnak a császmái káptalan autentikus pecsétjével megerősített oklevelet küldött.²¹¹

Jakab prépost mandátuma jól mutatja, hogy a legátus elé kerülő ügyek sokasága miatt aligha lett volna lehetséges, hogy azokban Fülöp püspök kivétel nélkül személyesen járjon el. Követsége diplomáciai természetű feladatainak teljesítése mellett a hozzá forduló magyar egyházak panaszainak orvoslása is időigényes feladat volt, és nem elhanyagolható az körülmény sem, hogy pápai legátusi felhatalmazása nem csak magyar területekre szólt, tehát kirendelésének bármelyik provinciájából kerülhettek elé ügyek, nem beszélve az időközben kézhez vett újabb pápai megbízásokról. Az ügyek kivizsgálásával ezért adott esetben kíséretének tagjait vagy helyi egyháziakat bízott meg, jelen esetben a császmái prépostot, akire egyúttal átruházta azt legátusi meghatalmazásából fakadó jogkörét is, hogy alkalmazhat egyházi fenyítékeket (*censuram ecclesiasticam*).²¹²

A legátus magyarországi tartózkodása alatt elé került nem magyar ügyre példaként hozható a legátus 1279. szeptember 25-én, Budán kelt parancslevele-

210 ÁÚO XII. 307.

211 „quia in partibus istis usus tabellionum non est, ad fidem faciendam de meo processu vestre paternitati, prefati Capituli Chasmensis literas sigillo eorum autentico munitas transmissi”. ÁÚO XII. 310–312. A császmái káptalan tanúsítványa Jakab prépost eljárásáról 1280. november 9-én kelt. FEJÉR V/3. 33–34. 1280. szeptember 27-én a legátus a ferencesek verőcei gvardiánját is utasította, hogy a verőcei és lippai bírákat és embereket hathatósan intse arra, hogy a tizedekért adjanak számot Timót püspöknek és a zágrábi egyháznak, az elmaradt tizedek után pedig fizessenek megfelelő elégtételt. ÁÚO XII. 307.

212 Fülöp felhatalmazását egyházi fenyítékek alkalmazására ld. 1278. 09. 22.: ÁÚO IV. 138–139.

le. Ebben Tamás wrocławai püspököt bízta meg bizonyos főpapi jelvények használatára vonatkozó pápai engedélyt illetően. A wrocławai Szent Vince-kolostor apátjának állítása szerint ugyanis a bencések apátja – akiké a premontreiek előtt a monostor volt – rendelkezett ezzel a különleges joggal. A vizsgálat annak megállapítására irányult, hogy a pápai felhatalmazás a szóban forgó egyházat, vagy csak az apát személyét érintette-e.²¹³

Egy másik tizedper kivizsgálására és eldöntésére a jogi képzettségét Bolognában megszerző Lodomér esztergomi érsek²¹⁴ kapott delegált bíróként megbízást a legátustól (*delegavit iudicio causam ipsam, fine debito decidendam*). A megbízás közelebbi időpontja nem ismert, Lodomér oklevele az eljárásról napi dátum nélkül az 1280. évben kelt Esztergomban.²¹⁵ E szerint a veszprémvölgyi Szűz Mária-apácakolostor konventje nevében Ágnes apátnő fordult a legátushoz a monostor tizedszedési jogain Péter veszprémi püspök által ejtett sérelem miatt. A püspök az apácákat megfosztotta a tizedeiktől, a monostornak ezzel sok kárt és jogtalanságot okozva.²¹⁶ Lodomér érsek ítélete Péter veszprémi püspököt marasztalta el az ügyben, a monostor népeinek tizedeit pedig az apácakolostornak ítélte.²¹⁷ Az oklevél a legátus parancslevelének csak tartalmi átírását foglalja magában. Lodomér érsek ítéletéről és a perről azonban említést tesz Meskó veszprémi püspök 1342. június 1-jén kelt oklevele, amelyben a veszprémvölgyi apácák számára megerősítette monostoruk népeinek tizedeit Judit apátnő és konventje kérésére. Meskó elbeszélése szerint az apácák Róbert, Pál és Péter püspökök és a veszprémi káptalan oklevelei mellett bemutatták neki Fülöp apostoli legátus diplomáját is, amelyben a követ – minden bizonynyal Lodomér esztergomi érsek ítéletét követően – örök időkre megerősítette a veszprémvölgyi apácák többször említett tizedeit.²¹⁸ A Lodomér érsek által 1280-ban lefolytatott, fentebb részletezett perben nem került bemutatásra a legátus oklevele,²¹⁹ amelynek sem az eredetijéről, sem későbbi másolatáról, átírásáról nincs tudomásunk, a szöveghely azonban egyértelműen bizonyítja, hogy létezett egy ilyen oklevél. Kiállítására gyaníthatóan a veszprémvölgyi apácák

213 CDS VII/2. 248. Későbbi pápai megbízásokra nézve ld. pl. a kalocsai vagy a gnieznói érsekválasztás kivizsgálására vonatkozó pápai parancsokat. 1279. június 13.: THEINER I. 338–339; 1279. 12. 23.: MON PL I. 86–87.

214 BEKE 2003. 128.

215 FEJÉR V/3. 514–517.

216 „*Dominus P. Wesprimiensis Episcopus ipsas et monasterium earum decimis populorum monasterii praedicti [...] contra iustitiam spoliarat, damna plurima et plures iniurias eisdem inferendo*”. FEJÉR V/3. 515.

217 FEJÉR V/3. 516–517.

218 „*easdem decimas populorum proprii populi dicti monasterii B. Virginis [...] Domini Philippi Firmani, quondam Episcopi, et Apostolicae Sedis Legati perpetuo confirmatas*”. FEJÉR VIII/4. 587–589.

219 Az apácák az ügyben bemutatták Lodomérnak Péter, Róbert és Pál veszprémi püspökök privilégiumait, amelyek a monostor tizedszedési jogait biztosítják. FEJÉR V/3. 515.

kérésére, az említett tizedper lezárásának apropóján, 1280 első felében kerülhetett sor, alkalmasint Esztergomban, ahol Fermói Fülöp az év nagy részében tartózkodott²²⁰ (Lodomér ítéletlevele az érseki székhelyen kelt).

Szintén Lodomér esztergomi érsek hirdette ki és hajtotta végre az 1280-ban Fülöp legátus szóbeli parancsára Rostardusnak, az Apostoli Kúria általános *auditor*ának a Somogy megyei egyházak plébánosai és a veszprémi káptalan közötti ügyben (a *rector*okat az említett megye tizedeiből megillető arányáról) kelt oklevelében foglaltakat, amely szerint az illető plébánosokat megilleti a teljes tizedek negyede.²²¹ A per részletes lefolyása nem ismert. Az irat a legátus tevékenységéről tudósító ritka oklevelek egyike, amely név szerint (és egyáltalán) említi a legátus kíséretének egy lehetséges tagját, Rostardus ügyhallgatót. Fülöp kiterjedt jogszolgáltató tevékenységére való tekintettel mindenestre több, mint valószínű, hogy az egyházi bíráskodásban népes, erre szakosodott személyzet segítette, hasonlóan a Magyarországon nem sokkal később, a 14. század elején megfordult Niccolò Boccasini (1301–1303) és Gentile da Montefiori (1308–1311) pápai legátusokhoz.²²² Előbbinek egy *generalis auditor*át ismerjük név szerint: Altegradus de Lendenaria kánonjogi doktort, padovai esperest és pápai káplánt, a legátus udvarának kancellárját.²²³ Gentile *curia*jában két általános ügyhallgató is működött: Philippus de Sardinia kánonjogi doktor, arboreai kanonok, a legátus udvari káplánja²²⁴ és Vannes (Johannes) de Aretio osimói kanonok, szintén a legátus udvari papja.²²⁵ Rostarduson kívül név szerint ismerünk Fülöp kíséretéből két *tabelli*ót, Nicolaus de Guarcinót és Octobonus de Ferrariát és egy *notariust*, Antonius de Laudis személyében, ő valószínűleg szintén közjegyzőnek tekinthető.²²⁶

Az egyházi tizedekkel kapcsolatos vitás ügyek eldöntésén kívül a legátus jelenléte – mint említettük – lehetővé tette hazai egyháziaknak, hogy jogaikat a pápai *auctoritast* képviselő pápai legátussal is megerősítsék, így azoknak nagyobb tekintélyt és védelmet biztosítsanak. Jóllehet az alábbi esetben nem egy

220 Vö. Fülöp legátus itinerariuma.

221 ÁÚO IV. 227.

222 Gentile bíráskodási személyzetére ld. Kovács 2013b. 90–93.

223 „*doctor decretorum domini Pape Capellanus, ac reuerendi patris et domini, domini Nicolai Dei gracia Ostiensis et Velleciensis Episcopi Apostolice sedis Legati, Cancellarius et generalis auditor causarum*”. AO I. 21–22. „*Archipresbiter Paduanus, ipsius domini Legati Cancellarius*”. MES II. 502. Személyére bővebben ld. Kiss Gergely tanulmányát a jelen kötetben.

224 „*canonicus Arborensis, decretorum doctor, capellanus reverendi patris et domini domini Gentilis Dei gratia tituli sancti Martini in Montibus presbyteri cardinalis, apostolice sedis legati, ac ipsius curie causarum generalis auditor*”. MON VAT I/2. 108.

225 „*canonicus Auximanus, capellanus domini legati*”. MON VAT I/2. 49.

226 „*Nicolaus de Guarcino auctoritate sedis apostolice publicus Notarius*”. MES II. 96. „*Octobonus de Ferraria notarius*”. MES II. 96; „*Octavus Ferraria notarius*”. ACSG 164. „*Antonius de Laudis notarius*”. MES II. 98. Vö. CSUKOVITS 2008. 58.

konkrét peres ügy eldöntésében járt el a pápai legátus, jogbiztosító jellege révén mégis e témakörhöz tartozik.

1281. június 26-án a legátus a turóci premontrei prépostság kérésére átírta és megerősítette a IV. Béla király által 1251. július 15-én kiadott alapítólevelét.²²⁷ Fülöp püspök 1281. szeptember 6-án, Esztergomban IV. Béla 1266. június 27-i, 1266. május 4-i, 1270. május 3. előtti és egy bizonytalan keltezésű ([1251–1269.] december 29), az illető prépostság érdekében kelt okleveleit is átírta.²²⁸ Ezek tartalmuknál fogva – *immunitas, descensus* alóli mentesség, birtokok, tizedjövedelmek – nyilván rendkívül fontosak voltak, és ez indokolta a zavaros időkben a pápai legátus általi megerősítésüket.

Összességében elmondhatjuk, kétségtelen, hogy Fermói Fülöp a Magyar Királyság területén élő kunok megtérítésének és letelepítésének erőltetésével a béke igencsak makacs angyalának²²⁹ bizonyult, amiért ő maga csaknem az életével fizetett, a belpolitikai konszolidációt célzó diplomáciai küldetése pedig látványosan kudarcba fulladt. Mindazonáltal Fülöp tevékenysége nyomán a pápai politika egyéb törekvései is felsejleni látszanak. Egyrészt a *Cumaniába* irányuló ferences misszió felélesztésének és a milkói kun püspökség újjászervezésének szándéka, és ezzel összefüggésben talán a Német Lovagrend Barcaságba való visszatelepítésének a kísérlete, másrészt a magyar és a lengyel egyház megreformálásának terve. Hangsúlyozandó, hogy Fermói Fülöp felhatalmazása nemcsak a magyar király uralma alatt álló területekre szólt, hanem Lengyelországra is kiterjedt, és hogy a „pápa oldaláról” kiküldött követek nem egyszerűen pápai diplomaták voltak. Politikai természetű feladatainak teljesítése mellett Fülöp szentszéket is működtetett, amely elé kirendelésének bármelyik provinciájából terjeszthettek ügyeket, nem beszélve az időközben kézhez vett újabb pápai megbízásokról. A pápai legátusok által működtetett szentszékek olyan kapcsolódási pontot jelentettek a római és a helyi egyházak között, amelyen keresztül a központ jogi és eljárási normarendszere hatást gyakorolt a magyar egyházi bírászkodásra, nem gondoljuk tehát öncélúnak, hogy a legátus tevékenységének ezt a kevés figyelmet kapott oldalát is ismertettük.

227 HOklt. 89–90. IV. Béla átírt privilégiumát l. HOklt 19–23. (RA 948. sz.). IV. Béla 1251. évi alapítólevele a monostor létesítésének tényét utólag rögzíti, a tényleges alapítás 1-2 évvel korábban megtörtént. OSZVALD 1957. 249.

228 1281. 09. 26.: DF 260241.

229 A pápai megbízólevél mint a béke angyalát aposztrofálja a legátust „[...] te [...] de fratrum nostrorum consilio velud pacis angelum destinamus”. THEINER I. 328.

1. számú melléklet – Fülöp fermói püspök legátus felhatalmazásai

Fülöp fermói püspök (1279–1281) megbízólevelei ²³⁰		
#	Kiadás	Ajánlás címzettje/Felhatalmazás területe
I. Általános meghatalmazás		
I/2.	THEINER I. 327; ÁÚO IV. 100–113.	III. Miklós pápa megbízólevele
I/3.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 137.	III. Miklós pápa Fülöp püspököt az apostoli követség teljhatalmával ruházza fel
II. Ajánlólevelek		
II/1.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 113–114.	Rudolf római király
II/2.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 114–117.	IV. László magyar király
II/3.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 118–121.	Erzsébet magyar királyné
II/4.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 121–124.	A szerb király
II/5.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 124–127.	András szlavóniai herceg
II/6.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 128–131.	Magyarország és szomszédainak klérusai
II/7.	THEINER I. 329; ÁÚO IV. 131–134.	Magyarország és szomszédainak világi rendjei
II/8.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 136.	Jakab bíboros-diakónus (legátus)
II/9.	THEINER I. 336; ÁÚO IV. 161–162.	A pápa minden egyházi személyt felszólít, hogy Fülöpöt követségi ügyeiben segítsék.
III. Fülöp egyedi jogosítványai (facultates)		
III/1.	THEINER I. 330; ÁÚO IV. 135.	A legátus klerikusai számára engedélyezi, hogy rendes egyházi javadalmaikból származó jövedelmeiket távollétükben is élvezhessék.
III/2.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 138–139.	Egyházi büntetéssel sújthat – akár megbízott(ak) útján – akármilyen egyházi és világi személyt (beleértve a királyokat is) vagy testületet, egyetemet és az illetők földjeit is azokon a területeken, ahová megbízása szól.
III/3.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 139.	Szabadon választhat gyóntatót.

230 THEINER I. 327–337; ÁÚO IV. 110–162. A legátus megbízólevelei 1278. szeptember 22-én Viterbóban keltek.

III/4.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 140.	Kilenc nőnek engedélyezheti, hogy egyszer egy évben, legációja tartama alatt, megfelelő asszonyi kísérettel bármelyik rend monostorait kegyes szándékkal meglátogassák – a rendek ennek ellentmondó rendelkezései és <i>statutumai</i> ellenére is –, de nem étkezhetnek együtt az ott lévőkkel, és nem tölthetik ott az éjszakát.
III/5.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 141.	Könyveiről és egyéb ingóságairól szabadon végrendelkezhet.
III/6.	THEINER I. 331; ÁÚO IV. 141–142.	A felhatalmazása alá eső területeken felmentést adhat olyan kiközösítettek számára, akiket az Apostoli Szék időközben elhunyt vagy távol lévő delegált bírói, ill. <i>subdelegatusaik</i> ítétek el.
III/7.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 142–143.	Ferences, domonkos vagy más rendi szerzeteseket bízhat meg feladatok végrehajtásával, és engedélyt adhat számunkra, hogy társaságában apácák monostorait kereshessék fel, lovgoljanak, és húst fogyasszanak.
III/8.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 143–144.	15 klerikusát – akár megbízott(ak) útján – székes- vagy más egyházakban azok beleegyezésével, akiket az illető egyházakban a prebendák adományozása illet, kanonokká és <i>fraterré</i> teheti (egyházanként egy személyt), és prebendákról gondoskodhat számukra, ha éppen vannak üresedésben, vagy amint erre lehetőség adódik – az illető egyházaknak a kanonokok meghatározott számát érintő <i>statutumai</i> és az Apostoli Szék ennek ellentmondó engedélyei ellenére.
III/9.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 144–145.	Egyházi fenyítéket alkalmazhat azon világi egyháziakkal szemben, akik bár az Apostoli Széktől számos kedvezményben részesültek, a legátussal szemben hűtlenséget, engedetlenséget tanúsítanak.
III/10.	THEINER I. 332; ÁÚO IV. 145.	Három vagy öt éven keresztül tíz, húsz, harminc vagy negyven nap bűcsút adhat azoknak, akik egyházaiknak a dologi szükségletek terén segítséget nyújtanak.
III/11.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 146.	Legációjának tartama alatt akármelyik rend szerzeteseit felmentheti, ha a monostorokban szimóniát követnek el.

III/12.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 147.	A megüresedett esztergomi érseki széket illető jövedelmeket – akár megbízott(ak) útján – szedje be, helyezze biztonságba a majdani érsek számára, és őriztesse az érsekség házaival, erősségeivel és váraival együtt, valamint küldjön írásbeli tudósítást az egyház helyzetéről és tevékenységéről.
III/13.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 148.	Ha valami okból elhagyja legációjának területét, oda akármikor és akárhányszor visszatérhet, és legátusi joghatóságát azokon belül és kívül is akadálytalanul gyakorolhatja.
III/14.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 149.	Az őt illető ellátást követelheti követsége ideje alatt, akár jelen van, akár nincs, az ellenkezőket egyházi büntetéssel kényszerítheti.
III/15.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 149–150.	A neki járó <i>procuratió</i> kat bármely egyházi személytől – <i>privilegium</i> vagy <i>indulgentia</i> ellenére – követelheti. Ellátása elmaradása esetében egyházi fenytékeket szabhat ki.
III/16.	THEINER I. 333; ÁÚO IV. 150–151.	A II. Lyoni Zsinat rendelkezéseivel ellenkező kivételes intézkedéseket hozhat.
III/17.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 151.	A szerzeteseket, akik intése ellenére nem engedelmessé válnak tökéletesen parancsainak a követségét érintő és más dolgokban, megfoszthatja a Szentszék által nekik adott minden engedélytől és kiváltságtól.
III/18.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 152.	Klerikusokat és laikusokat (mindkét nemből) is feloldozhat az egyházi kiközösítés alól, amit tudvalevőleg azzal vontak magukra, hogy fegyvereket és más tiltott dolgokat árultak a szaracénoknak.
III/19.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 152–153.	Valahányszor prédikál, oltárokat vagy egyházakat szentel fel, vagy apácákat szentel, nagy tanácskozásokkor és gyűléseken, amiket az ügyei érdekében akár legációjának határain belül, akár kívül tart, ünnepeken, ünnepi miséken és a szentek (ereklyéinek) áthelyezésekor, 100 nap, különleges esetben egy év és hat nap bűcsút adhat a jelenlévőknek.
III/20.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 153–154.	Három-négy arra alkalmas személynek közjegyzőséget adhat.
III/21.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 154.	Felmentheti – akár megbízott(ak) útján – az egyházak prelátusait (<i>cum ecclesiarum Prelatis</i>) és az egyházi személyeket a szabálytalanságok (<i>irregularitates</i>) alól, amiket követsége idején követnek el, másokat elődje, [IV.?] Ince pápa erről szóló határozata ellenére kiközösíthet.

III/22.	THEINER I. 334; ÁÚO IV. 155–156.	100 alkalmas személynek legációjának székes- és más egyházaiban lelkigondozással járó (<i>cum cura</i>) és <i>sine cura</i> javadalmakról, prebendákról, <i>personatusok</i> ról és méltóságokról – akár megbízott(ak) útján – gondoskodhat, ha éppen üresedésben vannak, vagy amint erre lehetősége nyílik – az illető egyházaknak a kanonokok vagy klerikusok meghatározott számát érintő <i>statutumai</i> és az Apostoli Szék ennek ellentmondó engedélyei ellenére.
III/23.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 156.	Felmentést adhat – akár megbízott(ak) útján – egyházi személyeknek, akik kiközösítettként veszik fel a szent rendeket, és szolgálnak azokban, vagy a kiközösítés, a felfüggesztés vagy az egyházi tilalom ítélete ellenére miséznek.
III/24.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 157.	Eltávolíthat a javadalmakból, <i>personatusok</i> ból és méltóságokból akárkit, aki azokkal nem a kánokoknak megfelelően rendelkezik, és azokat más alkalmas – a pápa másik levelében meghatározott számú (100 – K. V.) – személynek adhatja.
III/25.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 158.	Klerikusai számára felmentést adhat a születéssel kapcsolatos szabálytalanságok alól (<i>defectus natalium</i>) nagyobb egyházi rendek elérése érdekében: 200 főnek lelkigondozással járó javadalom, 100 főnek püspökség alatti javadalom elnyerésére, 20 főnek az áldozópapok közül, 10 főnek a paráználkodást elkövetők, 10 fő szerzetesnek, 7 vérfertőző kapcsolatból származónak lelkigondozással nem járó javadalmak elnyerése érdekében, amennyiben meggyőződik alkalmasságukról.
III/26.	THEINER I. 335; ÁÚO IV. 159.	Domonkos, ferences, ciszterci, cluny-i, premontrai, német lovagrendi, bencés, johannita és más rendi <i>fratereket</i> kényszeríthet arra, hogy neki szolgálatot teljesítsenek.
III/27.	THEINER I. 336; ÁÚO IV. 160.	Kényszerítheti a főpapokat, egyházi személyeket és a szerzetesrendek tagjait, hogy a hozzájuk küldött követei ellátásáról gondoskodjanak.

2. számú melléklet – A legátus magyarországi tevékenysége (regeszták)

I. Oklevelek²³¹

I/1.	1278. december 28. Bécs
	Fülöp fermói püspök, az Apostoli Szék legátusa átírja II. András király 1211. évi oklevelét – amelyben a Német Lovagrendnek adja a Barcaság területét –, II. András 1212. évi oklevelét – amelyben mentesíti a Német Lovagrendet a királyi pénzbeváltó joghatósága alól –, III. Honorius pápa 1224-ben kelt oklevelét – melyben Magyarország érsekeinek és püspökeinek meghagyja, hogy a német rendet a neki II. András királytól átengedett Barcaságnak birtokában ne háborgassák –, III. Honorius 1225-ben kiadott oklevelét – melyben a pápa a Magyarországról kiűzött Német Lovagrend panaszai nyomán arra inti II. Andrást, hogy a nekik adományozott Barcaságot adja vissza –, ill. IX. Gergely pápa 1232-ben kiadott oklevelét – melyben a pápa megbízta legátusát, Pecorari Jakabot, hogy intézkedjen a Német Lovagrend Barcaságra vonatkozó jogainak helyreállítása kapcsán.
E.:	Németország, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin. XX. Hauptabteilung, Historisches Staatsarchiv Königsberg 29. 2. (DF 291416) – Függőpecsét.
Má.:	Románia, Brassói Evangélikus Egyházközség levéltára. Diplomatarii Josephi Franz Trausch T. F. 76. 788. (DF 286745, 19. századi másolat)
K.:	–
Megj.:	II. András átírt oklevelei kiadva: FEJÉR III/1. 106; 116. Vö. RA 261, 265.; III. Honorius oklevelei: ÁÚO 200–201; ZIMMERMANN 2011. 180–181. (XII. sz.); FEJÉR III/2. 58–59; ZIMMERMANN 2011. 192–193. (XXI. sz.). IX. Gergely oklevele: FEJÉR III/2. 303–306; ZIMMERMANN 2011. 202–204. (XXVIII. sz.).
I/2.	1279. február 28. Buda
	Fülöp fermói püspök, pápai legátus a szepesi káptalan kérésére apostoli tekintélyével megerősíti M. egykori szepesi prépost káptalani méltóságok (<i>dignitates</i>) létesítésére vonatkozó elrendelését, ahogyan az az erről kiállított oklevélben, amelyet Benedek egykori esztergomi érsek is megerősített, szerepel.
E.:	Szlovákia. Štátny archív v Levoči (Lőcse). A szepesi káptalan magánlevéltára 11. 1. 13. (DF 272732) – Függőpecsét.
K.:	MES II. 92.

231 Megjegyzés: A *-gal jelölt okleveleket nem a legátus állította ki, szövegük viszont fontos információkat szolgáltat Fülöp püspök magyarországi követségéről (is), erre tekintettel vettem fel őket a legátus tevékenységi körébe. A forráshelyeket csak a legátus által kiadott okleveleknél tüntettem fel. A szövegkiadások feltüntetése nem hiánytalan.

I/3.	1279. március 1. Buda
	Fülöp fermói püspök, szentszéki követ írásba foglalja M. szepesi prépost és Merclinus éneklőkanonok egyrészt, másrészt Márk, Kalderbach falu előjárója közt – Rhenaldus mester, az esztergomi Szent Tamás-egyház prépostja, Carahinus győri prépost, János zágrábi esperes és Miklós mester szerémi prépost közvetítésével – létrejött egyezséget Kalderbach tizedeinek fizetése tárgyában: a <i>decimas prediales</i> a szászok módjára fizetik a szepesi éneklőkanonoknak, míg a <i>decimas personales</i> a [szepes]váraljai Szűz Mária-egyház plébánosának fizetik, aki a szentségeket szolgáltatja nekik.
E.:	Szlovákia. Štátny archív v Levoči (Lőcse). A szepesi káptalan magánlevéltára 11. 1. 13. (DF 272681) – Függőpecsét.
Má.:	1. MKA Acta Jesuitica Scepus 246 (DL 1033, újkori másolat) 2. Görgy család toporci levéltára 11. (DL 71249, 18. századi másolat) 3. Szlovákia. Štátny archív v Levoči (Lőcse). A szepesi prépostság levéltára 499; 3. 30. 115. (DF 264642, 18. századi másolat)
Á.:	Szepesi káptalan, 1406. július 13. (Szlovákia. Štátny archív v Levoči /Lőcse/. A szepesi káptalan magánlevéltára 10. 2. 25. /DF 272703/)
K.:	FEJÉR V/2. 566–568.
Megj.:	Pirhalla szerint Fülöp legátus oklevele Márton (!) kalderbachi bíró (!) és a szepesi káptalan éneklő kanonoka megegyezését rögzítette volna (PIRHALLA 1899. 23–24). A szepesi káptalan történetét feldolgozó munkájában ráadásul azt a DF 272703 jelzetű oklevelet kezeli az eredetinek (régi jelzete: szepesi káptalani levéltár, 10 2 25), ami valójában a szepesi káptalan 1406. évi másolata Fülöp okleveléről. Pirhalla itt vél Marcho (Márk) helyett Marthinot (Márton) látni a kalderbachi bíró (!) megnevezésénél. PIRHALLA 1899. 24. 1. sz. jegyzet. Fülöp püspök oklevelét (DF 272681) a szepesi káptalan 1406. július 13-án átírta (DF 272703), ezen kívül három 18. századi másolata létezik (DL 1033, DF 264642, DL 71269), ezek közül az egyik a szepesi káptalan 1764-ben kiadott hiteles másolata, amely ma az eredeti oklevél (DF 272681) jelzete alatt is megtalálható. Az átírások egy részénél Fülöp püspök intézkedésének valódi mibenlétét összezavaró szövegromlással kell számolnunk, amely a kalderbachi tizedek ügyében pereskedő felek sajátos <i>változatosságát</i> eredményezte. Így lehetséges, hogy bár Fülöp oklevelében (DF 272681), annak 1406-os, és két 18. századi másolatában (DF 272681, DF 272703, DL 71249) a megegyezés Márk, Kalderbach falu előjárója, valamint M. szepesi prépost, Merelinus/Merclinus éneklőkanonok és a szepesi káptalan közt jött létre, a DL 1033 jelzetű 18. századi átíratban M[uthmer] prépost nem szerepel, ellenben feltűnik Ferdinánd (!) <i>cantor</i> a nagyobb Kalderbach falu plébánosa (<i>Ferdinandum cantorem et canonicum ecclesiae S. Martini de Scypes Strigoniensis dioecesis ex parte una et Parochum majoris villae de Kalderbach dicta dioecesis pro se et aliis dicta villa de Kalderbach ex altera</i>). A DF 264642 jelzetű, szintén 18. századi átírás leginkább DL 1033-ra hasonlít, előbbiben az egyik peres félként Márk, a nagyobb Kalderbach <i>villa</i> plébánosa van megjelölve, Muthmer prépost neve sem tűnik fel, az éneklőkanonok viszont a helyes, Merclinus néven szerepel DL 1033-ban olvasható Ferdinánddal szemben. Ezek fényében úgy tűnik, a legátus oklevelének három szöveg-hagyománya létezik. 1: DL 1033 – Fülöp oklevelének 18. századi másolata. Az újkori másolatok közül a legzavarosabb, készítője Merclinus <i>cantor</i> helyett valamiért Ferdinándot tüntetett fel a szövegben, Márk falusi előjáró (<i>maior villae</i>) pedig nagyobb Kalderbach <i>villa</i> plébánosaként jelenik meg. Mindkét elírás a másoló terméke, a szöveg helytelen értelmezéséből fakadó hibák. 2: DF 264642 – szintén 18. századi másolat. Készítője a jelek szerint az 1-et másolta, de valamilyen más forrást (a 3. szöveg-hagyomány-csoportból) felhasználva már javított a szövegen.

Megi.:	A másoló az eredeti oklevél (DF 272681) „ <i>Noverint universitas vestra</i> ” promulgatioja után rögtön (M[uthmer] prépost nevének feltüntetése nélkül) a „ <i>Merchinum cantorem</i> ” szavakkal folytatta a szöveget, nyilván nem tudta hova tenni a Ferdinánd nevet. A másik peres fél megnevezésénél először leírta, hogy „ <i>et Parochum maiorem ville de Kalderbach</i> ”, majd a választott bírák megbízóinak megnevezésénél megint „ <i>et Parochot</i> ” írt, viszont ezt már áthúzta, és „ <i>Marcho maiori ville de Kalderbachra</i> ” módosította. Bizonyára azért, mert rájött 1-es (DL 1033) írójának a hibájára, hogy a szövegben nem tisztségről (<i>parochus</i> = plébános), hanem konkrét személyről van szó. Ezt bizonyítja, hogy a felek esküjének szövegében ugyanez az áthúzás-javítás szerepel. 3: eredeti csoport. 3a: Fülöp eredeti oklevele (DF 272681) és annak a szepesi káptalan által kiadott 1764. évi hiteles másolata (DF 272681). Mindkettő úgy fogalmaz, hogy a perbeli egyezés „ <i>inter M prepositum, Merclinum cantorem [...] et marchum maiorem ville de Kalderbach [...] arbitratore a preposito et cantore [...] ecclesie sancti martini de Scypes ex una parte et Marcho maiori ville de Kalderbach [...] ex altera [...]</i> ” jött létre. Az eskü szövegében is Marchus szerepel kalderbachi falunagyként/elöljáróként. 3b: Fülöp oklevelének 18. századi másolata – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetében. 3c: Fülöp oklevele a szepesi káptalan 1406. július 13-i átiratában – a szöveg ugyanaz, mint a 3a esetében. ²³²
--------	---

*I/4.	1279. március 4.
IV. László király a Fülöp fermói püspök pápai követtel folytatott tanácskozásból kifolyólag Kőszegi Henrik bán fiait kegyelmébe visszafogadva megengedi, hogy mind ők, mind pedig Pál, Péter, Miklós, Kachyna, Lőrinc és János a tőle vagy elődeitől szerzett birtokaikat nyugodtan birtokolhassák.	
K.:	HO I. 73; ÁÚO XII. 256. Vö. RA 2945. sz.

I/5.	1279. március 4. Buda
Fülöp fermói püspök átírja IV. László király 1275. április 3-án kelt oklevelét, amelyben László király Moys szepesi ispán és királynéi tárnokmester hozzájárulásával Márk <i>comes</i> fiának, Bootyz <i>comes</i> nek adományozza a szepesi Szalók (<i>Zalouk</i>) és Mátéfalva nevű falvakat az V. Istvánnak és neki tett szolgálatokért.	
E.:	Máriássy család márkusfalvi levéltára 3. (DL 74778) – Függőpecsét
K.:	HO VI. 240.
Megi.:	IV. László 1275. április 3-i oklevelét ld. FEJÉR V/2. 238. Vö. RA 2596. sz.

I/5.	1279. március 23. Buda
Fülöp fermói püspök és pápai legátus az egi káptalan kérésére megerősíti azt a nyilvános okiratot (<i>instrumentum publicum</i>), amely szerint egi egyházmegyei Mátyás tornai plébános és az egi káptalan között a buzitai Szent Márton egyház, annak jogai és tartozékai felett támadt vitában a plébános elismerte, hogy a mondott egyház minden jogával és tartozékával együtt jog szerint a káptalant illeti meg.	
E.:	Heves megyei levéltár. Egi székesfőkáptalan magánlevéltára 1. 4. 1. 22. (DF 209964) – Selyemzsinóron függő, sérült mandulapecsét (Kondorné Látóczki).
K.:	ÁHL 50.

232 A fenti szöveghagyomány megállapításához adott segítségért Kiss Gergelynek tartozom köszönettel.

I/7.	1279. március 29. Buda(vár)
	Fülöp fermói püspök és pápai követ bizonyosságlevele arról, hogy Csák nb. Pósa fia, Ugrin királyi tárnokmester Esztergomban lévő palotájának és tartozékainak 200 márka értékben történő eladásáról az esztergomi egyháznak annak meghatalmazottjai, László esztergomi és Reynaldus esztergom-szenttamási prépost előtt szerződést kötöttek. Az összeg kifizetésével megbízott néhai László bán fia Miklós papot a legátus 50 márka értékben elmarasztalta, továbbá kijelenti, hogy a tárnokmester és a káptalan közötti adásvétel továbbra is érvényes, azon szavatosság mellett, amelyet az eladó, Ugrin mester vállalt.
E.:	1. Esztergomi Prímási Levéltár, esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára acta radicalia 25. 1. 1. (DF 236342) – Függőpecsét. 2. Esztergomi Prímási Levéltár, esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára acta radicalia 25. 1. 2. (DF 236343) – Függőpecsét.
Á.:	Nicolaus de Guarcino, pápai közjegyző 1279. március 29. (Esztergomi Prímási Levéltár, esztergomi székesfőkáptalan magánlevéltára acta radicalia 25. 1. 3. (DF 236344), MES II. 96.)
K.:	ÁÚO IX. 246–249. (1278!), MES II. 93–96.

I/8.	1279. május 5. Buda(vár)
	Fülöp pápai legátus Miklós prépostot, a királyi udvar alkancellárját, korábbi választott esztergomi érseket, miután eskü alatt megfogadta, hogy mindenben feltétel nélkül engedelmeskedik az egyház és a legátus által elrendelteknek minden kihágás, kár, jogtalanság és botrány vonatkozásában, amelyeket ő, vagy éppen mások az ő tanácsára vagy megbízásából követtek el és okoztak egyházi személyeknek vagy egyházaknak, és azok javainak rovására – így, többek közt, leteszi alkancellári hivatalát és távozik a királyi udvarból, és oda a legátus engedélye vagy megbízása nélkül nem tér vissza, követi a legátus udvarát és elzarándokol Rómába, ezen túl pedig a birtokain tartózkodik, amiket nem hagy el a legátus kifejezett engedélye nélkül –, az egyházi kiközösítés alól felmenti, fenntartva, hogyha a prépost a jövőben hanyagságból, megvetésből, vagy más bármilyen módon minden egyes megígért dolgot együtt és külön nem tartana be, tenne meg, vagy teljesítene, visszamenőleg (<i>ex tunc</i>) a kiközösítés ítéletébe a tényből kifolyólag (<i>ipso facto</i>) visszaesik.
E.:	Komárom-Esztergom megyei levéltár. Esztergomi székesfőkáptalan hiteleshelyi levéltára 6. 5. 22. (DF 208576) – Függőpecsét.
K.:	MES II. 97–98.
Megj.:	Előzőleg nem található adat a kiközösítésre

*I/9.	1279. június 13.
	III. Miklós pápa meghagyja Fülöp fermói püspöknek, pápai legátusnak, hogy János óbudai prépost kalocsai érsekké történt választásának körülményeit vizsgálja meg, és ha a választott személyét alkalmasnak, a választást pedig a kánonoknak megfelelőnek találta, a választottat erősítse meg, gondoskodjon felszenteléséről, és vegye számára alárendeltjeinek engedelmeségét, a római egyház részére pedig vegyen tőle hűségesküt a megfelelő forma szerint, amelyet zárt pecsét alatt elküldött neki. Amennyiben a választás nem volt szabályos, azt érvénytelenítse, és rendelje el a mondott kalocsai egyháznak, hogy kormányzásukhoz alkalmas személyről a kánonok szerint gondoskodjanak.
K.:	THEINER I. 338; ÁÚO IV. 188.

I/10.	1279. július 13. Buda(vár)
Fülöp fermói püspök és apostoli követ Timót zágrábi püspök kérésére átírja és megerősíti IV. László 1277-ben kelt oklevelét, amelyben a király a mondott püspöknek és rajta keresztül a zágrábi egyháznak adományozta örök birtokul Gerzence <i>comitatust</i> a nyestbóradóval és a hét-dénáros adóval egyetemben. A püspök a legátusnak bemutatta a királyi adományt tartalmazó oklevelet, amely IV. László kettős pecsétjével volt megpecsételve.	
Á.:	1. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek Priv. 47 /DF 252015/) 2. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek Priv. 59. /DF 252027/)
K.:	TKALČIĆ I. 199; ÁÚO XII. 263–264.
Megj.:	IV. László átírt oklevelére ld. RA 2796. sz.

*I/11.	1280. május. 7.
III. Miklós pápa megparancsolja, a Román honti és Narniai Angelus nyitrai esperes által Magyarországra küldött érseki <i>palliumot</i> Fülöp fermói püspök pápai legátus és András egri püspök Lodomér választott esztergomi érseknek adják át a forma szerint, amit nekik lezárt pecsét alatt elküldött, majd vegyék tőle a pápa és a Római Egyház nevében a szokásos hűségesküt a forma szerint, amit ugyanazon pecsét alatt elküldeni gondoskodott. Amennyiben a pápai legátus követségéből kifolyólag, vagy más miatt akadályoztatva lenne, a pápa meghatalmazza az egri püspököt, hogy felhatalmazásához híven [egyedül] hajtsa végre a megbízásban foglaltakat.	
K.:	THEINER I. 346; ÁÚO IV. 225–226.
Megj.:	Vö. BEKE 2003. 128–129.

I/12.	1280. május 26. Esztergom
Fülöp fermói püspök egy domonkos fráternek és a szászvárosi (?) ferences gvárdiánnak, hogy hajtsák végre rendelkezését, amely szerint a szászokat az erdélyi egyház elleni pusztításaik miatt kiközösítette és területüket egyházi tilalom alá vetette, a szászvárosi szászok kérésére azonban hajlandó volt ezt azok esetében feloldani, akik segédkeztek az erdélyi egyház újbóli felépítésében, ill. erre ígéretet tettek, ill. kötelezettséget vállaltak, meghagyva ugyanakkor a korábbi ítéletét mindazokkal szemben, akiket ő, vagy megbízottjai, az esztergomi érsek, a váradi és erdélyi püspökök kiközösítéssel sújtottak, így az ilyen kiközösítetteket tilos beengedni a mi-sékre és nekik a szentségeket sem lehet kiszolgáltatni.	
Má.:	Románia, Biblioteca Documentara „Batthyaneum” Alba Iulia. Gyulafehérvári káptalan levéltára: Erdélyi káptalan: Oklevelek 1. 26. ; (DF 277202, 18. századi másolat)
K.:	–
Megj.	A 18. századi másolat szövegében számos kihagyás van, feltehetően az akkor még rendelkezésre álló eredeti rossz állapota miatt.

*I/13.	1280. augusztus 18.
<p>IV. László király engesztelésül, amiért annak idején a budavári bírónak és a polgároknak azt a parancsot adta, hogy a Fülöp pápai legátus által hirdetett zsinatra összegyűlt főpapokat a várból zárják ki, senkit be ne engedjenek és ezeknek élelmiszert se adjanak, évi – utódai által is fizetendő – száz ezüst márkát ajánl fel a legátusnak a Szepes körüli gölnicbányai ezüstműve jövedelméből, kiapadása vagy elvesztése esetén pedig a királyi kincstárból egy, a szegények és betegek részére alapítandó ispotály számára.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 28. Vö. RA 3066. sz.

*I/14.	1280. augusztus 18.
<p>IV. László király Pascasius mester pozsonyi prépostnak és a Szt. Megváltó társaskáptalannak – tekintettel a prépost Fülöp pápai követtel történő kibékítésekor tett szolgálatára – adományozza a pozsonyi várnépek Zelinch nevű földjét, kiveszi azt a pozsonyi vár joghatósága alól, amelynek iktatását Péter királyi asztalnokmester, pozsonyi és mosoni ispán végezte el az esztergomi káptalan kiküldöttjének jelenlétében.</p>	
K.:	ÁÚO IV. 214–215. Vö. RA 3065. sz.

*I/15.	1280. augusztus 19.
<p>IV. László király a boszniai eretnekség leküzdése érdekében Fülöp pápai követ kérésére elfogadja az Apostoli Szentszéknek az eretnekek ellen hozott minden intézkedését, ígéretet tesz arra, hogy azt mind ő, mind utódai meg fogják tartani, és elrendeli, hogy ezeket a király fennhatósága alá tartozó minden földön csorbíthatatlanul őrizték meg.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 35; THEINER I. 348; Vö. RA 3067. sz.

I/16.	1280. szeptember 6. Esztergom
<p>Fülöp fermói püspök, az Apostoli Szék követe meghagyja a csázmái prépostnak, hogy – a zágrábi püspök panaszára, amely szerint az egyházmegyéjébe tartozó verőcei és lippai emberei a tizedet, amelyet egyházának tartoznak fizetni, méltatlan módon ellentmondva megtagadták fizetni – a tizedeket ily módon visszatartókat a fizetésre a legátus nevében hathatósan figyelmeztesse, és gondoskodjon arról, hogy a tizedeket a püspöknek és az egyháznak teljes egészében megfizessék, az elmaradt tizedekért pedig megfelelő elégtételt adjanak, ellenkező esetben őket erre, előzetes intést követően, egyházi fenyítékek által, a legátushoz való fellebbezés kizárásával (<i>apellatione remota</i>), kényszerítse.</p>	
Á.:	<p>1. Jakab csázmái prépost, pápai káplán, 1280. november 8. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 47. /DF 252015/)</p> <p>2. Jakab csázmái prépost, pápai káplán, 1280. november 8. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 59. /DF 252027/)</p>
K.:	TKALČIĆ I. 203; ÁÚO XII. 311.
Megj.:	Vö. I/18.

I/17.	1280. szeptember 27. Buda(vár)
Fülöp fermói püspök és apostoli követ meghagyja a ferencesek verőcei gvárdiánjának, hogy – a zágrábi püspök panaszára, amely szerint az egyházmegyéjébe tartozó verőcei és lippai bírák és emberek korábbi háborúskodásra hivatkozva, a püspöknek és az egyháznak hátrányára és sérelmére, nem fizették a tizedeket – az említett bírókat és embereket a fizetésre a legátus nevében hathatósan figyelmeztesse, gondoskodjon arról, hogy a püspöknek és egyházának adjanak magyarázatot a nem fizetett tizedek miatt, az elmaradtakért pedig megfelelő elégtételt adjanak.	
Á.:	1. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 47. /DF 252015/) 2. Mátyás király, 1486. január 25. (Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb, középkori oklevelek PRIV 59. /DF 252027/)
K.:	TKALČIĆ I. 201; ÁÚO XII. 307.
Megj.:	Vö. I/17.

I/18.	1280. november 5. Esztergom
Fülöp fermói püspök és apostoli követ Timót zágrábi püspök kérésére átírja és megerősíti IV. László király 1277-ben kiadott oklevelét, amelyben Garics várát (<i>castrum de Garig</i>) erdeivel, vízeivel, kaszálóival, és más hasznaival és tartozékaival a neki tett szolgálatai jutalmául a püspöknek és általa egyházának adományozta. A püspök a legátusnak bemutatta a királyi adományt tartalmazó nyílt oklevelet, amely IV. László kettős pecsétjével volt megpecsételve.	
Má.:	1. Horvátország, Nadbiskupski Arhiv Zagreb. Liber privilegiorum (DF 283555). 2. Horvátország, Hrvatski Državni Archiv, Archivum capituli Zagrabiensis: Acta antiqua 67. 15. (DF 256722, 16. századi másolat)
K.:	TKALČIĆ I. 202.
Megj.:	IV. László 1277. március 22-i adománylevelét ld. RA 2771.

*I/19.	1280. november 6.
Erzsébet királyné Fermói Fülöp püspök, Szentszéki legátus intésére és Lukács mester, az esztergomi egyház prépostja és a királynéi udvar kancellárja tanácsára a szepesi társaskáptalan javára lemond arról az 500 kepéről, amelyet IV. Béla király rendelkezése óta a mondott káptalan tizedeiből minden évben a szepesi várnak kellett kiadni.	
E.:	Szlovákia, Štátny archív v Levoči, Szepesi káptalan magánlevéltára, I. 1-1-1 (DF 272166)
K.:	HOKM VI. 261. (1280. október 30-i keltezéssel)

*I/20.	1280. november 8.
<p>Jakab császmái prépost Fülöp fermói püspöknek és apostoli követnek jelenti, hogy miután Verőce és Lippa lakosait kánonok szerinti három alkalommal előzetesen intette, hogy a tizedeket, amelyeket Timót zágrábi püspöknek és az ő egyházának tartoznak megfizetni, teljesen adják meg, és az elmaradtakért illő elégtételt adjanak, nekik azonban megátalkodottan sem a tizedeket megfizetni, sem pedig az elvontakért elégtételt adni nem volt gondjuk, Mindenszentek ünnepén (november 1-jén) a császmái prépostsági templomban tartott mise közben, az evangélium celebrálását követően a mondott falvak bizonyos lakosait kiközösítette, a kiközösítettek neveit egyenként nyilvánosan kihirdette, és az idősebb királyné egész földjét egyházi tilalom alá vetette a káptalan és sok ember jelenlétében és tanúsága mellett.</p>	
K.:	ÁÚO XII. 310–312; TKALČIĆ I. 203; FEJÉR V/3. 15–17.
Megj.:	Vö. I/17. Az ügyel kapcsolatban a legátus további intézkedésének nincs nyoma.

*I/21.	1280. november 9.
<p>A császmái káplalan bizonyosságlevele Fülöp fermói püspöknek és apostoli követnek Jakab császmái prépost előbbi eljárásáról (ld. I/20. alatt) Verőce és Lippa falvakkal szemben.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 33–34.

*1/22.	1280. [május 7. e.]
<p>Lodomér isteni és apostoli kegyből az esztergomi székbe áthelyezett érsek, Fülöp pápai legátus által delegált bíró ítélete a veszprémvölgyi Szűz Mária monostor és a Péter veszprémi püspök között, a monostor tizedszedési jogát a püspök részéről ért sérelem miatt folyt perben: az érsek a veszprémi püspököt az ügyben elmarasztalva, rá és egyházára a tizedek akadályozása felett örök hallgatást róva a mondott tizedeket, amelyeket az apácák Szent István király idejétől, és attól az időtől fogva, aminek az emlékezete már nem áll fenn – miként azt magának P[éter] püspök úrnak az erről kiállított privilégiuma, és az ő elődeinek, Róbert és Pál veszprémi püspököknek más privilégiumai tartalmazzák – békésen és háborítatlanul birtokoltak, a veszprémvölgyi apácáknak helyreállította.</p>	
Á.:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ládi Demeter közjegyző, 1519. április 29. (DL 1026) 2. közjegyzői oklevél, 1514. április 29. (DL 3644) 3. I. Lajos, 1373. november 3. (DL 5981) 4. Demeter esztergomi érsek, 1379. április 4. (DL 6481) 5. Demeter esztergomi érsek, 1381. június 7. (DL 6665) 6. Demeter esztergomi érsek, 1381. június 7. (DL 25049)
K.:	FEJÉR V/3. 514–517.
Eml.:	Mihály veszprémi püspök, 1342. június 1. (FEJÉR VIII/4. 587–589.)

Megj.:	<p>III. Miklós 1279. június 13-án helyezte át Lodomért a váradi püspökségből Esztergomba, a <i>palliumot</i> azonban csak 1280. május 7-én küldte el számára. Az oklevél mindenképpen ez utóbbi dátum előtt kelt, hiszen szövegezése világosan utal az érsek átmeneti állapotára (<i>Lodomerius, divina et apostolica gratia in Archiepiscopatum S. Strigoniensis Ecclesiae translatus</i>). Vö. Lodomér érsek egy másik 1280-ban kelt oklevelét is, amely átírta a Szent István-féle veszprémvölgyi alapítólevelet átíró 1109-es Kálmán király által kiadott átírást. Ugyanebben az ügyben kelt az érsek egy másik, 1296-os oklevele is (DL 3438).</p> <p>Az átírások közül a DL 1026 jelzet alatt fol. 38–40.-en olvasható az érsek oklevele, a veszprémvölgyi apácakolostor privilégiumainak újkori másolati könyvében). DL 3644, 5981 jelzet alatt megtalálható az eredeti átíró oklevél és annak újkori másolata is. DL 25049 csak újkori másolatban maradt fenn.</p>
--------	--

*1/23.	1280
<p>Erzsébet királyné mindenkiel tudatja, hogy Konrád testvér az ágostonos remeték rendjéből, Fülöp fermói püspök és pápai legátus megbízásából és parancsára az ő fennhatósága alatt lévő szepesi részekre menvén a szászok és a latinok helyzetét megjavítani, főként a tizedjogok kapcsán sok dolgot javasolt. És bár a szepesi szászok és latinok hosszú idő óta őseik szokása szerint fizették a tizedet, most a királyné jelenlétében önként vállalták és esküvel fogadták, hogy a tizedeket ezentúl nem szász módra fizetik, a terményből minden tizenkettedik képét a mezőn hagyva, hanem olyan módon, ahogy azt a megye szláv és magyar lakói közt régtől fogva szokásos.</p>	
K.:	FEJÉR V/3. 41–42.

*1/24.	1280
<p>Lodomér esztergomi érsek Fülöp fermói püspöknek, a Szentszék legátusának szóbeli parancsára kihirdeti és végrehajtja Rostardus, az Apostoli Kúria általános ügyhallgatójának a Somogy megyei egyházak igazgatói (<i>rectorum ecclesiarum Comitatus Strigoniensis</i>) és a veszprémi káptalan közötti ügyben (a <i>rectorokat</i> a mondott megye tizedeiből megillető arányáról) kelt oklevelében foglaltakat. E szerint a mondott <i>rectorokat</i> megilleti a teljes tizedek negyede.</p>	
K.:	ÁÚO IV. 227.

I/25.	1281. június 26. Esztergom
<p>Fülöp fermói püspök és szentszéki követ a turóci premontrei konvent kérésére átírja és megerősíti a monostor 1251. július 15-én, IV. Béla király által kiadott alapítólevelét.</p>	
E.:	MKA, Acta jesuitica (DL 346) – Függőpecsét.
K.:	HO 89–90.
Megj.:	IV. Béla átírt privilégiumát ld. HOKLT 19–23. Vö. RA 948. sz.

I/26.	1281. szeptember 6. Esztergom
Fülöp fermói püspök, az Apostoli Szék legátusa átírja IV. Béla király 1266. június 27-i (tartalmi átírás), 1266. május 4-i (tartalmi átírás), 1270. május 3. előtti és [1251–1269.] december 29-i (tartalmi átírás), a turóci premontrei prépostság érdekében kelt okleveleit. A megerősített királyi privilégiumok kimondják, hogy a monostor népei felett kizárólag az uralkodó és prépost bírászkodhat, a monostor Győr-vidéki vincellérjeinek javai, amennyiben utód nélkül halnak meg, a prépostot illetik, a prépostsághoz tartozó bizonyos helységeekben senki sem szállhat meg hívatlanul, valamint, hogy a zobori apát, a monostorát Turócbán illető tizedeket az említett prépostságnak – évenként Szent András napján fizetendő három márka fejében – örök időkre átengedte.	
E.:	Szlovákia, Slovenský národný archív, Révay család központi levéltára Nob Turóc 1. 1. (DF 260241) – Függőpecsét.
K.:	FEJÉR VII/2. 45.
Megj.:	IV. Bélának a legátus által átírt négy oklevelét ld: HO VI. 137; FEJÉR VII/1. 332; Vö. RA 1488.; HO VI. 159; Vö. RA 1484. sz.; HO VI. 161; Vö. RA 1651. sz.; HO 169–171, FEJÉR VII/5, 359–360, Vö. RA 1658. sz. Fülöp átíró oklevele Fejér szerint 1276-ban (FEJÉR VII/2. 45.), Szentpétery szerint pedig 1279. szeptember 6-án kelt volna (vö. többek közt RA I. 452. sz.). A <i>datatio</i> az eredeti oklevélen jól olvasható, a feloldás szerint az oklevél 1281. szeptember 6-án került kiállításra (<i>Datum Strigonii, VIII. idus septembris, indictione nona, pontificatus domini Martini papae IV. anno primo</i>).

I/27.	1281. október 21. Hainburg an der Donau
Fülöp fermói püspök és szentszéki követ a (sátoralja)újhelyi remetétet minden javukban, birtokukban és jogukban megerősíti.	
Á.:	Lodomér esztergomi érsek, 1293. május 7. (MKA, Acta Paulinorum /DL 1592/).
K.:	HO 92.

I/28.	1282. szeptember 10. Bécs
Fülöp fermói püspök a Német Lovagrend bécsi komturának és konventjének kérésére átírja IV. Béla király 1244. május 2-án a Német Lovagrend számára kiadott, Keztelen, Suk és Zela helységekre vonatkozó hamis adománylevelét.	
E.:	Ausztria, Zentralarchiv des Deutschen Ordens, Wien. Magyar vonatkozású oklevelek 12. (DF 283706) – Függőpecsét.
Má.:	Szlovákia, Štátny archív v Banskej Bystrici, Koháry-Coburg család levéltára 2. 9013. (DF 266875, 18. századi másolat)
K.:	–
Megj.:	Béla oklevelére ld.: ÁÚO II. 152–153.; FEJÉR IV/1. 313–315; hibás kiállítási dátummal.

*I/29.	1282. június 19.
IV. Márton pápa [János] kalocsai-bácsi érseket, [Póka] szerémi és [Gergely] csanádi püspököt felhatalmazza, hogy a váradi püspökké választott vasvári prépostot, Tamást megerősíthessék, felülbírálván ezzel Fülöp pápai legátus korábbi döntését, amivel a korábban megválasztott Tamás vasvári prépostot kánonjogi problémák miatt alkalmatlannak ítélte a váradi püspöki szék betöltésére.	
K.:	THEINER I. 350; ÁÚO IV. 240–241.
Megj.:	A címzettek személyének megállapítására ld.: ZSOLDOS 2011. 85, 87, 95.

*I/30.	1282. augusztus 28.
IV. Márton pápa biztosítja IV. László királyt, hogy azokra az egyházakra nézve, amelyeket Fülöp pápai legátus, miután IV. Lászlót kiközösítette, annak akaratának mellőzésével töltött be, a király kegyúri jogát változatlanul tovább gyakorolhatja.	
K.:	THEINER I. 350; ÁÚO IV. 242.

*I/31.	1288
Mykud bán Péter erdélyi püspöknek Szentmiklós nevű birtokát adományozza annak az 50 magyar márkának a fejében, melyet ő és elhunyt testvére, Imre, Fülöp fermói püspök határozata szerint fizetni tartoztak, cserébe, hogy a pápai követ felmentette őket az alól a korábbi fogadalmuk alól, hogy a Szentföldre zarándokolnak.	
K.:	FEJÉR V/3. 436; ÁÚO IV. 332–334.

*I/32.	1342. június 1.
Meskó veszprémi püspök a veszprémvölgyi apácák tizedszedési jogait rögzítő és megerősítő bizonyos írott okiratok és privilegiális oklevelek (Róbert, Pál és Péter veszprémi püspökök, a veszprémi káptalan, Fülöp hajdani fermói püspök és szentszéki legátus, ill. Lodomér hajdani esztergomi érsek által kiadottak) megvizsgálását követően a veszprémvölgyi apátság népeinek tizedeit az apácák részére megerősíti.	
K.:	FEJÉR VIII/4. 587–589.

II. Törvények, zsinati határozatok

II/1a.	1279. június 23. Buda
Kun törvények I.	
IV. László király Fülöp fermói püspök pápai legátus, továbbá a főpapok és a főurak előtt megesküszik, hogy a katolikus hitet és az egyház szabadságát megőrzi és megtartja, az eretnekeket az országból kiűzi, a kunokra vonatkozó cikkelyeket – melyeket Usuk és Tolon, a kunok főemberei, a maguk és a kunok összessége nevében is vállaltak – megtartja és megtartatja. Ezekon felül a király megígéri a pápai legátus által július 13-án tartandó gyűlés határozatainak megtartását és a legátus által kihirdetendő határozatoknak aranybullás oklevélbe (<i>scriptis publicis</i>) foglalását; továbbá hogy a fent említett cikkelyek elfogadására szükség esetén fegyverrel is rákényszeríti a kunokat.	

Má.:	Johannes de Amelio pápai küldött, 1339. március 20. (Vatikán. Archivum Secretum Vaticanum, Archivum arcis: Armaria Superiora 1. 18. 595. /DF 289176/)
K.:	(többek közt) FEJÉR V/2. 502–512.

II/1b.	1279. augusztus 10. Buda
Kun törvények II.	
IV. László király oklevélbe foglalja a kunok hét törzsének – Alpar, Uzur, a többi kun főember, nemes és általában a kunok összessége – által elfogadott megtérésének ügyét, valamint az életmódjukra, viselkedésükre, hadi és jogi viszonyaikra, letelepedésükre és ezzel kapcsolatos más ügyekre nézve Fülöp pápai legátus előtt történt megállapodásokat.	
Má.:	18. századi másolat (Jeszenák család levéltára 7. /DL 56727/)
K.:	(többek közt) ENDLICHER 559–565.

II/2.	1279. szeptember 14. Buda(vár)
A budai zsinat végzései.	
Má.:	Vatikán. Archivum Secretum Vaticanum, Archivum arcis: Armaria Superiora 1. 18. 594. (DF 289175.) Másolat 1279–1304.
K.:	ENDLICHER 565–602. Magyar fordítása: KLE 141–184.

3. számú melléklet – A legátus magyarországi tevékenysége (időrendi áttekintés)²³³

Fülöp fermói püspök (1275/1279–1281)					
#	Dátum (hely)	forrás	kiadás	érdekelte fél/felek	téma
I/1.	1279. 12. 28. (Bécs)	DF 286745, DF 291416	-	Német Lovagrend	átírás (III. Honorius (2), II. András (2), IX. Gergely)
I/2.	1279. 02. 28. (Buda)	DF 272732	MES II. 92.	szepesi káptalan	kanonoki stallumok létesítése
I/3.	1279. 03. 01. (Buda)	DF 264642, DF 272681, DF 272703, DL 71249, DL 1033	FEJÉR V/2. 566–568.	M[uthmer] szepesi prépost és Merchinus éneklőkanonok, Márk, a nagyobb Kalderbach villa plébánosa	perbeli egyezség írásba foglalása (kalderbachi tizedek)
*I/4.	1279. 03. 04.	-	HO I. 73; ÁÚO XII. 256.	Kőszegi Henrik bán fiai: Pál, Péter, Miklós, Kachyna, Lőrinc, János	kegyelem, szabad birtoklás
I/5.	1279. 03. 04. (Buda)	DL 74778	HO VI. 240.	Márk comes fia, Bootyz comes	átírás, adomány megerősítése (IV. László 1275: RA 2596)
I/6.	1279. 03. 23. (Buda)	DF 209964	ÁHL 50.	egri káptalan, Mátyás tornai plébános	joghatósági vita (buzitai Szt. Márton egyház)
I/7.	1279. 03. 29. (Buda)	DF 236342, DF 236343	ÁÚO IX. 246–249; MES II. 93–96.	Csák Ugrin kir. tárnokmester, esztergomi káptalan	bizonyoságlevél: adás-vétel (esztergomi palota)
I/8.	1279. 05. 05. (Buda)	DF 208576	MES II. 97–98.	Miklós mester, vál. esztergomi érsek	Kiközösítés feloldása bizonyos feltételek teljesítése mellett
*I/9.	1279. 06. 13.	-	THEINER I. 338; ÁÚO IV. 188.	Fülöp legátus	Mandátum (III. Miklós) János óbudai prép. kalocsai érsekké vál.
II/1a.	1279. 06. 23. (Buda)	DF 289176	(többek közt) FEJÉR V/2. 502–512.		Kun törvények I.

233 Megjegyzés: A *-gal jelölt okleveleket nem a legátus állította ki, szövegük viszont fontos információkat szolgáltat Fülöp püspök magyarországi követségéről (is), erre tekintettel vettem fel őket a legátus tevékenységi körébe. A forráshelyeket csak a legátus által kiadott okleveleknél tüntettem fel. A szövegkiadások feltüntetése nem hiánytalan.

I/10.	1279. 07. 13. (Buda)	DF 252015, DF 252027	ÁÚO XII. 263–264; TKALČIĆ I. 199.	Timót zágrábi püspök	birtok megerősítése (Gerzence <i>comitatus</i>)
II/1b.	1279. 08. 10.	DL 56727	(többek közt) ENDLICHER 559–565		kun törvények II.
II/2.	1279. 09. 14. (Buda)	DF 289175	ENDLICHER 565–602.		budai zsinat
*I/11.	1280. 05. 07.	-	THEINER I. 346; ÁÚO IV. 225–226.	Lodomér vál. esztergomi érsek	pallium
I/12.	1280. 05. 26. (Esztergom)	DF 277202	-	(szász)városi szász <i>universitas</i>	egyházi tilalom
*I/13.	1280. 08. 18.	-	FEJÉR V/3. 28.	Fülöp legátus	gölnicbányai ezüst (IV. László)
*I/14.	1280. 08. 18.	-	ÁÚO IV. 214–215.	Paskaz pozsonyi prépost	adomány (Szimcs) (béke: Fülöp – IV. László)
*I/15.	1280. 08. 19.	-	FEJÉR V/3. 35; THEINER I. 348.	Mo. egyházi, világi előkelői	boszniai eretnekek elleni pápai, legátusi rendelkezések megtartása
I/16.	1280. 09. 06. (Esztergom)	DF 252015, DF 252027	TKALČIĆ I. 203; ÁÚO XII. 311.	Jakab császmái prépost, Verőce, Lippa, zágrábi p..	tized
I/17.	1280. 09. 27. (Buda)	DF 252027, DF 252015	TKALČIĆ I. 201; ÁÚO XII. 307.	verőcei ferences gvardián, Verőce, Lippa, zágrábi p.	tized
I/18.	1280. 11. 05. (Esztergom)	DF 283555, DF 256722	TKALČIĆ I. 202.	Timót zágrábi p.	Garics vára (IV. László, 1277. 03. 22.)
*I/19.	1280. 11. 06.	-	HO VI. 261.	Erzsébet királyné, szepesi káptalan	tizedszedési jog
*I/20.	1280. 11. 08.	-	TKALČIĆ I. 203; FEJÉR V/3. 15–17; ÁÚO XII. 310–312.	zágrábi p.	tized (Verőce, Lippa)
*I/21.	1280. 11. 09.	-	FEJÉR V/3. 33–34.	zágrábi p.	tized (Verőce, Lippa), császmái kp. bizonyosságlevele
*I/22.	1280	-	FEJÉR V/3. 514–517.	Péter veszprémi püspök, veszprémvölgyi apácák	tized
*I/23.	1280	-	FEJÉR V/3. 41–42.	Erzsébet királyné, szepesi szászok és latinok	tizedfizetés módja

*I/24.	1280	-	ÁÚO IV. 227.	veszprémi káptalan, somogyi plébánosok	tized
I/25.	1281. 06. 26. (Esztergom)	DL 346	HOklt 89–90.	turóci premontrei prépostság	átírás (IV. Béla, 1251. 07. 15.)
I/26.	1281. 09. 06. (Esztergom)	DF 260241	FEJÉR VII/2. 45.	turóci premontrei prépostság	átírás (IV. Béla: 1251–1269, 1266, 1266, 1270)
I/27.	1281. 10. 21. (Hainburg an der Donau)	DL 1592	HOklt 92.	(sátoralja)újhelyi remeték	javak, birtokok, jogok megerősítése
I/28.	1282. 09. 10 (Bécs)	DF 266875, DF 283706	-	Német Lovagrend bécsi komtura és konventje	átírás (IV. Béla 1244. 05. 02.-i, Keztelen, Suk és Zellére vonatkozó <i>hamis</i> adománylevele, RA 764.)
*I/29.	1282. 06. 19.	-	ÁÚO IV. 240–241; THEINER I. 350.	Tamás vasvári prépost	váradai püspökválasztás
*I/30.	1282. 08. 28.	-	ÁÚO IV. 242; THEINER I. 350.	királyi kegyuraság alatt lévő egyházak plébánosai	kinevezés
*I/31.	1288	-	ÁÚO IV. 332–334; FEJÉR V/3. 436.	Mykud bán és testvére, Imre	feloldozás szentföldi zarándoklati fogadalom alól
*I/32.	1342. 06. 01	-	FEJÉR VIII/4. 587–589.	veszprémvölgyi apácák	tized

RÖVIDÍTÉSEK

AHC	<i>Annuario Historiae Conciliorum. Internationale Zeitschrift für Konziliengeschichtsforschung.</i> Rom, 1969–
AHP	<i>Archivum Historiae Pontificae.</i> Roma, 1963–
ALKG MA	<i>Archiv für Litteratur_und Kirchengeschichte im Mittelalter.</i> I–III. Berlin, 1885–1887.
ASV AA Arm. C.	Archivio Segreto Vaticano, Archivum Arcis, Armadio C
ASV AA Arm. I–XVIII.	Archivio Segreto Vaticano, Archivum Arcis, Armadio I–XVIII
ASV Cam Ap. Collect.	Archivio Segreto Vaticano Camera Apostolica Collectoriae
ASV Cam. Ap. Int. et ex.	Archivio Segreto Vaticano Camera Apostolica Introitus et Exitus
ASV Instr. Misc.	Archivio Segreto Vaticano Instrumenta Miscellanae
ASV Reg. Av.	Archivio Segreto Vaticano Registra Avenionensia
ASV Reg. Lat.	Archivio Segreto Vaticano Registra Lateranensia
ASV Reg. Vat.	Archivio Segreto Vaticano Registra Vaticana
BAV	Bibliotheca Vaticana Apostolica
BIHB	<i>Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome</i>
BNF m.s. lat.	Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, manuscrits latin
BNF m.s. nal.	Bibliothèque Nationale de France, Département des Manuscrits, nouvelles acquisitions latines
BS	<i>Bibliotheca sanctorum.</i> Roma, 1961–
DA	<i>Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters,</i> Köln – Weimar – Wien, 1820–
DF	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár
HLFr	<i>Histoire littéraire de la France.</i> Paris, 1865–
MEFR MA	<i>Mélanges de l'École Française de Rome, Moyen Age.</i> Rome. 1881–
MGH Const	<i>Monumenta Germaniae historica, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum</i> I–XI. Hannover – Weimar, 1893–1992. (MGH Legum sectio IV.)
MGH Ldl	<i>Monumenta Germaniae historica, Libelli de lite imperatorum et pontificum saeculis XI et XII conscripti.</i> Hannover, 1891–1897.
MGH SS	<i>Monumenta Germaniae historica, Scriptores.</i> Hannover, 1826–
MGH SS rer. Germ.	<i>Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi.</i> Hannover, 1871–
MIÖG	<i>Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung.</i> Wien

QFIAB	<i>Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken</i> , Rom, 1920–
RQ	Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte, Freiburg im Breisgau, 1887–
RSCI	<i>Rivista di storia della Chiesa in Italia</i> , Roma, 1947–
UPLA	<i>Ut per litteras apostolicas. Les lettres des papes</i> (adatbázis): http://www.brepolis.net
ZSRg KA	<i>Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte Kanonistische Abteilung</i> . Weimar. 1911–

FORRÁSOK

- AASS *Acta sanctorum*. I–LXVIII. Antwerpen – Bruxelles, 1643–1940.
- ACH *Annales cisterciensium in Heinrichow*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XIX.) 543–546.
- ACSG *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gnezniensis*. Ed.: HUBE, Romualdus. Petropoli, 1856.
- AGM *Annales Grissowienses maiores*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XIX.) 541–542.
- ÁHL Árpád-kori oklevelek a Heves megyei levéltárban. *Diplomata Aetatis Arpadiana in archivo comitatus Hevesiensis conservata*. Ed. KONDORNÉ LÁTÓCZKI Erzsébet. Eger, 1997.
- AO *Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis*. I–VII. Ed. NAGY Imre – TASNÁDI NAGY Gyula. Budapest, 1878–1920.
- AOKLT *Anjou-kor okleváltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia*. Ed. KRISTÓ, Gyula et alii. Budapest – Szeged, 1990–
- AP *Annales Polonorum*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XIX.) 609–663.
- AS *Annales Sandivogii a. 65–1360*. Hrsg. PERTZ, Georg H. Hannoverae, 1866. (MGH SS XXIX.) 424–430.
- ASC ANNALISTA SAXO: *Chronica*. Ed. WAITZ, Georg. Hannover, 1844. (MGH SS VI.) 542–777.
- ÁÚO *Codex diplomaticus Arpadianus continatus – Árpád-kori új okmánytár*. I–XII. Ed. WENZEL Gusztáv. Pest – Budapest, 1860–1873.
- BÓNIS 1997a BÓNIS György: *Szentszéki regeszták. Iratok egyházi bíraskodás történetéhez a középkori Magyarországon*. Szerk. BALOGH Elemér. Szeged, 1997.
- BOSSÁNYI *Regesta supplicationum. A pápai kérvénykönyvek magyar vonatkozású okmányai: avignoni korszak*. I–II. Szerk. BOSSÁNYI Árpád. Budapest, 1916–1918.
- BP II *Bullarium Poloniae. II: 1342–1378*. Ed. SULKOWSKA-KURÁŠ, Irena – KURÁŠ, Stanisław. Romae, 1985.
- BURGER *Urkunden der Benedictiner-abtei zum heiligen Lambert in Altenburg, Nieder-Österreich K. O. M. B. vom Jahre 1144 bis 1522*. Ed. BURGER, Honorius. Wien, 1865.
- CAMERALIA *Cameralia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1297–1536)*. Szerk. †LUKCSICS, József – TUSOR, Péter – FEDELES, Tamás. Budapest – Róma, 2014. (Collectanea Vaticana Hungariae vol. 9–10.)
- CDMP I. *Codex diplomaticus majoris Poloniae documenta, et jam typis descripta, et adhuc inedita complectens, annum 1400 attentia*. 984–1287. Poznań, 1877.

- CDP *Codex diplomaticus Poloniae quo continentur privilegia regum Poloniae magnorum ducum Litvaniae bullae pontificum nec non jura a privatis data illustrandis domesticis rebus gestis inservitura adhuc nusquam typis exarata, ab antiquissimis inde temporibus usque ad annum 1506.* Varsaviae, 1847–1887.
- CDPM *Codex diplomaticus Poloniae Minoris.* I–IV. Ed. PIEKOSIŃSKI, F. Kraków, 1876–1905.
- CDS *Codex Diplomaticus Silesiae.* I–XXXVI. Breslau, 1857–1933.
- DCOLL *Decretalium collectiones. Decretales Gregorii P. IX., Liber Sextus Decretalium, Bonifacii P. VIII., Clementis P. V. Constitutiones, Extravagantes Tum Viginti Joannis P. XXII. Tum Communes.* Ed. TAUCHNITZ, Bernhard. Leipzig, 1881. Red. Ed. FRIEDBERG, Emil. Reprint, Graz 1959. (Corpus Iuris Canonici, 2.)
- DHA *Diplomata Hungariae antiquissima. Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia.* Volumen I. Ab anno 1000 usque ad annum 1131. Ed. GYÖRFFY, Georgius – BORSA, Johannes Bapt. – HERVAY, Franciscus L. – KUMOROVITZ, Bernardus L. – MORAVCSIK, Julius. Budapestini, 1992.
- DHGE *Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastique.* I–XXXI., fasc. 184. Éd. BAUDRILLART, Alfred [et alii]. Paris, 1912–2013.
- ENDLICHER *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana.* Ed. ENDLICHER, Stephanus Ladislaus. Sangallen, 1849.
- EO *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. I–III. (1023–1359).* Szerk. JAKÓ Zsigmond – HEGYI Géza – W. KOVÁCS András. Budapest, 1997–2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 26., 40., 47.)
- FEJÉR *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* I–XI. Ed. FEJÉR, Georgius. Budaë, 1828–1844.
- GOMBOS *Catalogus fontium historiae Hungariae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendendum ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCXI.* I–IV. Ed. GOMBOS, Franciscus Albinus. Budapest, 1937–1943.
- HQ *Hazai Okmánytár. Codex Diplomaticus Patrius.* I–VIII. Ed. IPOLYI Arnold – NAGY Imre – PAÚR Iván – RÁTH Károly – Véghely Dezső. Győr – Budapest, 1865–1891.
- HOKlt *Hazai oklevéltár. 1234–1536: néhai gr. Dessewffy Lajos hazafias áldozatával.* Ed. NAGY Imre – DEÁK Farkas – NAGY Gyula. Pápa, 2006.
- IP *Italia Pontificia congegit KEHR, Paul Friedrich.* 1. Roma. Berlin, 1906. 2. Latium. Berlin, 1907. 3. Etruria. Berlin 1908. 4. Umbria, Picenum, Marsia. Berlin, 1909. 5. Aemilia sive Provincia Ravennas. Berlin, 1911. 6. Liguria sive Provincia Mediolanensis. 1, Lombardia. Berlin, 1913. 2, Pademontium, Liguria maritima. Berlin, 1914. 7. Venetiae et Histriae. 1, Provincia Aquileiensis. Berlin, 1923, 2, Respublica Venetiarum, Provincia Gradiensis, Histria. Berlin, 1925. 8. Regnum Normannorum, Campania. Berlin, 1935. 9. Samnium, Apulia, Lucania. Ed. HOLTZMANN, Walter, Berlin, 1962. 10. Calabria, Insulae. Ed. GIRGENSOHN, Dietrich, Zürich, 1975.

- JL *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII.* Ed. JAFFÉ, Philippus – WATTENBACH, Georgius – LOEWENFELD, Samuelis – KALTENBRUNNER, Franciscus – EWALD, Paulus. I–II. Lipsiae, 1885–1888.
- JAKOBSON 1836 JAKOBSON: Beitrag zur Geschichte der preussischen Klöster *Neues allgemeines Archiv für die Geschichtskunde des preussischen Staate II/3.* Hrsg. LEDEBUR, Leopold von. Berlin – Posen – Bromberg, 1836. 191–259.
- KLANICZAY – BELLUS – SZABÓ 1999 Árpádházi Szent Margit legrégebb legendája és szentté avatási pere. Szerk. KLANICZAY Gábor. Ford. BELLUS Ibolya – SZABÓ Zsuzsanna. Budapest, 1999.
- KLE *Kun László emlékezete.* A bevezetőt írta, a forrásszövegeket válogatta, és a jegyzeteket összeállította KRISTÓ Gyula. Szeged, 1994.
- LC *Liber Censuum de l'Église Romaine.* I–III. Ed. FABRE, Paul – DUCHESNE, Louis – FABRE, Paul, jr. – MOLLAT, Guillaume. Paris, 1889–1952.
- LCPC CL VI *Clément VI (1342–1352). Lettres closes, patentes et curiales intéressant les pays autres que la France.* I–II. Ed. DÉPREZ, Eugène – MOLLAT, Guillaume. Paris, 1960–1961.
- LCPC CL VI FR *Clément VI (1342–1352). Lettres closes, patentes et curiales se rapportant à la France publiées ou analysées d'après les registres du Vatican.* I–III. Ed. DÉPREZ, Eugène – GLÉNISSON, Janine – MOLLAT, Guillaume. Paris, 1901–1959.
- LMA *Lexikon des Mittelalters.* I–IX. München – Zürich, 1980–1998.
- LP *Liber pontificalis.* I–II. Ed. DUCHESNE, Louis. Paris, 1886–1892.
- LThK *Lexikon für Theologie und Kirche.* Ed. HÖFER, Josef – RAHNER, Karl. Freiburg in Breisgau, 1957–1967.
- LThK (NE) *Lexikon für Theologie und Kirche.* I – XI. Ed. KASPER, Walter – BAUMGARTNER, Konrad – BÜRKLE, Horst – GANZER, Klaus – KERTELGE, Karl – KORFF, Wilhelm – WALTER, Peter. Freiburg – Basel – Rom – Wien, 1993–2001.
- MÁLYUSZ – BORSA *A Szent-Iványi család levéltára 1230–1525.* Szerk. MÁLYUSZ Elemér – BORSA Iván. Budapest, 1988. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 14.)
- MDA *Magyar diplomaciai emlékek az Anjou-korból.* I–III. Szerk. WENZEL Gusztáv. Budapest, 1874–1876.
- MES *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* I–III. Ed. KNAUZ, Ferdinandus. Strigonii, 1874–1924. IV. Eds. DRESKA, Gabriel – Érszegi, Geysa – HEGEDŰS, Andreas – NEUMANN, Tiburcius – SZOVÁK, Cornelius – TRINGLI, Stephanus. Strigonii – Budapestini, 1999.
- MON PL *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia, maximam partem nondum edita, ex tabulariis vaticanis deprompta, collecta, ac serie chronologica dioposita.* I–IV. Ed. THEINER, Augustinus. Romae, 1860–1864.

- MON VAT I/1. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia: Rationes collectorum pontificorum in Hungaria* (Vatikáni magyar okirattár, I. sorozat, 1. kötet: a pápai tizedszedők számadásai, 1281–1375). Budapest, 2000.
- MON VAT I/2. *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia: Acta legationis cardinalis Gentilis.* (Vatikáni magyar okirattár, I. sorozat 2. kötet: Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai, 1307–1311). Budapest, 2000.
- MREV *Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis – A veszprémi püspökség római oklevéltára.* I–IV. Ed. FRAKNÓI, Vilmos – LUKSICS, József. Budapest, 1896–1907.
- OÖR *Ottokars Österreichische Reimchronik.* Ed. SEEMÜLLER, Joseph. Hannoverae, 1890. (Monumenta Germaniae historica. Scriptorum qui vernacula lingua usi sunt V/1.) 322–329.
- PL *Patrologia cursus completus. Series Latina.* I–CCXXI. Ed. MIGNE, Jean-Paul. Parisii, 1841–1864.
- POTTHAST *Regesta pontificum romanorum inde ab anno post Christum natum MCXCVIII ad annum MCCCIV.* I–II. Ed. POTTHAST, August. Graz, 1957.
- RA *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica – Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* I–II/4. Ed. SZENTPÉTERY Imre – BORSA Iván. Budapest, 1923–1987.
- RB VIII *Les registres de Boniface VIII.* I–IV. Ed. DIGARD, Georges et alii. Paris, 1884–1935.
- RB XI *Le registre de Benoît XI.* Ed. GRANDJEAN, Charles. Paris, 1905.
- RC V *Regestum Clementis papae V ex Vaticanis archetypis Sanctissimi domini nostris Leonis XIII pontificis maximi iussu et munificentia nunc primum editum cura et studio Monachorum Ordinis S. Benedicti.* I–X. Romae, 1884–1892.
- RD *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta ducum, ducissarum stirpis Arpadianae necnon reginarum Hungariae critico-diplomatica.* SZENTPÉTERY Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette ZSOLDOS, Attila. Budapest, 2008.
- RG IX *Les registres de Grégoire IX.* I–IV. Ed. AUVRAY, Lucien. Paris, 1890–1955.
- RG VII *Das Register Gregors VII. Gregorii VII Registrum.* I–II. Hrsg. CASPAR, Erich. Hannoverae, 1920–1923. (MGH Epistolae selectae 1–2.)
- RGJ *Les Registres de Grégoire X, 1272–1276, et de Jean XXI, 1276–1277.* Ed. GUIRAUD, Jean – CADIER, Léon. Paris, 1892–1960.
- RI III *Die Register Innocenz' III.* I–XII. Ed. HAGENEDER, Othmar et alii. Graz–Köln, 1964–2012.
- RI IV *Les registres d'Innocent IV.* I–IV. Ed. BERGER, Élie. Paris, 1881–1919.
- RI III *Les Registres de Nicolas III (1277–1280). Recueil des bulles de ce pape.* I–II. Ed. GAY, Jules. Paris, 1898–1932.

- SMIČIKLAS *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije.* I–XVIII. Ed. SMIČIKLAS, Tadija et alii. Zagreb, 1904–1990.
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* I–II. Ed. SZENTPÉTERY, Emericus. Budapestini, 1937–1938.
- THEINER *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia.* I–II. Ed. THEINER, Augustinus. Romae, 1859–1860.
- THOMAE SPALATENSIS *THOMAE SPALATENSIS Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum.* Ed. PERIĆ, Olga – KARBIĆ, Damir – MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana – SWEENEY, James Ross. Budapest – New York, 2006. (Central European Medieval Texts 4.)
- TKALČIĆ TKALČIĆ, Ivan Kristelj: *Monumenta Historica Episcopatus Zagrabiensis.* I–II. Zagreb, 1872–1874.
- UGDS *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen.* I–VII. Ed. ZIMMERMANN, Franz – WERNER, Carl – GÜNDISCH, Gustav. Hermannstadt – Bukarest, 1892–1981.
- ULE *Urkundenbuch des Landes ob der Enns, VII: 1347–1360.* Ed.: TRINKS, Erich. Hannover–Wien, 1876.
- WEIS *Urkunden des Cistercienserstiftes Heiligenkreuz im Wiener Wald.* II. Ed.: WEIS, Johann Nepomuk. Wien, 1859.

SZAKIRODALOM

- ALBERZONI – MONTAUBIN 2014 *Legati, delegati e l'impresa d'Oltremare (secoli XII–XIII) / Papal Legates, Delegates and the Crusades (12th–13th Century)*. Atti del Convegno internazionale di studi Milano, Università Cattolica del Sacro Cuore, 9–11 marzo 2011. Ed. ALBERZONI, Maria Pia – MONTAUBIN, Pascal. Turnhout, 2014. (Ecclesia militans 3.)
- ALBERZONI – ZEY 2012 *Legati e delegati papali. Profili, ambiti d'azione e tipologie di intervento nei secoli XII–XIII*. Ed. ALBERZONI, Maria Pia – ZEY Claudia. Milano, 2012.
- ALMÁSI 1989 ALMÁSI Tibor: Pecorari Jakab diplomáciai pályája. In: *Tanulmányok Karácsonyi Béla hetvenedik születésnapjára*. Szerk. KULCSÁR Péter – MADER Béla – MONOK István. Szeged, 1989. 59–69.
- ALMÁSI 1993 ALMÁSI Tibor: Egy ciszterci bíboros a pápai világhatalom szolgálatában. Pecorari Jakab magyarországi legációja. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 15. (1993/1–2.), 129–141.
- ALMÁSI 1994 ALMÁSI Tibor: Budai zsinat. In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Főszerk. KRISTÓ Gyula, szerk. ENGEL Pál – MAKK Ferenc. Budapest, 1994. 131–132.
- ALMÁSI 2000 Almási Tibor: *A tizenharmadik század története*. Budapest, 2000.
- ANDRIEU 1946 ANDRIEU, Michel: L'origine du titre de Cardinal. In: *Miscellanea Giovanni Mercati. V. Storia ecclesiastica – diritto*. Ed. MOHLBERT, Leo Cunibert. Città del Vaticano, 1946. 113–144.
- AUBERT 1986a AUBERT, Roger: '62. Grégoire de Crescentio'. In: *DHGE* 21. (1986), col. 1496.
- AUBERT 1986b AUBERT, Roger: '17. Grégoire'. In: *DHGE* 21. (1986), col. 1457–1458.
- AUBERT 1986d AUBERT, Roger: '18. Grégoire'. In: *DHGE* 21. (1986), col. 1458–1459.
- AVIGNON 1990 *Aux origines de l'Etat moderne. Le fonctionnement administratif de la papauté d'Avignon. Actes de la table ronde d'Avignon (23–24 janvier 1988)*. Rome, 1990. (Publications de l'École française de Rome 138.)
- BAAKEN 1997 BAAKEN, Gerhard: 'Konrad von Urach'. In: *LThK (NE)*, VI. 286.
- BALICS 1888–1890 BALICS Lajos: *A római katolikus egyház története Magyarországon*. I–II/1–2. Budapest, 1888–1890.
- BARABÁS 2013a BARABÁS, Gábor: A pápai kiküldött bíraskodás Magyarországon a kezdetektől a 13. század közepéig. *Történelmi Szemle* 55. (2013), 175–199.
- BARABÁS 2014 BARABÁS Gábor: *Das Papsttum und Ungarn in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts (ca. 1198 – ca. 1241) Päpstliche Einflussnahme – Zusammenwirken – Interessengegensätze*, Wien, 2014. (Publikationen der ungarischen Geschichtsforschung in Wien VI.)

- BARABÁS 2015a BARABÁS Gábor: *A pápaság és Magyarország a 13. század első felében – Pápai hatás – együttműködés – érdekellentét*. Pécs, 2015. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 5.)
- BARABÁS 2015b BARABÁS Gábor: A pápai kiküldött bíróság és a szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. A kezdetektől a 13. század közepéig. In: *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében*. Szerk. KARLINSZKY Balázs. Veszprém, 2015. 9–26. (A veszprémi egyházmegye múltjából 26.)
- BARABÁS 2017 BARABÁS Gábor: Eretnekek, kalózok és legátusok. A boszniai eretnokség, a Magyar Királyság és a pápák a 13. század elején. *Világtörténet* 7(39). (2017), 5–32.
- BARABÁS 2018 BARABÁS Gábor: Pápai káplánok a 13. századi Magyarországon. Szentszéki megbízások és helyi karrierok. *Történelmi Szemle* 60. (2018), 97–118.
- BÁRÁNY 2006 BÁRÁNY Attila: Magyarország és a kései kereszties hadjáratok. In: *Magyarország és a kereszties háborúk. Lovagrendek és emlékeik*. Szerk.: LASZLOVSZKY József – MAJOROSSY Judit – ZSENGELLÉR József. Gödöllő, 2006. 139–165.
- BARRACLOUGH 1935 BARRACLOUGH, Geoffrey: *Papal provisions: Aspects of Church History Constitutional, Legal, and Administrative in the Later Middle Ages*. Oxford, 1935.
- BAUMGARTEN 1898 BAUMGARTEN, Paul Maria: *Untersuchungen über die Camera Collegii Cardinalium für die Zeit von 1295 bis 1437*. Leipzig, 1898.
- BEKE 2003 *Esztergomi érsekek 1001–2003*. Szerk. BEKE Margit. Budapest, 2003.
- BENKER 1997 BENKER, Gertrud: *Ludwig der Bayer. Ein Wittelsbacher auf dem Kaiserthron (1282–1347)*. München, 1997.
- BISCARO 1933 BISCARO, G.: Per la biografia di papa Benedetto XI. *Archivio Veneto* 14. (1933), 117–152.
- BEATTIE 2007 BEATTIE, Blake R.: *Angelus pacis. The legation of Cardinal Giovanni Gaetano Orsini, 1326–1334*. Leiden – Boston, 2007.
- BLET 1982 BLET, Pierre: *Histoire de la Représentation Diplomatique du Saint Siège des origines à l’aube du XIXe siècle*. Città del Vaticano, 1982.
- BLUMENTHAL 1982 BLUMENTHAL, Uta-Renata: Cardinal Albinus of Albano and the „Digesta pauperis scholaris Albini”. Ms. Ottob. lat. 3057. *Annuario Historiae Conciliorum. Internationale Zeitschrift für Konziliengeschichtsforschung* 20. (1982), 7–49.
- BONINCONTRO 2006 *Bonifacio VIII. Ideologia e azione politica. Atti del convegno organizzato nell’ambito delle celebrazioni per il VII centenario della morte: Città del Vaticano, Roma, 26–28 aprile 2004*. Ed. BONINCONTRO, Ilaria. Roma, 2006.
- BÓNIS 1971 BÓNIS György: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1971.

- BÓNIS 1972 BÓNIS György: *Középkori jogunk elemei. Római jog, kánonjog, szokásjog*. Budapest, 1972.
- BÓNIS 1997b BÓNIS György: Az egyházi bírászkodás fejlődése a Mohács előtti Magyarországon. In: *BÓNIS 1997a*. 621–658.
- BONNARD 1931 BONNARD, Fourier: '13. Azzon'. In: *DHGE* 5. (1931), col. 1390.
- BORKOWSKA 2003 BORKOWSKA, Urszula: Innocent III and the Countries of the „New Christianity” – Poland and Hungary. In: *Innocenzo III. – Urbs et Orbis. I–II*. A cura di Andrea SOMMERLECHNER Roma, 2003. 1169–1191. (Istituto storico Italiano per il medio evo. Nuovi studi storici 55 Miscellanea della Società Romana di storia patria 44.)
- BRÄUER 2014 BRÄUER, Martin: *Handbuch der Kardinale 1846–2012*. Berlin – Boston, 2014.
- BRUNDAGE 1995 BRUNDAGE, James: *The Medieval Canon Law*. London 1995.
- BRUNDAGE 2008 BRUNDAGE, James: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago – London, 2008.
- BURNS 1979 BURNS, Charles: Vatican Sources and the Honorary Papal Chaplains of the Fourteenth Century. In: *Römische Kurie. Kirchliche Finanzen. Vatikanisches Archiv. Studien zu Ehren von Hermann Hoberg*. I–II. Ed. GATZ, Erwin. Roma, 1979 I. 65–95. (Pontificia Universitas Gregoriana Miscellanea Historiae Pontificae 46.)
- CANIVEZ 1953 CANIVEZ, J.-M.: '38. Conrad d'Urach'. In: *DHGE* 13. (1953), col. 504–507.
- CANTOR 1958 CANTOR, Norman F.: *Church, Kingship, and Lay Investiture in England, 1089–1135*. Princeton, 1958.
- CEILLIER 1863 CEILLIER, Remy: *Histoire générale des auteurs ecclésiastiques*. XIV. Paris, 1863.
- CERCHIARI 1919–1921 CERCHIARI, Emmanuele: *Capellani papae et apostolicae sedis auditores causarum sacri palatii apostolici seu sacra Romana Rota ab origine ad diem usque 20 septembris 1870. Relatio historica-iuridica*. I–IV. Romae, 1919–1921.
- CHARDAVOINE 1928 CHARDAVOINE, Eutrope: *Essais de liste générale des Cardinaux. Les cardinaux du XIIe siècle. Annuaire pontifical catholique* 31. (1928), 111–159.
- CIACONIUS 1677 CIACONIUS, Alphonsus: *Vitae et res gestae S Pontificum et S.R.E. cardinalium*. I–II. Ed. OLDOINO, Augustinus. Roma, 1677.
- CIAPPARONI 1979 CIAPPARONI, Fabrizio: Cattaneo, Altigrado. In: *Dizionario bibliografico degli italiani* 22. Ed. GHISALBERTI, Alberto Maria. Roma, 1979. 412–413. (online változat)
- CLÉMENT 1905–1906 CLÉMENT, Ambroise: Conrad d'Urach, légat en France et en Allemagne. *Revue bénédictine* 22. (1905), 232–243, 23. (1906), 62–81, 373–391.
- CONETTI 2003 CONETTI, Mario: Les pouvoirs du collège des cardinaux dans les pamphlets de Jacopo et Pietro Colonna contre Boniface VIII. *Revue de droit canonique* 53. (2003), 337–360.

- CRISTOFORI 1888 CRISTOFORI, Francesco: *Cronotassi dei cardinali di santa romana Chiesa nelle loro sedi suburbicarie titoli presbiteriali e diaconie dal secolo V all' anno del Signore MDCCCLXXXVIII, compilata sui manoscritti originali et avtentici essistenti nella biblioteca e negli archivi vaticani e su molteplici altre fonti storiche edite et inedite antiche e moderne*. Roma, 1888.
- CROZET 1937a CROZET, René: Le voyage d'Urbain II et ses négociations avec le clergé de France 1095–1096. *Revue Historique Mémoires et Études* 179. (1937:2), 271–311.
- CROZET 1937b CROZET, René: Le voyage d'Urbain II en France (1095–1096) et son importance de point de vue archéologique. *Annales du Midi* 49. (1937), 42–70.
- CSUKOVITS 2008 CSUKOVITS, Enikő: Közjegyzők a középkori Magyarországon. In: *700 éves közjegyzőség Magyarországon. A 2008. november 27-i jubileumi konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata*. Szerk. ROKOLYA Gábor. Budapest, 2008. 54–73.
- DAMIAN 2016 DAMIAN, Iulian Mihai: Eneco ferences szerzetes inquisitioja Pécs püspökével szemben (1267). *Egyháztörténeti Szemle* 17. (2016:2), 19–38.
- DEÉR 1964 DEÉR, Josef: Der Anspruch des Herrscher des 12. Jahrhunderts auf die apostolische Legation. *AHP* 2. (1964), 117–186.
- DENDORFER – LÜTZELSCHWAB 2013 *Die Kardinäle des Mittelalters und der frühen Renaissance*. Ed. DENDORFER, Jürgen – LÜTZELSCHWAB, Ralf. Firenze, 2013.
- DUGGAN 1998 DUGGAN, Charles: Papal Judges Delegate and the Making of the “New Law” in the Twelfth Century. In: *Decretals and the Creation of “New Law” in the Twelfth Century: Judges, Judgements, Equity, and Law*. Ed. DUGGAN, Charles. Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney, 1998. 172–199.
- DUNKEN 1931 DUNKEN, Gerhard: *Die politische Wirksamkeit der päpstlichen Legaten in der Zeit des Kampfes zwischen Kaisertum und Papsttum im Oberitalien unter Friedrich I*. Berlin, 1931.
- ELZE 1950 ELZE, Reinhard: Die päpstliche Kapelle im 12. und 13. Jahrhundert. *ZSRG KA* 36. (1950), 145–204.
- ELZE 1982 ELZE, Reinhard: *Päpste – Kaiser – Könige und die mittelalterliche Herrschaftssymbolik. Ausgewählte Aufsätze*. Ed. SCHIMMELPFENNIG, Bernhard – SCHMUGGE, Ludwig. London, 1982.
- ENGEL 1996 ENGEL Pál: *Magyarország világi archontológiája. 1301–1457*. I–II. Budapest, 1996.
- ENGEL 2000 ENGEL Pál: Az „1300 körüli” királyi tanácsi határozat keltezéséhez. In: *Magyarország a (Nagy)hatalmak erőterében. Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára*. Szerk. FISCHER Ferenc – MAJOROS István – VONYÓ József. Pécs, 2000. 125–132.
- ENGEL 2003 ENGEL Pál: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: ENGEL Pál: *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Szerk. CSUKOVITS Enikő. Budapest, 2003

- ERDŐ 1991 ERDŐ Péter: *Egyházjog*. Budapest, 1991.
- FEDELES 2017 FEDELES Tamás: Petrus Stephani collector Apostolicus. In: *Magyarország és a római Szentszék II. Vatikáni magyar kutatások a 21. században*. Szerk. TUSOR Péter – SZOVÁK Kornél – FEDELES Tamás. Budapest – Róma, 2017. 31–88.
- FÉDOU 1995 FÉDOU, R.: '34. Hugues de Die'. In: *DHGE* 25. (1995), col. 215–219.
- FIGUEIRA 1980 FIGUEIRA, Robert C.: *The Canon Law of Medieval Papal Legation*. Penn Arbor, 1980.
- FIGUEIRA 1983 FIGUEIRA, Robert C.: The Classification of Medieval Papal Legates in the Liber Extra. *AHP* 21. (1983), 211–228.
- FIGUEIRA 1986a FIGUEIRA, Robert C.: *Legatus apostolicae sedis*. The Pope's *alter ego* according to Thirteenth Century Canon Law. *Studi medievali* III/27. (1986), 527–574.
- FIGUEIRA 1986b FIGUEIRA, Robert C.: Decretalists, Medieval Papal Legation and the Roman Law of Offices and Jurisdiction. *Res publica litterarum. Studies in the classical tradition* 9. (1986), 119–135.
- FIGUEIRA 1991a FIGUEIRA, Robert C.: Papal Reserved Powers and the Limitations of Legatine Authority. In: *Popes, Teachers and Canon Law in the Middle Ages*. Ed. SWEENEY, James Ross – CHODOROW, Stanley. Ithaca, 1991. 191–211.
- FIGUEIRA 1991b FIGUEIRA, Robert: Subdelegation by Papal Legates in the Thirteenth-Century Canon: Powers and Limitations. In: *Iure veritas. Studies in Canon Law in Memory of Schafer Williams*. Ed. BOWMAN, Steven B. – CODY, Blanche E. Michigan, 1991. 56–79.
- FIGUEIRA 2006 FIGUEIRA, Robert: The Medieval Papal Legate and his Province: Geographical Limits of Jurisdiction, Plenitude of Power. In: *Plenitude of Power: The Doctrines and Exercise of Authority in the Middle Ages: Essays in Memory of Robert Louis Benson. Church, Faith and Culture in the Medieval West*. Ed. FIGUEIRA, ROBERT C. Hampshire – Burlington, 2006. 73–106.
- FISCHER 2011 FISCHER, Andreas: Die Kardinäle von 1216 bis 1304: zwischen eigenständigem Handeln und päpstlicher Autorität. In: *Geschichte des Kardinalats im Mittelalter*. Ed. DENDORFER, Jörgen – LÜTZELSCHWAB, Ralf. Stuttgart, 2011. 155–224. (Päpste und Papsttum 39.)
- FISCHER 2013 FISCHER, Andreas: Personelle Verflechtung und politisches Handeln: Zur Wahrnehmung und Funktion kardinalischer Beziehungen im 13. Jahrhundert. In: *DENDORFER – LÜTZELSCHWAB 2013*. 15–36.
- FONT 2005 FONT Márta: Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek. Szeged, 2005. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21.)
- FONT – BARABÁS 2017 FONT Márta – BARABÁS Gábor: Kálmán (1208–1241). *Halics királya – Szlavónia hercege*. Budapest – Pécs, 2017.
- FOREVILLE 1992 FOREVILLE, Raymonde: *Le pape Innocent III et la France*. Stuttgart, 1992. (Päpste und Papsttum 26.)

- FRAKNÓI 1901 FRAKNÓI Vilmos: *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székkal*. I. 1000–1417. Budapest, 1901.
- FRENZ 2000 *Papst Innozenz III., Weichensteller der Geschichte Europas*. Ed. FRENZ, Thomas. Stuttgart 2000.
- FRIEDLAENDER 1928 FRIEDLAENDER, Ina (geb. Feinberg): *Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Italien am Ende des 12. Jahrhundert (1181–1198)*. Berlin, 1928.
- FÜRST 1967 FÜRST, Carl Gerold: *Cardinalis. Prolegomena zu einer Rechtsgeschichte des römischen Kardinalkollegiums*. München, 1967.
- GAMS GAMS, Pius Bonifacius: *Series episcoporum Ecclesiae catholicae*. Leipzig, 1931. (ND: Graz, 1957).
- GANZER 1963 GANZER, Klaus: *Die Entwicklung des auswärtigen Kardinalats im hohen Mittelalter. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalkollegiums vom 11. bis 13. Jahrhundert*. Tübingen, 1963.
- GANZER 1968 GANZER, Klaus: *Papsttum und Bistumbesetzungen in der Zeit von Gregor IX. bis Bonifaz VIII. Ein Beitrag zur Geschichte der päpstlichen Reservationen*. Köln – Graz, 1968.
- GANZER 1974 GANZER, Klaus: Das Römische Kardinalkollegium. In: *ISTITUZION ECCLESIASTICHE 1974*. 153–184.
- GERGELY 1982 Gergely Jenő: *A pápaság története*. Budapest, 1982.
- GERICS – LADÁNYI 1996 GERICS József – LADÁNYI Erzsébet: A Szentszék és a magyar állam a 11. században. In: *ZOMBORI 1996*. 9–20.
- GOŁĄB 1960 GOŁĄB, Kazimierz: Biskup Filip z Fermo i jego statuty legackye z 1279 R. *Roczniki historyczne* 26. (1960), 255–264.
- GOŁĄB 1985 GOŁĄB, Kazimierz: *Provincial Synodical Legislation in Poland*. In: *Poland in Christian civilization*. Ed. BRAUN, Jerzy. London, 1985. 139–153.
- GOODICH 2008 GOODICH, Michael: The Canonization Policy of Celestine III. In: *Pope Celestine III (1191–1198), Diplomat and Pastor*. Ed. DORAN, John – SMITH, Damian J. Farnham, 2008. 305–316.
- GÖLLER 1907 GÖLLER, Emil: *Die päpstliche Pönitentarie von ihrem Ursprung bis zur ihrer Umgestaltung unter Pius V*, vol. I., Rom, 1907.
- GRIESSER 1961 GRIESSER, Bruno: 'Konrad von Urach'. In: *LThK VI*. 474.
- GROSSO 1973 GROSSO, A. M. Lazzarino del: *Armut und Reichtum im Denken Gerhochs von Reichersberg*. München, 1973.
- GUILLEMAIN 1952 GUILLEMAIN, Bernard: Les chapelains d'honneur des papes d'Avignon. *Mélanges d'archéologie et d'histoire* 64. (1952:1), 217–238.
- GUILLEMAIN 1966 GUILLEMAIN, Bernard: *La cour pontificale d'Avignon (1309–1376). Étude d'une société*. Paris, 1966².

- GYÓRY 1948 GyÓRY János: *Gesta regum – gesta nobilium. Tanulmányok Anonymus krónikájáról*. Budapest, 1948. (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai 29.)
- HAGENER 1963 HAGENER, Othmar: Das päpstliche Recht der Fürstenabsetzung: seine kanonistische Grundlegung. *AHP* 1. (1963), 53–95.
- HAGENER 1967 HAGENER, Othmar: *Die geistliche Gerichtsbarkeit in Ober- und Niederösterreich. Von den Anfängen bis zum Beginn des 15. Jahrhunderts*. Linz, 1967.
- HAGENER 2000 HAGENER, Othmar: Die Register Innozenz' III. In: *FREZ 2000*. 91–102.
- HAIDER 1979 HAIDER, Siegfried: Zu den Anfängen der päpstlichen Kapelle. *Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung* 87. (1979), 38–70.
- HAYEZ 1983 HAYEZ, Anne-Marie: Boulogne, Gui de. In: *LMA II*. Stuttgart – Weimar, 1983, col. 499.
- HEFELE – LECLERCQ HEFELE, Charles Joseph – LECLERCQ, Henri: *Histoire des conciles d'après les documents originaux*. I–VIII/2. Paris, 1907–1921.
- HC *Hierarchia catholica medii aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*. I [1198–1431], II [1431–1503]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1913–1914; *Hierarchia catholica medii et recentioris aevii sive summorum pontificum, S.R.E. cardinalium, ecclesiarum antistitum series*. III [1503–1600]. Ed. EUBEL, Conrad. Münster, 1923.
- HERBERS – JASPERT 2007 HERBERS, Klaus – JASPERT, Nikolas: Grenzräume und Grenzüberschreitungen im Vergleich. In: *Grenzräume und Grenzüberschreitungen im Vergleich: Der Osten und der Westen des mittelalterlichen Lateineuropa*. Ed. HERBERS, Klaus – JASPERT, Nikolas. Berlin, 2007. 9–18.
- HERBERS – JOHRENDT 2009 *Das Papsttum und das vielgestaltige Italien. Hundert Jahre Italia Pontificia*. Ed. HERBERS, Klaus – JOHRENDT, Jochen. Berlin–New York, 2009.
- HERDE 1970 HERDE, Peter: *Audientia litterarum contradictarum. Untersuchungen über die päpstlichen Justizbriefe und die päpstliche Delegationsgerichtsbarkeit vom 13. bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts*. Band I. Tübingen, 1970.
- HERDE 2002 HERDE, Peter: Zur päpstlichen Delegationsgerichtsbarkeit im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. *ZSRG KA* 119. (2002), 20–43.
- HERVAY 1984 HERVAY, Ferenc Levente: A pálos rend elterjedése a középkori Magyarországon. In: *Mályusz Elemér emlékkönyv*. Szerk.: H. BALÁZS Éva – FÜGEDI Erik – MAKSAY Ferenc. Budapest, 1984. 159–172.
- HERVAY 2007 HERVAY, Ferenc Levente: A pálos rend eredete. In: *Decus solitudinis Pálos évszázadok*. Szerk.: SARBAK Gábor. Budapest, 2007. 57–65.

- HÉNAFF 1993 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques et les papes dans la seconde moitié du XIIIe siècle. *Revue de droit canonique* 43. (1993:1), 1-42.
- HÉNAFF 1997 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques dans la seconde moitié du XIIIe siècle. Les modalités de leur nomination et de l'exercice de leur fonction. *Revue de droit canonique* 47. (1997:1), 71-88.
- HÉNAFF 2000 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques et la législation de Boniface VII (1294-1303). *Revue de droit canonique* 50. (2000:2), 283-308.
- HÉNAFF 2005 HÉNAFF, Henri: Les conservateurs apostoliques d'après le concile de Vienne. *Revue de droit canonique* 55. (2005:2), 341-353.
- HIESTAND 1972 HIESTAND, Rudolf: Legat, Kaiser und Basileus. Bischof Kuno von Praeneste und die Krise des Papsttums von 1111/1112. In: *Aus Reichsgeschichte und Nordischer Geschichte. Festschrift für Karl Jordan zum 65. Geburtstag*. Ed. FUHRMANN, Horst – MAYER, Hans Eberhard – WRIEDT, Klaus. Stuttgart, 1972. 141–152. (Kieler Historische Studien 16.)
- HOLTZMANN 1959 HOLTZMANN, Walther : XII. századi pápai levelek kánoni gyűjteményekből. *Századok* 93. (1959), 404–417.
- HUBER 1885 HUBER, Alfons: *Geschichte Österreichs*. II. Gotha, 1885.
- HÜLS 1977 HÜLS, Rudolf: *Kardinäle, Klerus und Kirchen Roms 1049–1130*. Tübingen, 1977. (Bibliothek des Deutschen Historischen Institut in Rom 48.)
- JASPERS 2007 JASPERS, Nikolas: Grenzen und Grenzräume im Mittelalter: Forschungen, Konzepte und Begriffe. In: *Grenzräume und Grenzüberschreitungen im Vergleich: Der Osten und der Westen des mittelalterlichen Lateineuropa*. Ed. HERBERS, Klaus – JASPERS, Nikolas. Berlin, 2007. 43–70.
- JOHRENDT 2012 JOHRENDT, Jochen: Die päpstliche Kapelle als Bindeglied zwischen Kurie und Kirche. In: *ALBERZONI – ZEY 2012*. 261–282.
- JOHRENDT 2014 JOHRENDT, Jochen: Der vierte Kreuzzug, das lateinische Kaiserreich und die päpstliche Kapelle unter Innocenz III. In: *ALBERZONI – MONTAUBIN 2014*. 51–114.
- JOHRENDT–MÜLLER 2008a *Römisches Zentrum und kirchliche Peripherie. Das universale Papsttum als Bezugspunkt der Kirchen von den Reformpäpsten bis zu Innozenz III*. Ed. JOHRENDT, Jochen – MÜLLER, Harald. Berlin – New York, 2008.
- JORDAN 1954 JORDAN, Karl: Die Stellung Wiberts von Ravenna in der Publizistik des Investiturstreits. In: *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung* 62. (1954), 155–164.
- JUGIE 1986 JUGIE, Pierre: *Le cardinal Gui de boulogne (1316–1373) : biographie et études d'une familia cardinalice*. I–III. Paris, 1986. (Thèse de l'École des Chartes)

- JUGIE 1987 JUGIE, Pierre: *L'activité diplomatique du cardinal Gui de Boulogne en France au milieu du XIVe siècle*. Paris, 1987. (Bibliothèque de l'École des Chartes 145.)
- JUGIE 1989 JUGIE, Pierre: La légation en Hongrie et en Italie du cardinal Gui de Boulogne (1348–1350). *Il Santo. Rivista antoniana di storia, dottrina, arte* 29. (1989), 29–69.
- JUGIE 1991 JUGIE, Pierre: Le vicariat impérial du cardinal Gui de Boulogne à Lucques en 1369–1370. *Mélanges de l'École française de Rome – Moyen Age* 103. (1991), 261–357.
- JUGIE 1994 JUGIE, Pierre: Un discours inédit du cardinal Gui de Boulogne, légat en Espagne, prononcé devant le roi d'Aragon (24 janvier 1359). In: *Les prélats, l'église et la société, XIe–XVe siècles. Hommage à Bernard Guillemain*. Ed. BÉRIAC-LAINÉ, Françoise. Bordeaux, 1994. 219–227.
- KALOUS 2017 KALOUS, Antonín: *Late Medieval Papal Legation. Between the Councils and the Reformation*. Roma, 2017.
- KALTENBRUNNER 1889 KALTENBRUNNER, F.: *Aktenstücke zur Geschichte des deutschen Reiches: unter den Königen Rudolf I. und Albrecht I.* Wien, 1889. (Mitteilungen aus dem vaticansichen Archive 1.)
- KAMP 1975 KAMP, Norbert: *Kirche und Monarchie im staufischen Königreich Sizilien. I: Prosopographische Grundlegung: Bistümer und Bischöfe des Königreichs 1194–1266, Teil II, 509–514; Teil III. 1210–1215.* München, 1975. (Münstersche Mittelalter-Schriften, 10.I,2 und 10.I,3)
- KARTUSCH 1948 KARTUSCH, Elfriede: *Das Kardinalskollegium in der Zeit von 1181–1227. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalates im Mittelalter.* Wien, 1948.
- KEGLEVICH 2012 KEGLEVICH Kristóf: *A garamszentbenedeki apátság története az Árpád- és az Anjou korban (1075–1403)*. Szeged, 2012. (Capitulum VIII.)
- KEHR 1924 KEHR, Paul Fridolin: Papst Gregor VIII als Ordensgründer. In: *Miscellanea Francesco Ehrle. Scritti di storia paleografia, pubblicati sotto gli auspici di S. S. Pio XI in occasione dell'ottantesimo natalizio dell'Emo Cardinale Francesco Ehrle*. II. Rom, 1924. 248–275. (Studi e Testi 38)
- KEHR 2005a KEHR, Paul, Fridolin: *Ausgewählte Schriften*. I–II. Ed. HIESTAND, Rudolf. Göttingen, 2005. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse, Dritte Folge 250.)
- KEHR 2005b KEHR, Paul Fridolin: Vier Kapitel aus der Geschichte Kaiser Heinrich III. In: *KEHR 2005a*. II. 1196–1255.
- KÉRY 1999 KÉRY, Lotte: *Canonical Collections of the Early Middle Ages (ca. 400–1140). A Bibliographical Guide to the Manuscripts and Literature*. Washington, 1999.

- KIESEWETTER 2006 KIESEWETTER, Andreas: L'intervento di Niccolò IV, Celestino V e Bonifacio VIII nella lotta per il trono ungherese (1290–1303). In: *BONINCONTRO* 2006. 139–198.
- KIRSCH 1903 KIRSCH, Johann Peter: *Die päpstlichen Annaten in Deutschland während des 14. Jahrhunderts. 1.: Von Johann XXII. bis Innozenz VI.* Paderborn, 1903.
- KISS 2000 KISS Gergely: „Teuzo sancte Romane Ecclesie legatus ... Teuzo cardinalis” Adalékok az I. László-kori pápai-magyar kapcsolatok történetéhez. In: *„Magyaroknak eleiről” Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk. PÍTI Ferenc, Szeged, 2000. 265–276.
- KISS 2008 KISS Gergely: A pápai legátusok és a magyar egyházjog az Anjou-kor elején (1298–1311). In: *Pécsi történeti katedra. Cathedra historica Universitatis Quinqueecclesiensis.* Szerk. CSABAI Zoltán – DÉVÉNYI Anna – FISCHER Ferenc – HAHNER Péter – KISS Gergely – VONYÓ József, Pécs, 2008. 271–285.
- KISS 2010a KISS Gergely: Pápai legátusok a XI–XIII. századi Magyarországon (diplomácia, egyházkormányzat és egyházjog). In: *Fons, skepsis, lex. Ünnepi tanulmányok a 70 esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk. ALMÁSI Tibor – Révész Éva – SZABADOS György. Szeged, 2010. 195–201.
- KISS 2010b KISS, Gergely: Les légats pontificaux en Hongrie au temps des rois Angevins (1298–1311). In: *KORDÉ – PETROVICS* 2010. 101–116.
- KISS 2012 KISS Gergely: Mutatis mutandis? A magyar főpapok jogfelfogásának változásai a 12. század második és a 13. század első felében. In: *„Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta 60. születésnapjára.* Szerk. BAGI Dániel – FEDELES Tamás – KISS Gergely. Pécs, 2012. 259–276.
- KISS 2013 KISS Gergely: *Királyi egyházak a középkori Magyarországon.* Pécs, 2013. (Thesaurus Historiae Ecclesiasticae in Universitate Quinqueecclesiensi 3.)
- KISS 2014 KISS Gergely: Meránia és Aquileia között. Berthold kalocsai érsek pályafutásának egyházkormányzati tanulságai. In: *Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013.* Szerk. MAJOROSSY Judit. Szentendre, 2014. (Ferenczy Múzeum kiadványai. A sorozat : Monográfiák 2.) 85–94.
- KISS 2015 KISS Gergely: *Dél-Magyarországtól – Itáliáig: Bánca nembeli István (1205 k. – 1270) váci püspök, esztergomi érsek, az első magyarországi bíboros életpályája.* Pécs, 2015.
- KISS 2017 KISS Gergely: Formation d'une identité politique et de gouvernement chez les officiers clercs de Charles Ier d'Anjou (royaume de Hongrie) ? In : *Actes du colloque international „Les officiers et la chose publique dans les territoires angevins (XIIIe–XVe siècle) : vers une culture politique ?, Saint-Étienne 17–19 novembre 2016”.* Sous la direction de Thierry Pécout, Mélanges de l'École française de Rome, Rome, 2017. (megjelenés alatt)

- KISS 2018a Kiss Gergely: *Pápai megbízottak Magyarországon 1294–1378*. Pécs, 2018 (kézirat).
- KISS 2018b Kiss Gergely: Kuno pápai legátus és Magyarország az elbeszélő források tükrében. In: *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére*. Szerk. KINCSES Katalin Mária. Budapest, 2018. 253–262.
- KISS GÁBOR 2015 Kiss Gábor: A conservatores hivatala, mint a pápai küldöttbíráskodás sajátos megjelenése az érett középkorban. *Fons* 22. (2015), 91–102.
- KLANICZAY 1986 KLANICZAY Gábor: Az 1083. évi szenttéavatások. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. FÜGEDI Erik. Budapest, 1986. 15–32
- KLANICZAY 2000 KLANICZAY Gábor: *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Budapest, 2000.
- KLANICZAY 2018 KLANICZAY, Gábor: Saint Margaret: Royal and Female Sanctity. In: *Legenda Vetus, Acta Processus Canonizationis et Miracula Sanctae Margaritae de Hungaria. The Oldest Legend, Acts of the Canonization Process, and Miracles of Saint Margaret of Hungary*. Ed. CSEPREGI, Ildikó – KLANICZAY, Gábor – PÉTERFI, Bence, transl. CSEPREGI, Ildikó – FLANIGAN, Clifford – PERRAUD, Louis. Budapest – New York, 2018. 3–30.
- KLEWITZ 1936 KLEWITZ, Hans-Walter: Die Entstehung des Kardinalkollegiums. *ZSRg KA* 25. (1936), 115–221.
- KOHL 1983 KOHL, Benjamin G.: Conti, Ildebrandino. *Dizionario Biografico degli Italiani* 28. (1983), online változat
- KOPECZNY 2013 KOPECZNY, Zsuzsanna: Resedinta regala medievala de la Timisoara. *Analele Banatului* 21. (2013), 211–231.
- KORDÉ – PETROVICS 2010 *La diplomatie des États Angevins aux XIIIe et XIVe siècles. Diplomacy in the Countries of the Angevin Dynasty in the Thirteenth – Fourteenth Centuries. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest 13–16 septembre 2007*. Ed. KORDÉ, Zoltán – PETROVICS, István. Rome – Szeged, 2010.
- KOSZTA 1991 Koszta László: A pozsegi társaskáptalan tagjai a XIV. század közepéig. *Aetas* 6. (1991:3–4), 40–58.
- KOSZTA 2007 KOSZTA László: Az 1306-os pécsi püspökválasztás. Megjegyzés a pécsi püspökség 14. század eleji archontológiájához. In: KOSZTA László: *Írásbeliség és egyházszervezet. Fejezetek a középkori magyar egyház történetéből*. Szeged, 2007. 59–71. (Capitulum III.)
- KOSZTOLNYIK 1990 KOSZTOLNYIK Zoltán: Rome and the Church in Hungary in 1279. The Synod of Buda. *Annuaire historiae conciliorum* 22. (1990), 68–85.
- KOVÁCS 2013a KOVÁCS Viktória: *Adalékok Niccolò Boccasini és Gentilis de Monteflorum pápai legátusok egyházi bíráskodási tevékenységéhez*. Pécs, 2013. (MA szakdolgozat, kézirat)

- KOVÁCS 2013b KOVÁCS, Viktória: Causae coram nobis ventilatae. Adalékok Gentilis de Monteflorum pápai legátus magyarországi egyházi bíráskodási tevékenységéhez In: *Kor-szak-határ. A Kárpát-medence és a szomszédos birodalmak (900–1800)*. Szerk. FEDELES Tamás – FONT Márta – KISS Gergely. Pécs, 2013. 75–99.
- KROPF 1901 KROPF Lajos: A magyarországi pápai tizedszedők számadásai a 13. és 14. században. *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle* 8. (1901), 196–211, 233–266
- KUBINYI 2007 KUBINYI András: Magyarország és a pálosok a XIV–XV. században. In: *Decus solitudinis Pálos évszázadok*. Szerk. SARBAK Gábor. Budapest, 2007. 40–56.
- KUMOROVITZ 1983 KUMOROVITZ, L. Bernát: I. Lajos királyunk 1375. évi havasalföldi (és török) háborúja. *Századok* 117. (1983), 930–974.
- KUTTNER 1937 KUTTNER, Stephan: *Repertorium der Kanonistik (1140–1234)*. Città del Vaticano, 1937. (Studi e testi 7)
- KUTTNER 1945 KUTTNER, Stephan: Cardinalis: The history of a canonical concept. *Traditio* 3 (1945), 129–214. (reed. in: KUTTNER, Stephan: *The History of Ideas and Doctrines of Canon Law in the Middle Ages*. London, 1980. 129–214.)
- KYER 1979 KYER Clifford Ian: *The Papal Legate and the "Solemn" Papal Nuncio 1243–1378: The Changing Pattern of Papal Representation*. Toronto, 1979. (PhD Dissertation)
- KYER 1980 KYER, Clifford Ian: The Legation of Cardinal Latinus and William Duranti's Speculum legatorum. *Bulletin of Medieval Canon Law* 10. (1980), 56–62.
- LE ROUX 2010a LE ROUX, Amandine: *Servire le pape, le recrutement des collecteurs pontificaux dans le Royaume de France et en Provence de la papauté d'Avignon à l'aube de la Renaissance (1316–1521)*. I–III. Nanterre, 2010 (thèse)
- LE ROUX 2010b LE ROUX, Amandine: Mise en place des collecteurs et des collectories dans le royaume de France et en Provence (1316–1378). *Lusitania Sacra* 22. (2010), 45–62.
- LÉONARD 1932–1936. LÉONARD, Émile-Guillaume: *Histoire de Jeanne Ire, reine de Naples, comtesse de Provence, 1343–1382*, I–III. Paris – Monaco, 1932–1936.
- LONGO 2000 LONGO, Carlo: '771. Jean de Pistoie'. In: *DHGE* 27. (2000), col. 450–451.
- LUNT 1934 LUNT, William Edward: *Papal Revenues in the Middle Ages I–II*. New York, 1934.
- LUNT 1939 LUNT, William Edward: *Financial relations of the papacy with England to 1327*. Cambridge (Mass.), 1939.
- MAJNARIĆ 2008 MAJNARIĆ, Ivan: Papinski kapelan Ivan od Casamarija i bilinopoljska abjuracija 1203. Papinski legat koji to u Bosni nije bio? *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 50. (2008), 1–13.

- MAKK 1978 MAKK Ferenc: Megjegyzések II. Géza történetéhez. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 62. (1978), 3–23.
- MAKK 1990 MAKK Ferenc: *Magyar külpolitika 896–1196*. I–II. Szeged, 1990. (Akadémiai doktori értekezés. Kézirat)
- MALECZEK 1984 MALECZEK, Werner: *Papst und Kardinalkolleg von 1191 bis 1216*. Wien, 1984.
- MALECZEK 2003 MALECZEK, Werner: Die päpstlichen Legaten im 14. und 15. Jahrhundert. In: *Gesandtschafts- und Botenwesen im spätmittelalterlichen Europa* Ed. SCHWINGES, Rainer C. – WRIEDT, Klaus. Konstanz, 2003. (Vorträge und Forschungen 60.) 33–86.
- MALECZEK 2011 MALECZEK, Werner: Die Kardinäle von 1143 bis 1216. Exklusive Papstwähler und erste Agenten der päpstlichen plenitudo potestatis. In: *Geschichte des Kardinalats im Mittelalter*. Hrsg. DENDORFER, Jürgen – LÜTZELSCHWAB, Ralf. Stuttgart, 2011. (Päpste und Papsttum 39) 95–154.
- MALÉTH 2015 MALÉTH Ágnes: Gui de Boulogne magyarországi itineráriuma. *Világtörténet* 5 (37). (2015), 29–42.
- MALÉTH 2019 MALÉTH Ágnes: *I. Károly és a pápaság kapcsolata (1301–1342)*. Pécs, 2019. (DeLegatOnline Könyvek 2.) (megjelenés alatt)
- MÁLYUSZ 2007 MÁLYUSZ Elemér: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 2007.
- MANTESE 1949 MANTESE, Giovanni: Un processo a Roma tra vescovo e commune di Vicenza. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 3. (1949), 236–263.
- MANTESE 1954 MANTESE, Giovanni: *Memorie storiche della chiesa Vicentina*. II. Vicenza, 1954.
- MARINKOVIĆ 2008 MARINKOVIĆ, Ana: Celestine III and Dalmatia. In: *Pope Celestine III (1191–1198), Diplomat and Pastor*. Ed. DORAN, John – SMITH, Damian J. Farnham, 2008. 179–188.
- MATHER 1964 MATHER, Richard: The Codicil of Cardinal Comes de Casate and the Libraries of Thirteenth Century Cardinals. *Traditio* 20 (1964), 319–350.
- MATTHEW 1992 MATTHEW, Donald: *The Norman Kingdom of Sicily*. Cambridge, 1992.
- MEZEY 1976 MEZEY László: Az esztergomi érsekség primáciává fejlődése. *Vigília* 41. (1976), 368–374.
- MEZEY 1980 MEZEY, László: Athleta patriae. In: *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Szerk. MEZEY László. Budapest, 1980. 19–55.
- MOLLAT 1912a MOLLAT, Guillaume: 'Albornoz (Gil-Alvarez-Carillo)'. In: *DHGE* 1. (1912), col. 1717–1725.
- MOLLAT 1912b MOLLAT, Guillaume: *Les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1912.
- MOLLAT 1921 MOLLAT, Guillaume: *La collation des bénéfices ecclésiastiques sous les papes d'Avignon (1305–1378)*. Paris, 1921.

- MOLLAT 1934 MOLLAT, Guillaume: '56 Bertrand de Saint-Geniès'. In: *DHGE* 8. (1934), col. 1075–1078.
- MOLLAT 1938 MOLLAT, Guillaume: 'Boulogne (Gui de)' In: *DHGE* 10. (1938), col. 101–106.
- MOLNÁR 2004 MOLNÁR Péter: Császárság, pápaság és az itáliai nagypolitika. In: *Európa ezer éve. A Középkor. I–II.* Szerk. KLANICZAY Gábor Budapest, 2004. II. 62–89.
- MONTECCHI PALAZZI 1986 MONTECCHI PALAZZI, Thérèse : Formation et carrière d'un grand personnage de la Curie au XIIe siècle : le cardinal Albinus. *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes.* 98. (1986) 623–671.
- MOORE 2003 MOORE, John C.: *Innocent III (1160/61–1216). To Root Up and to Plant.* Leiden – Boston. 2003. (The Medieval Mediterranean Peoples, Economies and Cultures, 400–1500, 47)
- MOREAU 1909 MOREAU, Édouard de: *L'Abbaye Villers-en-Brabant aux XIIe et XIIIe siècles, étude d'histoire religieuse et économique.* Bruxelles, 1909.
- MORONI 1840–1861 MORONI, Gaetano: *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da S. Pietro sino ai nostri giorni, specialmente intorno ai principali santi, beati, martiri, padri, ai sommi pontefici, cardinali e più celebri scrittori ecclesiastici, ai varii gradi della gerarchia della Chiesa cattolica, alle città patriarcali, arcivescovili e vescovili, agli scismi, alle eresie, ai concilii, alle feste più solenni, ai riti, alle ceremonie sacre, alle cappelle papali, cardinalizie e prelatizie, agli ordini religiosi, militari, equestri ed ospitalieri, non che alla corte romana ed alla famiglia pontificia.* I–CIII. Venezia, 1840–1861.
- MULDOON 1966 MULDOON, James: Extra Ecclesiam non est Imperium. The Canonists and the Legitimacy of Secular Power. *Studia Gratiana* 9. (1966), 553–580.
- MÜLLER 1950 MÜLLER, Heinrich: *Die Mitglieder des Kardinalskollegiums von 1181–1216.* Göttingen, 1950. (Dissertation)
- MÜLLER 2008a MÜLLER, Harald: Entscheidung auf Nachfrage. Die delegierten Richter als Verbindungsglieder zwischen Kurie und Region sowie als Gradmesser päpstlicher Autorität. In: *JOHRENDT – MÜLLER 2008a.* 108–131.
- MÜLLER 2008b MÜLLER, Harald: Gesandte mit beschränkter Handlungsvollmacht. Zur Struktur und Praxis päpstlich delegierter Gerichtsbarkeit. In: *Aus der Frühzeit europäischer Diplomatie. Zum geistlichen und weltlichen Gesandtschaftswesen vom 12. bis zum 15. Jahrhundert.* Ed. MÄRTL, Claudia – ZEY, Claudia. Zürich, 2008. 41–65.
- NORWICH 1970 NORWICH, *The Kingdom in the Sun 1130–1194.* London, 1970.
- NÜSKE 1974–1975 NÜSKE, Gerd Friedrich: Untersuchungen über das Personal der päpstlichen Kanzlei 1254–1303. *Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde* 20. (1974), 39–240, 21. (1975), 249–431.

- OBERMAYER-MARNACH 1948 OBERMAYER-MARNACH, Eva: *Das Kardinalkollegium in der Zeit von 1070 bis 1130. Ein Beitrag zur Geschichte des Kardinalates im Mittelalter*. Wien, 1948 (Dissertation)
- OHNSORGE 1928 OHNSORGE, Werner: *Die Legaten Alexanders III im ersten Jahrzehnt seines Pontifikats (1159–1169)*. Berlin, 1928. (Historische Studien 175.)
- OHNSORGE 1929 OHNSORGE, Werner: *Päpstliche und gegenpäpstliche Legaten in Deutschland und Skandinavien 1159–1181*. Berlin, 1929. (Historische Studien 188.)
- OSZVALD 1957 OSZVALD A./F.: Adatok a magyarországi premontreiek Árpádkori történetéhez. *Művészettörténeti Értesítő* VI. (1957), 231–254.
- PARAVICINI 1979 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: Il „registrum causarum” de Ottaviano Ubaldini et l’amministrazione della giustizia alla curia romane nel secolo XIII. In: *Römische Kurie. Kirchliche Finanzen. Vatikanisches Archiv. Studien zu Ehren von Hermann Hoberg*. I–II. Ed. GATZ, Erwin. Roma, 1979. II. 635–657. (Pontificia Universitas Gregoriana Miscellanea Historiae Pontificae 46.)
- PARAVICINI BAGLIANI 1980 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *I testamenti dei cardinali del duecento*. Roma, 1980. (Miscellanea della Società Romana di Storia Patria 25.)
- PARAVICINI BAGLIANI 1995 PARAVICINI BAGLIANI, Agostino: *La cour des papes au XIIIe siècle*. Paris, 1995.
- PAULER 1899 PAULER Gyula: *A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. I–II. Budapest, 1899².
- PERRET 2018 PERRET, Noëlle-Laetitia: Le Speculum legatorum de Guillaume Durand (c. 1279). Expérience personnelle et réflexion théorique dans la construction d’un discours normatif. *ZSRg KA* 104. (2018), 410–423.
- PETROVICS 1991 PETROVICS István: Megjegyzések Telegdi Csanád egri püspökké szentelése kapcsán. *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 92 (1991), 43–50.
- PÉTERFI 2017 Régi és új oklevelek Árpád-házi Margit szentté avatásának történetéhez (1272–1467). Közzé teszi PÉTERFI Bence. In: *Az első 300 év Magyarországon és Európában: A Domonkos-rend a középkorban*. Szerk. CSURGAI Horváth József. Székesfehérvár, 2017. 305–335.
- PIRHALLA 1899 PIRHALLA Márton: *A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig*. Lőcse, 1899.
- PÓR 1892 PÓR Antal: *Nagy Lajos, 1326–1382*. Budapest, 1892.
- PÓR 1900 PÓR Antal: *Nagy Lajos király viszonya az aquilėjai pátriárkához*. Budapest, 1900.
- PÓSÁN 1996 PÓSÁN László: *A Német Lovagrend története a 13. században*. Debrecen, 1996.
- PRETE 1967 PRETE, S.: ‘Fermo’. In: *DHGE* 16. (1967), col. 1084–1091.

- PRT *A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története.* Szerk. ERDÉLYI László – SÖRÖS Pongrác. I–XII/B. Budapest, 1902–1916.
- RÁCZ 1996 RÁCZ György: Az Anjou-ház és a Szentszék. In: ZOMBORI 1996. 55–81.
- RENNIE 2013 RENNIE, Kriston R.: *The Foundations of Medieval Papal Legation.* Basingstoke, 2013.
- RESS 2002 REES, Wilhelm: Pápstliche Legaten Berater und Diplomaten. In: *Leistungsstrukturen der katholischen Kirche. Kirchenrechtliche Grundlagen und Reformbedarf.* Ed. RIEDEL-SPANGENBERGER, Ilona. Freiburg im Breisgau – Basel – Wien, 2002. 145–178.
- RIECKENBERG 1980 RIECKENBERG, Hans Jürgen, 'Konrad von Urach'. *Neue Deutsche Biographie* 12. (1979), 551.
- RIEZLER 1882 RIEZLER, Sigmund von: 'Konrad von Urach'. *Allgemeine Deutsche Biographie* 16. (1882), 605–608.
- RIEZLER 1883 RIEZLER, Sigmund von: *Die Geschichte des Hauses Fürstenberg und seiner Ahnen bis zum Jahre 1509.* Tübingen, 1883.
- ROSS 2013 ROSS, Matthew Davis: *The Papal Chapel 1288–1304: A Study in Institutional and Cultural Change.* London, 2013. (PhD dissertation)
- RUESS 1912 RUESS, Karl: *Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII.* Paderborn 1912. (Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland. Sektion für Rechts- und Sozialwissenschaft 13. Heft)
- SALMINEN 1998 SALMINEN M. Tapio: In the Pope's Clothes: Legatine Representation and Apostolical Insignia in High Medieval Europe. In: *Roma, magistra mundi. Itineraria culturae medievalis: Mélanges offerts au Père L. E. Boyle à l'occasion de son 75e anniversaire.* Ed. J. HAMESSE – R. J. LONG – T. B. NOONE. Turnhout – Louvain-la-Neuve, 1998. 339–354.
- SALONEN 2016 SALONEN, Kirsi: *The Apostolic Penitentiary.* In: *A Companion to the Medieval Papacy: Growth of an Ideology and Institution.* Ed. Sisson Keith David – LARSSON, Atria A. Leiden, 2016. 259–275.
- SCHIEFFER 1935 SCHIEFFER, Thedor: *Die päpstlichen Legaten in Frankreich von 870 bis zum 1130.* Berlin, 1935. (Historische Studien 263.)
- SCHIMMELPFENNIG 1973 SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: *Die Zeremonienbücher der römischen Kurie im Mittelalter.* Tübingen, 1973.
- SCHIMMELPFENNIG 1992 SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: Die Bedeutung Roms im päpstlichem Zeremoniell. In: *Rom im hohen Mittelalter. Studien zu den Romvorstellungen und zur Rompolitik vom 10. bis zum 12. Jahrhundert. Reinhard Elze gewidmet zur Vollendung seines siebenzigsten Lebensjahres.* Ed. SCHIMMELPFENNIG, Bernhard – SCHMUGGE, Ludwig. Sigmaringen, 1992. 47–63.
- SCHIMMELPFENNIG 2005a SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: *Papsttum und Heilige. Kirchenrecht und Zeremoniell. Ausgewählte Aufsätze.* Ed. KREUZER, Georg – WEISS, Stefan. Neuried, 2005.

- SCHIMMELPFENNIG 2005b SCHIMMELPFENNIG, Bernhard: Die Organisation der päpstlichen Kapelle in Avignon. In: *SCHIMMELPFENNIG 2005a*. 30–55
- SCHMIDT 1989 SCHMIDT, Tilmann: *Der Bonifaz-Prozess. Verfahren der Papstanklage in der Zeit Bonifaz' und Clemens' V.* Wien, 1989 (Forschungen zur kirchlichen Rechtsgeschichte und zum Kirchenrecht, 19).
- SCHMIDT 1991 SCHMIDT, U.: 'Lucius III.' In: *LMA V* (1991), 1262–1263.
- SCHMUGGE 1987 SCHMUGGE, Ludwig: Die Dekretale Papst Leos IX. „Relatum est auribus nostris“. JL 4269 in der kanonistischen Tradition (1052–1234). *ZSRg KA* 104 (1987), 41–69.
- SCHMUTZ 1966 SCHMUTZ, Richard Antone: *The foundation of medieval papal representation*. Los Angeles, 1966 (Dissertation)
- SCHMUTZ 1972 SCHMUTZ, Richard Antone: Medieval papal representatives: legates, nuncios and judges-delegate. In: *Studia Gratiana post octava decreti saecularia collectanea historiae canonici XV*. Ed. STRAYER, Joseph R. – QUELLER, Donald E. Roma, 1972. 441–463.
- SCHÖNE 1857 SCHÖNE, Gustav: *Kardinallegat Kuno, Bischof von Praeneste*. Weimar, 1857.
- SCHRECKENSTEIN 1867 SCHRECKENSTEIN, Karl Heinrich Roth von: *Konrad von Urach, Bischof von Porto und S. Rufina als Cardinallegat in Deutschland 1224–1226*
- SCHRÖR 2009 SCHRÖR, Matthias: Metropolitangewalt und papstgeschichtliche Wende. Husum, 2009. (Historische Studien, Band 494.)
- SCHUCHARD 2000 SCHUCHARD, Christiane: *Die päpstlichen Kollektoren im späten Mittelalter*. Tübingen, 2000.
- SCHUMANN 1912 SCHUMANN, Otto: *Die päpstlichen Legaten in Deutschland zur Zeit Heinrichs IV. und Heinrichs V. (1056–1125)*. Marburg, 1912.
- SCHWARZMAIER 1991 SCHWARZMAIER, Hans-Martin: Konrad von Urach. Abt von Clairvaux und Cîteaux, Kardinalbischof von Porto um 1177–1227. In: *Lebensbilder aus Schwaben und Franken*. Ed. TADDEY, Gerhard. Stuttgart, 1991. 1–17.
- SELGE 1967 SELGE, Kurt-Victor: L'aile droite du mouvement vaudois et naissance des pauvres catholiques. *Cahiers de Fanjeaux* 2 (1967), 227–243.
- SIMON 1918 SIMON, André: *L'Ordre des Pénitentes de Ste Marie-Madeleine en Allemagne au XIIIe siècle*. Fribourg, 1918.
- SOLYMOSI 1996 SOLYMOSI László: Egyházi-politikai viszonyok a pápai hegemonia idején (13. század). In: *ZOMBORI 1996*. 47–54.
- SOLYMOSI 2017 SOLYMOSI László: Szent László király sírja, kultusza és szentté avatása. In: *Szent király, lovagkirály. A Szent László-herma és a koponyaereklye vizsgálatai*. Szerk. KRISTÓF Lilla Alida et al. Győr, 2017. 16–39.
- STUTZ – FEINE 1895 STUTZ, Ulrich – FEINE, Hans-Erich: *Geschichte des kirchlichen Benefizialswesen von seinen Anfängen bis auf die Zeit Alexanders III.* Berlin. 1895.

- SWEENEY 1989 SWEENEY, James Ross: Innocent III., Canon Law and Papal Judges Delegate in Hungary. In: *SWEENEY – CHODOROW 1989*. 26–51.
- SWEENEY 1993 SWEENEY, James Ross: III. Ince és az esztergomi érsekválasztási vita. „A Bone Memorie” II. dekretalia történeti háttere. *Aetas* 8 (1993:1), 147–169.
- SWEENEY 1999 SWEENEY, James Ross: Summa potestas post Deum – Papal Dilectio and Hungarian Devotio in the Reign of Innocent III. In: „...*The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways.*” *Festschrift in Honor of János M. Bak*. Ed. NAGY, Balázs – SEBŐK, Marcell. Budapest, 1999. 492–498.
- SWEENEY – CHODOROW 1989 *Popes, Teachers, and Canon Law in the Middle Ages*. Ed. SWEENEY, James Ross – CHODOROW, Stanley. Ithaca – New York. 1989.
- SZABADOS 1999 SZABADOS György: Imre és András. *Századok* 133. (1999), 85–111.
- SZABADOS 2000 SZABADOS, György: Egy elmaradt keresztes hadjáratról. Magyar-szentszéki kapcsolatok 1198–1204 között. In: „*Magyaroknak eleiről*”. *Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére*. Ed. PITI, Ferenc – SZABADOS, György. Szeged 2000. 473–492.
- SZABÓ-BECHSTEIN 1985 SZABÓ-BECHSTEIN, Brigitte: *Libertas ecclesiae. Ein Schlüsselbegriff des Investiturstreits und seine Vorgeschichte 4–11. Jahrhundert*. Róma, 1985. (Studi Gregoriani XII.)
- SZCZUR 2009 SZCZUR, Stanisław: Papal Collectors and State Power in Central Europe during the Fourteenth Century. In: *Central and Eastern Europe in the Middle Ages. A Cultural History*. Ed. GÓRECKI, Piotr – DEUSEN, Nancy van. London – New York, 2009. 125–146.
- SZOVÁK 1996 SZOVÁK Kornél: Pápai-magyar kapcsolatok a 12. században. In: *ZOMBORI 1996*. 21–46.
- SZUROMI 2002 SZUROMI, Szabolcs Anzelm: Zsinati fegyelem és a Szentszék és Magyarország közötti diplomáciai kapcsolat a XII. században. *Vigília* 67. (2002), 512–515.
- SZŰCS 2002 SZŰCS, Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Budapest, 2002.
- THOROCZKAY 2014 THOROCZKAY Gábor: A Szent Bölcsesség egyháza. A titeli társaskáptalan története a kezdetektől a XIV. század közepéig. *Fons* 21. (2014), 331–350.
- THOROCZKAY 2016 THOROCZKAY Gábor: László király szentté avatása. In: THOROCZKAY Gábor: *Ismeretlen Árpád-kor. Püspökök, legendák, krónikák*. Budapest, 2016. 119–128.
- TILLMANN 1975 TILLMANN, Helene: Ricerche sull’origine dei membri del Collegio cardinalizio nel XII secolo. II/2. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 29 (1975), 363–402.
- TÓTH 1934 TÓTH László: *Tanulmányok a szegénységi vita forrásainak történetéhez XXII. János pápa korából*. Budapest. 1934.
- TÖRÖK 2003 TÖRÖK József: *A tizenharmadik század magyar egyháztörténete*. Budapest, 2003.

- TURLEJ 2016 TURLEJ, Stanisław: *Justiniana Prima. An underestimated aspect Justinian's Church Policy*. Kraków, 2016.
- UDVARDY 1991 UDVARDY József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526)*. Köln, 1991. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae XI.)
- UGHELLI 1717–1722 UGHELLI, Ferdinando: *Italia sacra*. I–IX. Ed, rev.: COLETI, Niccolò, Venezia, 1717–1722.
- VAJK 2003 VAJK, Ádám: Kanizsai III. János. In: *BEKE 2003*. 196–200.
- VAUCHEZ 1981 VAUCHEZ, André: *La sainteté en occident aux derniers siècles du Moyen Age. D'après les procès de canonisation et les documents hagiographiques*. Rome, 1981.
- WALDMÜLLER 1987 WALDMÜLLER, Lothar: *Die Synoden in Dalmatien, Kroatien und Ungarn: Von der Völkerwanderung bis zum Ende der Arpaden (1311)*. Paderborn – München – Wien – Zürich 1987. (Konziliengeschichte, Reihe A. Darstellungen)
- WALEY 1957 WALEY, Daniel: Papal Armies in the Thirteenth Century. *The English Historical Review* 72, nr. 282. (1957), 1–30.
- WALEY 1961 WALEY, Daniel: *The Papal State in the Thirteenth Century*. London – New York. 1961.
- WASNER 1958 WASNER, Franz: Fifteenth-Century Texts on the Ceremonial of the Papal 'Legatus a Latere'. *Traditio* 14. (1958), 295–358.
- WATTERICH *Pontificum romanorum qui fuerunt inde ab exeunte saeculo IX usque ad finem saeculi XIII vitae ab aequalibus conscriptae*. I–II. Ed. WATTERICH, Johann Baptist Mathias. Lipsiae, 1862.
- WEIGAND 1977 WEIGAND, Rudolf: Administrator. In: *LMA* I. col. 155.
- WEISS 1995 WEISS, Stefan: *Die Urkunden der päpstlichen Legaten von Leo IX. bis Coelestin III. 1049–1198*. Köln – Wien, 1995. (Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des Mittelalters 13.)
- WILLI 1911–1912 WILLI, Dominikus: *Cistercienser-Päpste, -Kardinäle und -Bischöfe*. Braganza, 1911–1912. (Cistercienser Chronik 23–24.)
- WILLIMAN 1977 WILLIMAN, Daniel: Letters of Etienne Cambarou, Camerarius Apostolicus (1347–1361). *AHP* 15. (1977), 195–215.
- WINKELMANN 1873–1878 WINKELMANN, Eduard August: *Philip von Schwaben und Otto von Braunschweig*. I–II, Leipzig, 1873–1878.
- WINZER 1988 WINZER, Ulrich: *S. Gilles. Studien zum Rechtsstatus und Beziehungsnetz einer Abtei im Spiegel ihrer Memorialüberlieferung*. München, 1988.
- ZÁVODSZKY 1904 ZÁVODSZKY, Levente: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok. Független: A törvények szövege*. Budapest, 1904.
- ZENKER 1964 ZENKER, Barbara: *Die Mitglieder des Kardinalkollegiums von 1130 bis 1159*. Würzburg, 1964.

- ZEY 2008 ZEY, Claudia: Die Augen des Papstes. Zu Eigenschaften und Vollmachten päpstlicher Legaten. In: *JOHRENDT – MÜLLER 2008a*. 77–108.
- ZEY 2012 ZEY, Claudia: Stand und Perspektiven der Erforschung des päpstlichen Legatenwesens im Hochmittelalter. In: *JOHRENDT – MÜLLER 2012a*. 157–166.
- ZIMMERMANN 2002 ZIMMERMANN, Harald: *A középkori pápaság. A középkori pápák története a historiográfia tükrében*. Ford. Bagi Dániel. [Pécs,] 2002.
- ZIMMERMANN 2011 ZIMMERMANN, Harald: *Der Deutsche Orden in Siebenbürgen. Eine diplomatische Untersuchung*. Köln – Weimar – Wien, 2011. (Studia Transylvanica 26.)
- ZOMBORI 1996 *Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve*. Szerk. ZOMBORI, István. Budapest, 1996.
- ZUTSCHI 1984 ZUTSCHI, Patrick: Proctors acting for English Petitioners in the Chancery of the Avignon Popes (1305–1378). *The Journal of Ecclesiastical History* 35. (1984), 15–29.
- ZUTSCHI 1990 ZUTSCHI, Patrick: The political and administrative correspondence of the Avignon popes, 1305–1378: a contribution to papal diplomatic. In: *AVIGNON 1990*. 371–384.
- ZSOLDOS 1997 ZSOLDOS Attila: Téténytől a Hód-tóig. Az 1279 és 1282 közötti évek politikaitörténetének vázlata. *Történeti Szemle* 39. (1997), 69–98.
- ZSOLDOS 2005 ZSOLDOS Attila: *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában*. Budapest, 2005.
- ZSOLDOS 2011 ZSOLDOS Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Budapest, 2011.

SZEMÉLY- ÉS HELYNÉVMUTATÓ

A

- Abruzzo
(Olaszország) 94, 95
- Accountius
pápai káplán, pápai követ 68
- Acholius
püspök (Thesszalóniki), apostoli vikárius
14
- Adorján
püspök (Erdély) 88, 89
- Afrika 16, 17, 86
- Agapét
(I.), pápa 18
- Agaton
pápa 18
- Akakiosz
pátriárka (Konstantinápoly) 14, 18
- Alba Fucente
(Olaszország) 87, 95
- Albano
(Olaszország) 50, 54, 100
- Albericus
perjel (S. Lorenzo in Spello) 97
- Albert
(II.), osztrák herceg 197
püspök (Passau) 195, 196
püspök (Włocławek) 127
Szebeni 57
- Albertinus 108, 115
Morosini 169
- Albertus
de Morra, pápai legátus 62, 68, 75
- Albinus
szerpap- (S. Maria nova), áldozópap- (S.
Crucis in Jerusalem), püspök-bíboros
(Albano), pápai legátus 87, 94
- Albornoz
püspök-bíboros (Sabina), pápai nuntius
67
- Aldigreto
da Castelbarco, császári helytartó
(Vicenza) 172, 173
- Alexander
Albertinus Morosini unokaöccse 169
magister 108, 115
- Alexius
de Vodronio, kanonok (Xanten), az
apostoli kamara klerikusa, pápai
adószedő, nuntius 67
- Alland
(Ausztria) 195
- Alpar
kun főember 163
- Alpok
hegység 182
- Altegradus
de Cataneis de Lendenaria, esperes
(Padova), püspök (Vicenza), pápai
káplán, általános ügyhallgató 56, 146,
167, 168, 169, 170, 171, 172, 173
- Altenburg
(Németország) 196, 197
Szt. Lambert bencés apátság 196, 197
- Amalfi
(Olaszország) 94, 96
- Amatus
d'Oléron, pápai legátus 22, 25
- Anagni
(Olaszország) 110
- Anasztaziosz
püspök (Thesszalóniki), apostoli vikárius
(Illyricum) 14, 27, 28
- Anatóliusz
pápai apocrisarius 18
- Ancona
(Olaszország) 89, 96, 97
- András
Anjou, nápolyi és szicíliai király 66, 77,
175, 176, 178, 182, 198
herceg (Szlavónia), IV. Kun László
testvére 148
(II.), magyar király 65, 67, 71, 77, 81, 97,
98, 99, 104, 105, 110, 113, 133, 134,
152, 164
püspök (Eger) 137, 156
püspök (Győr), érsek (Kalocsa) 71
püspök (Prága) 84
- Angelus
Narnai, esperes (Nyitra) 137, 156

Anglia 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 86, 90, 108
Angoulême
(Franciaország) 95
káptalan 95
püspök 95
Anibaldo
Caetani di Ceccano, pápai legátus 183, 193
Anjou
dinasztia (Durazzo) 178
dinasztia (Magyarország) 61, 62, 63, 65, 175, 178, 179, 191, 192
dinasztia (Nápoly) 42, 178
dinasztia (Taranto) 178
Ansegis
érsek (Sens), apostoli vikárius (Germania) 16
Anselm
gróf 107
Antal
püspök (Csanád) 169
Antivari. Lásd Bar
Antonius
de Laudis, legátusi jegyző 146
de Mediolano, pápai nuntius 37
Antwerpen
(Belgium) 95
Miasszonyunk katedrális 95
Anzelm
érsek (Canterbury) 40, 41
Luccai 53
Anysius
püspök-vikárius (Illyricum) 14
Apulia
(Olaszország) 42, 84, 86, 204
Aquilaia
(Olaszország) 98, 109
patriarkátus 183
tartományi zsinat 172
Aragónia 42
Arles
(Franciaország) 15, 16
püspök 15
Arnald
Novelli, alkancellár, bíboros, pápai nuntius 38
Arnaud
d'Aux, kamarás, pápai nuntius 38

Arnoldus
dictus de Puteo, tabellionatus 170
Arsenius
pápai követ 14
Assisi
(Olaszország) 89, 97
Athanasziosz 11
Ausztria 73, 96, 161, 182, 185
Auxerre
apát (Szt. Péter kolostor) 101
(Franciaország) 101
Aversa
(Olaszország) 66, 77
Avignon
(Franciaország) 38, 39, 44, 46, 63, 64, 171, 176, 178, 182, 183
Notre-Dame-des-Domes 192
pápaság 38, 57, 63, 64, 179, 192
Azelin
püspök (Sutri) 52
Azo
püspök-bíboros (Ostia), bibliothecarius 71

Á

Ágnes
apátnő (Veszprémvölgy) 145
Élie Talleyrand de Perigord testvére 178
Árpád
dinasztia 7, 61, 62, 63, 64, 74, 93

B

Babenberg
dinasztia 65
Bajorország
(Németország) 185
Baldwin
érsek (Canterbury) 41
Balkán 68, 69, 103
Baltikum 134
Bánk
bán (horvát-szlavón) 113
Bar
érsekség 183
(Montenegró) 183
Barbarano
(Olaszország) 171
történetíró 172

- Barcaság
Țăra Bârsei (Románia) 133, 134, 147, 152
- Bartholomeus
de Bostario, általános ügyhallgató 182
- Bassano del Grappa
(Olaszország) 172
- Bécs
(Ausztria) 123, 128, 131, 133, 134, 152, 161, 164, 166, 182, 194, 195, 196
bencés apát 170
- Béla
(III.), magyar király 65, 81, 86, 88, 91, 92
(IV.), magyar király 65, 68, 75, 126, 128, 134, 143, 147, 158, 160, 161, 166
- Belgium 96
- Benedek
érsek (Esztergom) 140
prépost (Arad), választott érsek (Esztergom) 136, 140, 152
(XI.), pápa 61, 65, 72, 73, 146, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 176, 179, 180, 183, 185
(XII.), pápa 44, 45
- Benedetto
Gaetani, pápai ügyhallgató 172
- Benevento
konkordátum 87, 94
(Olaszország) 87, 96
- Benvenuto
Orvietói, püspök (Gubbio), pápai legátus 61, 65
- Beraldus
áldozópap (Salvatoris de Subora) 108, 115
- Berard
érsek (Messina) 101
- Bereg
egyezmény 70
- Bernard
Guillemain 176
- Bernardo
Nicelli, püspök (Vicenza) 172
- Bernardus
de Bonavella, pápai nuntius 67
Papiensis (Páviai Bernát), kánonjogász 26, 33
Parmensis (Pármai Bernát), kánonjogász 33
Rubeus Caraccioli, pápai legátus 65
- Bernát
áldozópap-bíboros (S. Petrus ad Vincula) 24
- Bertalan
püspök (Grosseto), pápai nuntius 43
püspök (Pécs) 72
- Berthold
érsek (Kalocsa) 71, 81, 104, 106, 112, 113
- Bertrand
apát (Montauban) 171
de Déaux, áldozópap-bíboros (S. Marcus), pápai legátus 176, 177, 181
de Pujet, pápai legátus 39
de Saint-Geniès, pátriárka (Aquileia), pápai nuntius 66
de Saint-Geniès, pátriárka (Aquileia), pápai nuntius 177, 184, 221
- Bertrandus de Sancto Genesio. Lásd Bertrand de Saint-Geniès
- Besançon
(Franciaország) 31
- Besztercebánya
Banskej Bystrici (Szlovákia) 161
- Bittinus
de Coneglano, pápa káplán, esperes (Nógrád) 169, 170
- Bizánc 25, 39, 67, 68, 94
- Bobo
szerpap-bíboros (S. Angelus) 85
- Boleszló
érsek (Esztergom) 47, 168
püspök (Vác) 113
- Bologna
esperes 171
(Olaszország) 90, 145, 167
püspökség 183
- Bonaiutus
de Casentino, pápai adószedő-nuntius 47, 73
- Bonaventura
érsek (Raguza), pápai legátus 172
- Bonifác
pápai apocrisarius 18
(Szent) 16
(VIII.), pápa 33, 43, 48, 49, 65, 168, 171
- Bonifatius
defensor (Szicília), szerpap, pápai apocrisarius 17

Bonizo
de Sutri 53

Bonjohannes
de Campello, püspök (Bosznia, Fermo),
pápai nuntius 67

Bootyz
comes, Márk comes fia 164

Bordeaux
(Franciaország) 170

Boroszló. Lásd Wrocław

Bosznia-Hercegovina 68, 69, 70, 117, 123,
157, 165, 183

B. Rainaldo
Concorreggi, püspök (Vicenza), érsek
(Ravenna) 169, 170, 172

Brandello
kastély 173

Brit-szigetek 38

Brúnó
püspök (Olomouc) 121

Buda 124
bíró 135
(Magyarország) 72, 123, 129, 130, 131,
135, 144, 152, 153, 154, 155, 156, 157,
158, 162, 163, 164, 165, 177, 182, 198
plébános 73
zsinat 72, 76, 121, 124, 126, 127, 128,
131, 135, 136, 163, 165

Bulgária 68

Burgundia
(Burgund Szabad Grófság, Franche-
Comté) 86

Buzita
Buzica (Szlovákia) 123
Szt. Márton-egyház 123, 154, 164

C

Calabria
(Olaszország) 42, 94

Cammin
(Németország) 84

Campagna-Marittima
(Olaszország) 97

Campania
(Olaszország) 16, 84, 94

Canterbury
(Anglia) 40, 41, 42
érsek 30, 46

Capua
(Olaszország) 94

Carahinus
prépost (Győr) 141, 153

Casparus
de Montefia, kanonok (Como), pápai
rector (Campania, Maritima), Gentile
pápai legátus káplánja, esperes
(Szatmár) 56

Catanei
család 167

Catania
(Olaszország) 101, 102

Ceccano
család 96

Celesztin
(I.), pápa 12
(III.), pápa 30, 32, 42, 82, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 94, 95, 96, 108

Cencius
bíboros 90
Gregorius de Crescentio Caballi
Marmorei unokaöccse 94, 107, 114

Cencius Roizus
Gregorius de Crescentio Caballi
Marmorei testvére 83, 93, 114

Cenzi
család 93

Cesarius
püspök (Arles), apostoli vikárius (Gallia,
Hispania) 15

Châteaurenard
(Franciaország) 178

Cintius
áldozópap (S. Laurentius in Lucina) 108

Cirill
Alexandriai, pápai megbízott 12

Claudius
Ephebus, pápai megbízott 11

Comes
de Casate, esperes (Milánó), pápai káplán
122, 123, 139

Compiègne
(Franciaország) 52

Crescentius
család 81, 83, 85, 93
Gregorius de Crescentio Caballi
Marmorei testvére 94, 114
Gregorius de Crescentio Caballi
Marmorei unokaöccse 93, 107, 114

Crescenzi
család 93

Crescenzi-Ottaviani
család 93
Crosna
dei Catanei di Lendinaria, Altegradus
apja 167
Cumania 117, 121, 122, 123, 133, 183
Cyprianus
rector patrimonii (Szcília) 17

Cs

Csanád
érsek (Esztergom) 181, 198
(Magyarország) 72
püspök 72
Telegdi, érsek (Esztergom) 47
Csázma
Čazma (Horvátország) 56
éneklőkánonok 56
prépostság 144, 159, 165
Csehország 65, 83, 84, 96

D

Dalmácia
(Horvátország) 69, 75, 86, 88, 89, 103,
105, 113, 117, 122, 123, 183
Damasus
pápa 14
Dánia 83
Dániel
püspök (Rossi) 87
dánok 86
Danyiil
Romanovics, halicsi király 104
De la Corre
kánonok (Verona) 75
Demeter
érsek (Esztergom) 159
közjegyző 159
Dénesi
kápolna 168
Desiderius
de Montecassino, áldozópap-bíboros 53
Deusdedit 53
Dezső
püspök (Csanád) 113
Domokos
Szepesi 140

Dover
(Anglia) 41
Drogo
püspök (Metz), apostoli viákrius (Gallia)
16
Dubrovnik
érsekség 183
(Horvátország) 172

E

Edward
(I.), angol király 43, 44
(II.), angol király 44
Efezus
egyetemes zsinat (II.) 12
Efraim 111
Eger
káptalan 154, 155, 157, 164
(Magyarország) 154
püspökség 154
Egidius
de Astutavilla 171
de Boni, pápai nuntius 67
Egyed
pápai káplán, pápai követ 68, 69, 71
Eleonóra
Aquitániai, VII. Lajos francia király
felesége 42
Eneco
ferences szerzetes, pápai káplán, pápai
legátus 72
Enrico
(VII.) 172
Erdély 71, 73, 91, 92, 156
püspök 71, 156
Erzsébet
Kun, IV. László anyja 136, 141, 143, 144,
148, 158, 159, 160, 165
Łokietek, I. Lajos magyar király anyja
177, 181, 182, 195
Este
(Olaszország) 172
Esztergom
érsek 74, 91, 156, 168, 169, 198
érsekség 181, 199
káptalan 138, 155, 164

(Magyarország) 47, 72, 74, 125, 126, 130, 136, 137, 139, 140, 142, 145, 146, 147, 150, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 164, 165, 166, 198
zsinat (III.) 76
Európa 63, 81, 83, 167, 176
Euszebiosz 11
Eutyches
archimandrita (Konstantinápoly) 12
Exaquio
apát 171

É

Élie
Talleyrand de Périgord, áldozópap- (S. Petrus ad Vincula), püspök-bíboros (Albano), pápai legátus 46
Talleyrand de Périgord, áldozópap- (S. Petrus ad Vincula), püspök-bíboros (Albano), pápai legátus 176, 178

F

Fábián
ferences inkvizítor 69
Fabianus
pápa 51
Fantinus
defensor (Szcília) 17
Félix
(III.), pápa 18
Ferdinánd
éneklőkanonok (Szepes) 142, 153, 154
Ferenc
Assisi, Szent 108
püspök (Triest), pápai nuntius 177, 180, 184
Fermo
(Olaszország) 89, 117, 121, 122
püspök 89
Ferrara
(Olaszország) 95
püspök 95
püspökség 183
Ferreto
de' Ferreti, történetíró 172
Flandria
(Belgium) 44

flandriaiak 86
Fortunatus
pápai megbízott 11
Fossanova
(Olaszország) 96
Franciaország 14, 15, 22, 31, 39, 40, 42, 43, 45, 65, 86, 96, 108
Franciscus
de Amelia, pápai nuntius 66
Francucci
Crescentinus; Gregorius, Cencius Roizus és Crescentius apja 114
Frascati
(Olaszország) 54
Fridericus
de Lotaringia, áldozópap-bíboros 53
Friesach
(Ausztria) 199
Frigyes
érsek (Mainz) 16
(I.) Barbarossa, német-római császár 65, 86, 107
(II.), német-római császár és szicíliai király 43, 82, 84, 90, 102
frízek 86
Fülöp
érsek (Esztergom) 75
érsek (Milánó) 95
(II., Ágost) francia király 86, 96
(III.), francia király 42
(IV.), francia király 43, 44
püspök (Fermo), pápai legátus 33, 49, 61, 62, 70, 72, 75, 76, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165
püspök (Vác) 75
Türje nembeli, érsek (Esztergom) 136
(V.), francia király 44

G

Gabii
(Olaszország) 50
Gaeta
(Olaszország) 87, 94

- Galhardus
de Carceribus, pápai adószedő-nuntius
47, 73
- Galícia. Lásd Halics
- Gallia
régió 15, 16
- Garamszentbenedek
apátság 106
Hronský Beňadik (Szlovákia) 105, 109,
113
- Garics
Garić (Horvátország) 126, 158, 165
- Gaucelme
de Jean, bíboros 37
- Gdańsk
(Lengyelország) 127
- Gellért
kanonok (Székesfehérvár), prépost
(Óbuda) 138
(Szent), püspök (Csanád) 75
- Genf
(Svájc) 15
- Genova
érsekség 183
(Olaszország) 96, 181
- Gentile
de Montefiori, áldozópap-bíboros (S.
Martinus in montibus), pápai legátus
56, 61, 65, 72, 73, 146, 176, 179, 180,
183, 185
- Geraldus
de Ostia, pápai legátus 20
- Gerardus
Odonis, ferences rendfőnök 70
- Gergely
(I.), pápa 15, 16, 17, 18, 29
(II.), pápa 19
(III.), pápa 15, 19
(VII.), pápa 20, 21, 22, 23, 25, 26, 34, 75,
118, 136
(VIII.), pápa 107
(IX.), pápa 30, 31, 32, 34, 54, 67, 69, 70,
89, 92, 102, 134, 152, 164
(X.), pápa 54, 121, 122, 136
(XI.), pápa 39, 66, 176
prépost (Csázma), püspök (Csanád) 66
püspök (Csanád) 138, 162
- Gertrúd
(Merániai), II. András felesége 81, 104
- Gerzence
Garešnica (Horvátország) 156, 165
- Géza
(I.), magyar király 75
(II.), magyar király 86, 88, 92
- Giacomo
Marcabruno da Vivaro törvénytelen fia
173
- Giffredus 108, 115
- Gilles
Albornoz, pápai legátus 39
- Gilles d'Estouteville. Lásd Egidius de
Astutavilla
- Gleink
apátság 197
(Ausztria) 197
- Gniezno
káptalan 128
(Lengyelország) 128, 145
- Goffredus
kánonjogász 33
- Gorica
esperes 199
- Gölnicbánya
Gelnica (Szlovákia) 157, 165
- Görgey
család 153
- Grado
érsekség 183
- Gratianus
kánonjogász 16, 24, 27, 28, 29, 30
- Gravina
konkordátum 87, 94
- Gregorius
de Crescentio Caballi Marmorei, szerpap-
(S. Maria in Aquiro), áldozópap-
bíboros (S. Vitalis), pápai legátus 65,
71, 81, 83, 85, 86, 88, 93, 94, 95, 96, 97,
98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114
de Crescentio, szerpap-bíboros (S.
Teodorus), pápai legátus, Gregorius
de Crescentio Caballi Marmorei
unokaöccse 81, 82, 83, 84, 85, 93, 107
de Gualgano, szerpap- (S. Teodorus),
áldozópap-bíboros (S. Anastasia),
pápai legátus 81, 82, 83, 84, 85
de Monte Carello, szerpap-bíboros (S.
Georgius ad velum aureum) 83, 85,
86

- de Sancto Apostolo, szerpap-bíboros (S. Maria in Porticu), pápai legátus 71, 75, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92
szerpap-bíboros (S. Angelus) 83, 85, 86
- Grenoble
(Franciaország) 15
- Grimerius
Visconti, kanonok (Párizs) 169
- Guala
pápai legátus 42
- Gubbio
(Olaszország) 89
- Gui
de Boulogne, áldozópap-bíboros (S. Caecilia), pápai legátus 61, 66, 73, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199
- Guido
püspök (Ferrara) 171
- Guillaume
de Gascogne, pápai nuntius 67
de la Jugie, szerpap- (S. Maria in Cosmedin), áldozópap-bíboros (S. Caecilia) 198
de Nogaret 171
Durand, kánonjogász 35, 36, 119
Mollat 176
- Guillelmus
de Brixia, pápai subdiaconus, kanonok (Konstanz), szerpap-bíboros (S. Nicolaus in carcere Tulliano) 171
de Brixia, pápai subdiaconus, kanonok (Konstanz), szerpap-bíboros (S. Nicolaus in carcere Tulliano) 170, 171
- Guy
érsek (Vienne), pápai legátus 40
Foulques. Lásd IV. Kelemen pápa

Gy

- Győr
(Magyarország) 85, 161
prépost 194
püspök 85, 181, 198
- György
pápai apocrisarius 19
pap, pápai követ 18
Rác 175

- Gyula
(I.), pápa 11
ispán (Bodrog) 113
- Gyulafehérvár
Alba Iulia (Románia) 125
Szt. Mihály-székesegyház 125

H

- Hadrián
(II.), pápa 13
(IV.), pápa 94
- Haidershofen
(Ausztria) 197
Szt. Szeverin plébániatemplom 197
- Hainburg
(Ausztria) 128, 130, 161, 166
- Hájszentlőrinc
(Magyarország) 72
prépostság 72
- Halics 103, 104, 113, 117, 122, 123, 183
Halics-Volhínia 104
- Harpenus
éneklőkanonok (Szepes) 141
- Hartvik
püspök (Győr) 75
- Havasalföld
(Románia) 133
- Hédervári
nemzetség 136
- Heiligenkreuz
apátság 195
(Ausztria) 195
- Helebrun (Hellbrunn)
plébános 170
- Henricus
Boydini, pápai nuntius 37
- Henrik
Brémai, érsek (Gniezno) 128
(I.), angol király 41
(II.), angol király 96
(III.), angol király 42, 43
Kőszegi, Héder nembeli, bán (horvát-szlavón) 123, 131, 136, 154, 164
(Máltai) 102
prépost 196
püspök (Veszprém) 47
(VI.), német-római császár 87, 89, 94, 101, 102, 107

(VII.), német-római császár 44
 Henrykóv
 (Lengyelország) 129, 131
 Hérakleiosz
 bizánci császár 18
 Hermann
 apát (Pannonhalma) 168
 Hilarius
 püspök (Arles), apostoli vikárius (Gallia)
 15
 Hispánia
 régió 15
 Hód-tó
 (Magyarország) 133
 Honorátusz
 pápai apocrisiarius 18
 Honorius
 (III.), pápa 67, 83, 85, 108, 133, 134, 152,
 164
 (IV.), pápa 42, 172
 Hormisdasz
 pápa 15
 Horvátország 113, 117, 122, 123, 156, 157,
 158, 183
 Hostiensis
 kánonjogász 33, 35, 119
 Hube
 Romualdus 127
 Hubert
 Walter, érsek (Canterbury) 41
 Hugo
 Candidus, pápai legátus 20
 Hugó
 áldozópap-bíboros (SS. Silvestrus et
 Martinus) 95
 Huguccio
 kánonjogász 28
 Hugues
 de Die, pápai legátus 22, 25, 34
 de Remiremont, áldozópap-bíboros 53
 Humbert
 (II.), dauphin (Vienne) 70
 Humbertus
 bíboros (Silva Candida) 52
 Moyenmoutier, bíboros (Silva Candida)
 52

I

Ibériai-félsziget 16, 17, 181
 Ildebrandino
 Conti, püspök (Padova), pápai nuntius,
 Gui de Boulogne pápai legátus
 helyettese 181, 182, 194, 198
 Illyricum
 régió 14, 16
 Imre
 herceg, (Szent), István fia 75
 magyar király 65, 68, 81, 97, 98, 99, 110
 Mykud bán testvére 162, 166
 püspök (Várad) 168
 Ince
 (II.), pápa 118
 (III.), pápa 24, 27, 28, 30, 31, 32, 39, 55,
 56, 62, 65, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89,
 90, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101,
 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
 110, 111, 112, 114
 (IV.), pápa 33, 35, 48, 104, 150, 189
 (V.), pápa 137
 (VI.), pápa 66
 Isakios
 Angelos, (II.), bizánci császár 86
 Isnard
 püspök (Théba) 171
 István
 Bánca nb., püspök (Vác) 68, 69
 (I.), (Szent), magyar király 75, 159, 160,
 195
 (III.), magyar király 76
 (III.), pápa 50, 52
 Kotromanić, bán (Bosznia) 69
 (V.), magyar király 65, 75, 154
 Itália 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 66, 82, 93,
 96, 97, 101, 117, 125, 169, 171, 176, 177,
 178, 183
 hadjárat 175, 177
 Ivo
 apát (Garamszentbenedek) 105, 107,
 113
 Chartres-i 27, 28
 püspök (Krakkó) 84

- Í**
- Írország 37
- J**
- Jacobinus
Manuelis de Cataneis Lendenaria,
klerikus (Zadar), Altegradus
unokaöccse 167
püspök (Modena) 171
- Jacobus
Berengarii, pápai adószedő 47, 73
de Normannis, pápai nuntius 43
- Jacques
Duèse, püspök (Avignon) 171
- Jakab
olvasókanonok (Szepes) 141
pápai káplán, kánonjogi doktor, prépost
(Csázma) 144, 157, 159, 165
pápai subcollector 57
Pecorari, püspök-bíboros (Preneste),
pápai legátus 62, 68, 69, 70, 71, 75,
134, 148, 152
- János 154, 164
bíboros-pap (S. Prisca), püspök-bíboros
(Sabina) 108, 114
Domonkos fia, olvasókanonok (Eger)
198
érsek (Kalocsa) 113
esperes (Zágráb) 141, 153
gróf (Gravina) 178
(I.), Földnélküli, angol király 96, 108
írnok 108, 114
Kanizsai, érsek (Esztergom) 62
káplán (Padova) 182
magister 198
őrkanonok (Szepes) 141
pápai írnok 115
prépost (Óbuda), érsek (Kalocsa) 137,
138, 139, 155, 162, 164
püspök-bíboros (Tusculum), pápai
legátus 43
püspök (Dax), pápai nuntius 66, 67
püspök (Nyitra) 169
püspök (Prága) 47
püspök (Trogir) 88
szerpap, pápai követ 18
- (VIII.), pápa 13, 15, 118
Viterbói, püspök-bíboros (S. Clemens)
89
(XXI.), pápa 136, 137
(XXII.), pápa 39, 44, 45, 69, 180, 196
- Januarius
de Benevento, pápai megbízott 11
- Jászó
Jasov (Szlovákia) 141
konvent 141
- Jean
Cholet, pápai legátus 42
Gualbert 89
le Moine, pápai nuntius 44
- Jeruzsálem 111, 179
pátriárka 31
Szt. Sír-templom 179, 192
- Jeszenák
család 163
- Jób
püspök (Pécs) 72
- Johanna
(I.), Anjou András felesége 178, 181
- Johannes
bíboros (SS. Marcellus et Petrus) 171
Ciamini, szerzetes (Lucano) 168
de Amelio, pápai legátus 163
de Anagni, pápai legátus 41
de Aretio, kanonok (Osimo), általános
ügyhallgató 56, 146
de Casamaris, pápai káplán, pápai követ
68
de Civitella, pápai legátus 72
de Crema, pápai legátus 41
de Illici, apostoli vikárius (Tarragona) 15
de Philadelphia, apostoli vikárius
(Palesztina) 15
de Pistoia, pápai nuntius 66
de Plaza, kanonok (Arras) 169
Diaconus 51
Lombardus, áldozópap- (S. Clementis),
püspök-bíboros (Albano) 100, 101
Pollicus 196
püspök-bíboros (Porto, S. Rufina) 170
Teutonicus, kánonjogász 28, 29
Ugoccione, pápai legátus 65

Waldeshausen, domonkos szerzetes,
püspök (Bosznia) 68

Johannes Mancinus
Gregorius de Crescentio Caballi
Marmorei unokaöccse 94, 107, 114

Jordanus
áldozópap-bíboros (S. Pudentiana) 95,
96, 97

Júda 111

Judit
apátnő (Veszprémvölgy) 145

Julianus
pápai apocrisiarius 17, 18

Julius
kardinalis, pápai legátus 61, 62, 64, 65,
76

Jusztinianosz
(I.), bizánci császár 14

K

Kachyna 154, 164

Kalán
püspök (Pécs) 113

Kalderbach. Lásd Kolbach

Kalenda
püspök (Veszprém) 113

Kálmán
herceg, II. András magyar király fia 104
magyar király 160

Kalocsa
érsek 74, 103
érsekség 181
káptalan 104
(Magyarország) 74, 109, 112, 113, 137,
145

Kamin (Wollin)
püspökség 84

Kán
nemzettség 136

Karoling
birodalom 19
dinasztia 13

Károly
Durazzói 178
(I.) Anjou, magyar király 61, 63, 65, 69,
72, 73, 77, 176
(I.) Anjou, nápolyi és szicíliai király 42,
125
(IV.), német-római császár 44

Martell, Anjou András fia 181
örkanonok (Szepes) 140

Kasztília 39, 40

Katapán
püspök (Eger) 113

Kázmér
(III.), lengyel király 47
Szepesi, Szepesi Domokos fia 140

Kelemen
(III.), pápa 32, 82, 83, 85, 86, 87, 91, 94,
96, 107
(IV.), pápa 43, 54, 72
püspök (Róma) 11
(V.), pápa 44, 65, 170, 171, 173, 179
(VI.), pápa 45, 70, 175, 177, 178, 179,
180, 181, 182, 183, 184, 198

Kelet-Mediterráneum 39

Khalkédon
egyetemes zsinat 12, 17, 18

Kijevi Rusz 103

Klosterneuburg
(Ausztria) 195, 196

Kolbach
Studenec (Szlovákia) 141, 142, 143, 153,
164

Konrad
Eubel 82, 83, 84
von Urach, püspök (Porto), pápai legátus
71, 134

Konrád
érsek (Mainz) 98
püspök (Würzburg) 95
remete (Ágoston rend) 143, 160

Konstancia
(Aragóniai), II. Frigyes német-római
császár felesége 102
II. Roger szicíliai király utószülött lánya
82, 90, 94, 101, 102

Konstantin
(IV.), bizánci császár 18
(V.), bizánci császár 19

Konstantinápoly
egyetemes zsinat (I.) 14
egyetemes zsinat (III.) 18
patriarchátus 14
pátriárka 14, 18
(Törökország) 12, 14, 17, 18, 19, 43, 96
zsinat 12, 18

- Konstantius
pápai követ 18
- Konstanz
egyházmegye 171
(Németország) 170
- Korinthosz
(Görögország) 11
- Korzika
(Franciaország) 16
- Köln
érsek 43
(Németország) 96
- Körös
folyó 132
- Krakkó
(Lengyelország) 84, 126
Szentháromság templom 84
- Kruszwica
(Lengyelország) 126
- Kuno
püspök-bíboros (Preneste), pápai legátus
64

L

- Lajos
Anjou, János durazzói herceg fia 178
(I.) Anjou, magyar király 62, 66, 70, 159,
175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182,
186, 188
(IV.) Bajor, német-római császár 44, 185,
189, 190
(VII.), francia király 42
(IX.), francia király 42
kanonok (Laon) 182, 198
- Lambert
kanonok (Antwerpen) 95
- Lando
bíró 114
- Lanfranc
érsek (Canterbury) 40
- Lanfrancus
kanonok (Bologna) 90
- Laon
püspök 198
- László
(I.), (Szent), magyar király 71, 75, 81, 86,
88
- (IV.), (Kun), magyar király 70, 77, 118,
120, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 131,
132, 135, 136, 139, 141, 148, 154, 156,
157, 158, 162, 163, 164, 165
prépost (Esztergom) 155
püspök (Pécs) 47
Szepesi, Szepesi Domokos fia 140
- Laterán
egyetemes zsinat (III.) 54, 107, 187
egyetemes zsinat (IV.) 24, 25, 85, 179
Szt. Megváltó egyház 50, 51
(Vatikán) 24, 25, 50, 51, 54, 92, 109, 110,
192, 193
- Latino
Malabacra, püspök-bíboros (Ostia,
Velletri), pápai legátus 35
- Latium
(Olaszország) 84
- Lebus
(Lengyelország) 84
püspökség 84
- Lengyelország 47, 83, 96, 117, 122, 123, 126,
127, 129, 147, 183, 198
- Leo
Brancaleonis, ádozópap-bíboros, pápai
legátus 68
de Monumento 107, 114
Gregorius de Crescentio Caballi
Marmorei unokaöccse 93, 107, 114
- Leó
(III.), bizánci császár 14, 19
(II.), pápa 18
(I.), pápa 12, 14, 15, 18, 27, 118
(IX.), pápa 52
(VI.), bizánci császár 19
- Leonicus
egyház 171
- Leopold
von Ledebur 127
- Lephardus
dékán (Włocławek) 127
- Limoges
(Franciaország) 198
- Linz
(Ausztria) 196, 197
- Lipót
(VI.), osztrák herceg 98, 99
- Lipowa
(Lengyelország) 129, 131

Lippa
 Šuplja Lipa (Horvátország) 143, 144,
 157, 158, 159, 165

Lodi
 (Olaszország) 90

Lodomér
 püspök (Várad), érsek (Esztergom) 72,
 75, 137, 138, 139, 145, 146, 156, 159,
 160, 161, 162, 165

Lodoméria 113, 117, 122, 123, 183

Lombardia
 (Olaszország) 65, 89, 90, 100, 187, 189,
 190, 191

London
 (Anglia) 41
 konkordátum 41

Loránd
 ispán (Szepes) 140

Lőcse
 Levoča (Szlovákia) 152, 153, 158

Lőrinc 154, 164

Luca
 Fieschi, szerpap-bíboros (S. Maria in via
 Lata) 37, 180

Lucius
 (III.), pápa 68, 87, 96

Ludovicus
 apát (Melk) 196, 197

Lukács
 érsek (Esztergom) 71
 prépost (Esztergom), királynéi kancellár
 143, 158

Lund
 érsekség 84
 (Svédország) 84

Lübeck
 (Németország) 84
 püspökség 84

Ly

Lyon
 egyetemes zsinat (I.) 33, 35, 41
 egyetemes zsinat (II.) 54, 138, 150
 (Franciaország) 31, 33, 35, 41, 54

M

Magyarország 7, 8, 39, 40, 47, 49, 57, 61, 62,
 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
 75, 76, 77, 81, 82, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 93,
 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
 106, 109, 110, 111, 113, 117, 118, 119, 120,
 121, 122, 123, 124, 128, 133, 134, 135, 137,
 139, 144, 146, 147, 148, 152, 156, 164, 165,
 167, 168, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 180,
 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190,
 191, 194, 198

Manasses
 érsek (Reims) 21, 22

Manfréd
 Lavagnai, pápai legátus 62, 64, 65, 71, 76

Manfredo
 Dalesmanini, podestà (Padova) 172

Mantova
 (Olaszország) 122

Marcabruno
 da Vivaro 173

Marche
 (Olaszország) 94

Margit
 IV. Béla lánya 75

Márk
 comes 164
 előjáró (Kolbach) 141, 142, 153, 154,
 164

Markward
 Anweilereri 96, 102, 107, 108

Maros
 folyó 132

Martino
 ispán (Keve) 113

Martinus
 (Márton) pauper 88

Márton
 érsek (Gniezno) 128
 (I.), pápa 15, 18
 ispán (Bács) 113
 (IV.), pápa 42, 128, 137, 138, 139, 162

Mátéfalva/Mateóc
 Matejovce (Szlovákia) 154

Mathaeus
 Parisiensi, bencés szerzetes, krónikaíró
 41

Matteo
 Ribaldi, püspök (Verona), pápai nuntius
 177, 180

- Rosso Orsini, római szenátor 54
- Mátyás
magyar király 156, 158
plébános (Torna) 154, 164
prépost (Szepes) 140, 152
Zágrábi 69
- Mauretánia
(Afrika) 86
- Maximianus
de Syracus, püspök (Syracusa), apostoli
vikárius (Szicília) 15, 16, 17
- Meissen
(Németország) 84
püspökség 84
- Melk
(Ausztria) 197
- Merclinus
éneklőkanonok (Szepes) 141, 142, 143,
153, 154, 164
- Meskó
püspök (Veszprém) 145
- Messina
(Olaszország) 87
- Mihály
pápai apocrisarius 18
püspök (Faro) 90
püspök (Veszprém) 159
vajda (Erdély) 113
- Miklós 154, 164
(I.), pápa 13, 14, 118
(II.), pápa 52, 53
(III.), pápa 43, 117, 122, 123, 125, 133,
135, 136, 137, 138, 148, 155, 156, 160,
164
Interamnei Raynerius fia, közjegyző 169
- Kán nembeli, prépost (Erdély), választott
érsek (Esztergom) 123, 136, 137, 155,
164
László bán fia, pap 155
Loránd szepesi ispán officialisa 141
prépost (Szerém) 141, 153
püspök (Győr) 47
püspök (Tusculanum) 108, 114
remete (Ágoston rend) 182, 198
szerpap (Sancta Agatha in Monasterio
(dei Goti) egyház) 102, 108, 115
- Mikulin
püspök (Győr) 71
- Milánó
érsek 87, 95
érsekség 183
esperes 169
(Olaszország) 24, 87, 89, 122, 182
- Milicz
(Lengyelország) 129, 130
- Milkó
Milcovul (Románia) 133
püspökség 133, 147
- Milo
mester 108, 114
- Milutin
(II.), szerb király 69
- Miser
Szt. Márton-egyház 168
- Moch
ispán (Pozsony) 113
- Modena
püspökség 126, 183
- Monticelli
család 93
- Moyenmoutier
(Franciaország) 52
- Moys
ispán (Szepes), királynéi tárnokmester
154
ispán (Vasvár) 113
- Muthmer
prépost (Szepes) 140, 141, 142, 143,
153, 154
- Mykud
bán 162, 166

N

- Nagyszombat
Trnava (Szlovákia) 181, 195
- Nagytétény
generalis congregatio 131
(Magyarország) 131
- Nagyvárad
káptalan 138
Oradea (Románia) 72, 81, 88, 91, 166
püspök 156
püspökség 137, 139

- Napoleone
Orsini, pápai ügyhallgató 172
- Nápoly
(Olaszország) 61, 62, 65, 66, 69, 70, 94,
175, 176, 177, 178, 181, 186
- Narbonne
(Franciaország) 15
sekrestyés 171
- Narnia
kanonok 87
(Olaszország) 87
- Nehemiás
érsek (Esztergom) 75
- Német Lovagrend 47, 71, 133, 134, 147, 152,
161, 164, 166
- Német-római Császárság 39, 40, 52, 53, 82,
83, 101
- Nernardo
püspök-bíboros (Porto), pápai legátus
172
- Niccolò
Boccasini, pápai legátus. Lásd XI.
Benedek pápa
- Nicolaus
Capoccis, bíboros-nuntius 46
de Guarcino, legátusi jegyző 146, 155
- Nigropontis
föld 198
- Nomentum
(Olaszország) 50
- Normandia
(Franciaország) 96
- Normann-szicíliai Királyság 41
- Nyitra
Nitra (Szlovákia) 134
- O**
- Ochuz
ispán (Sopron) 113
- Octavian
püspök-bíboros (Ostia) 96, 107, 108
- Octobonus
de Ferraria, legátusi jegyző 146
- Oddo
Johannes fia, bíró 114
- Odilo
apát (Saint Gilles), pápai apocrisarius,
pápai legátus 64
- Odo
de Anagnia, kanonok (Konstanz) 171
- püspök-bíboros (Tusculum), pápai
legátus 42
- Olaf
(III.), dán király 22
- Olmütz. Lásd Olomouc
- Olomouc
(Csehország) 84
püspökség 84
- Omiš
(Horvátország) 69
- Orbán
(II.), pápa 40, 52, 53, 64
(III.), pápa 87, 96
(IV.), pápa 65, 72
(V.), pápa 66
- Orléans
dékán 101
(Franciaország) 101
- Osius
pápai megbízott 11
- Ostia
(Olaszország) 35, 50, 54, 107
- Otto
apát (Zwettl) 196, 197
pápai legátus 42
- Ottó
(I.), burgund gróf 86
- Ottobuono
Fieschi szerpap-bíboros (S. Adrianus),
V. Adorján pápa, pápai legátus 38, 42,
43, 137
- Ottokár
(I.), cseh király 84
krónikás 121, 124
- Ó**
- Óbuda
káptalan 138
(Magyarország) 137, 138
prépostság 137
- Ófalu
(Magyarország) 199

P

- Padova
 apát (Szt. Jusztina apátság) 169
 (Olaszország) 167, 168, 169, 172, 173, 181, 182
 podestà 172
 püspök 169
 Szt. Jusztina apátság 169
- Paglierini
 történetíró 172
- Pál 154, 164
 prépost (Kalocsa) 168
 prépost (Veszprém) 136
 püspök (Pécs) 168, 169
 püspök (Veszprém) 145, 159, 162
- Palermo
 (Olaszország) 87
- Palestrina. Lásd Preneste
- Palesztina 15
- Pandulphus
 de Sabello, prépost (Chableyarum) 171
- Pannonhalma
 apát 185, 194
 apátság 71, 74, 85, 168, 185, 194, 195
- Párizs 96
 apát (Sainte-Geneviève monostor) 100
 (Franciaország) 83
 püspök 100
- Parma
 (Olaszország) 90, 96, 169
 püspökség 183
- Pascasius
 prépost (Pozsony) 125, 157
- Paschalis
 (II.), pápa 53, 118
- Paschaniusz
 pápai megbízott 12
- Paskaz
 prépost (Pozsony) 165
- Passau
 egyházmegye 195
 káptalan 196
 (Németország) 196
 püspök 180, 194, 195
 püspökség 185
- Patroklosz
 püspök (Arles), apostoli vikárius (Gallia) 15
- Pavia
 püspökség 183
- Pécs
 (Magyarország) 71, 73
- Pelágusz
 szerpap, pápai apocrisarius, (I.), pápa 18
- Peregrinus
 pátriárka (Aquileia) 99, 101
- Perugia
 (Olaszország) 89
- Péter 154, 164
 áldozópap-bíboros (S. Laurentius in Damaso) 87
 áldozópap-bíboros (S. Petrus in Vincoli) 96
 alszerpap (Róma), rector patrimonii (Szicília) 16, 17, 29
 érsek (Split) 88, 90
 ispán (Pozsony, Moson), királyi asztalnokmester 157
 Kőszegi, püspök (Veszprém), választott érsek (Esztergom) 136, 137, 145, 159, 162, 165
 Mizói, kardinális, pápai legátus 61, 64, 65, 68, 76
 püspök (Erdély) 162
 püspök (Győr) 113
 püspök (Viterbo), pápai nuntius 177, 180
 Szt., apostol 111, 112
- Petrus
 Capuanus, szerpap-bíboros (S. Maria in Via Lata), bíboros (S. Marcellus) 82, 90, 96, 97
 Damiani, bíboros (Ostia), pápai legátus 20, 25, 52
 de Begonis, pápai nuntius 66, 198
 de Bonzanne 170
 érsek (Patt), pápai nuntius 67
 Gervasii, pápai adószedő-nuntius 73, 180
 Lombardus 180
 Veroli, executor 56
- Petrus Pauli Cencius
 Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei unokaöccse 93
- Philippus
 de Sardinia, kanonok (Arbore), általános ügyhallgató 56, 146

- Piacenza
(Olaszország) 82, 90, 96
püspökség 183
- Pierre
Bertrand, áldozópap-bíboros (Szt. Kelemen bazilika), pápai legátus 177, 178
de Calesio, prépost (Oesa), pápai nuntius 67
- Piers
Gaveston, II. Edward angol király bizalmasa 44
- Pietro
di Ugolino, pápai ügyhallgató 172
Saraceno, püspök (Vicenza) 172
- Pisa
(Olaszország) 87, 96
- Pistoia
(Olaszország) 96
- Poitiers
(Franciaország) 28
Szt. Hilarius egyház 28
- Pok
nádor, ispán (Moson) 113
- Póka
püspök (Szerém) 138, 162
- Poppo
prépost (Aquileia) 98
- Porto
(Olaszország) 50, 54
- Pósa
püspök (Bosznia), pápai legátus 68, 69
- Pozsony
prépost 168
(Szlovákia) 72, 124, 157, 168, 169, 181, 182, 194, 195
Szt. Megváltó prépostság 157, 168
zsinat 72
- Pöhlde
(Németország) 25
zsinat 25
- Prága
püspökség 84
Szt. Ferenc-ispotály 47
- Preneste
(Olaszország) 50, 54
- Proculus
S. (Szt.), apát 90
- Provence
(Franciaország) 178
- Puglia
(Olaszország) 94
- R**
- Radolphus
de Grosparmi, pápai legátus 42
- Raguza. Lásd Dubrovnik
- Raimbald
pápai legátus 20
- Raimundus
de Bonofato, pápai adószedő 47, 73
- Rainerio
de Vichio, pápai ügyhallgató 172
- Raitenhaslach
(Németország) 194
- Rákos
gyűlés 120
(Magyarország) 120
- Rama 117
- Ráma 113, 122, 123
- Ratzeburg
(Németország) 84
püspökség 84
- Ravenna
érsek 19
Exarchátus 19
(Olaszország) 96, 168
- Reggio Emilia
(Olaszország) 183
- Rhenaldus
prépost (Esztergom) 141, 153, 155
- Richard
érsek (Canterbury) 41
püspök (Orvieto), Albinus közeli rokona 87
- Richárd
(I.), Oroszlánszívű, angol király 86, 90, 96
- Ried im Innkreis
(Ausztria) 195
- Rigaud
d'Asserio, kanonok (Orléans), pápai ügyhallgató, pápai nuntius 37
- Rimini
(Olaszország) 89
- Robert
Grosseteste, teológus 41

- Róbert
Durazzói, János durazzói herceg fia 178
érsek (Esztergom), pápai legátus 69, 70
püspök (Veszprém) 145, 159, 162
- Robertus
bíró 108, 115
- Roger
Aubert 86, 103
(I.), szicíliai király 41, 42
(II.), szicíliai király 94
- Roland
ispán (Szepes) 141
- Róma
(Olaszország) 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18,
19, 20, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33,
36, 39, 44, 50, 51, 52, 54, 57, 66, 87,
89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 101, 102,
103, 104, 105, 107, 111, 112, 113, 114,
118, 123, 136, 137, 155, 156, 171, 177,
180, 182, 183, 193, 199
S. Laurentius in Lucina egyház 87
S. Maria Maggiore bazilika 51
Szt. Lőrinc bazilika 51
Szt. Pál bazilika 51
Szt. Péter bazilika 51, 192, 193
zsinat 52
- Román
esperes (Hont) 137, 156
- Romanus
de Bonaventura, pápai legátus 42
defensor (Szicília) 17
- Rostagnus
érsek (Arles), apostoli vikárius 15
- Rostardus
általános ügyhallgató (Apostoli Kúria)
146, 160
- Rouen
érsek 96
(Franciaország) 96
püspök 118
- Röhrnbach
Ausztria 196
- Rudolf
(I.), Habsburg, német király 43, 134, 148
pápai legátus 20
- Rufinus
pápai adószedő 57, 180
- Ruszkínóc
Ruskovce (Szlovákia) 141
- Ruténia 103, 106, 111
- S**
- Sabina
(Olaszország) 50, 54, 93, 108
- Salamon
magyar király 75
- Salerno
(Olaszország) 108
- Salvi
püspök (Perugia), pápai követ 68, 69
- Salzburg
(Ausztria) 180, 181, 187
érsek 180, 194
érsekség 180, 181, 183, 189, 191, 193
káptalan 180
- Sancta Agatha dei Goti
(Olaszország) 102
- Sancto Apostolo
család 86
- Sándor
(II.), pápa 20, 53
(III.), pápa 27, 30, 32, 54, 56, 61, 62, 64,
81, 91, 93, 118
(IV.), pápa 48
pápai apocrisarius 18
- San Salvatore
(Olaszország) 182
- Sáros
Šariš (Szlovákia) 124
- Sátoraljaújhely
(Magyarország) 161, 166
- Scaligeri
család 172
- Schleswig
(Németország) 84
- Schwerin
(Németország) 84
püspökség 84
- Sergius
defensor (Szicília) 17
- Sesto Calende
apát (S. Donato di Scozola in Sesto-
Calende) 95
(Olaszország) 95
S. Donato di Scozola in Sesto-Calende
apátság 95

- Silva Candida
(Olaszország) 50, 54
- Similis
apát (Pannonhalma) 71
- Simon
de Brion. Lásd IV. Márton pápa
püspök (Várad) 113
- Simplicius
pápa 50
- Siriacus
pápa 14
- Sixtus
(III.), pápa 27
- Skandinávia 84
- Skócia 37, 41
- Soffredus
szerpap (S. Maria in Via Lata),
áldozópap-bíboros (S. Praxedis) 96,
97
- Somogy
apát (Szt. Egyed monostor) 194
(Magyarország) 85, 146, 160, 166, 185,
194
- Spalato. Lásd Split
- Spello
(Olaszország) 97
S. Lorenzo in Spello monostor 97
- Split
érsekség 183
(Horvátország) 67, 89, 109
kanonokok 105
káptalan 98, 109
- Spoletinus 108, 115
- Spoletto
(Olaszország) 89, 97
- Stephanus
áldozópap-bíboros (S. Chrysogonus) 53
de Dor, apostoli vikárius (Palesztina) 15
- Strögen
(Ausztria) 196, 197
- St. Rufina. Lásd Silva Candida
- Svédország 83
- Symmachus
pápa 15, 16, 29
- Symon
Alamanni de Bononia, kanonok (Vicenza)
170
- Sz**
- Szabiánusz
pápai apocrisarius 18
- Szabolcs
zsinat 75
- Szaladin
szultán (Egyiptom) 86
- Szalók
Slavkovce (Szlovákia) 154
- Szamaria 111
- szaracénok 86
- Szászváros
ferences gvárdián 156
Orăștie (Románia) 156, 165
- Szeben
prépost 47, 74, 88, 89, 92
prépostság 71, 88, 90, 91
Sibiu (Románia) 47, 71, 88, 91
- Székesfehérvár
(Magyarország) 72, 195
prépostság 72, 75, 184, 195
- Szentföld 39, 67, 68, 69, 96, 162, 166, 179,
192
- Szentmárton. Lásd Pannonhalma
- Szentmiklós
birtok 162
- Szentpétervár
(Oroszország) 127
- Szepes
karthauzi kolostor 199
prépost 169
prépostság 75, 123, 140, 141, 142, 143,
152, 153, 154, 158, 164, 165
(Szlovákia) 72, 141, 142, 143, 153, 154,
157, 158, 160, 165
- Szepeshely
Spišská Kapitula (Szlovákia). Lásd
Szepes (prépostság)
- Szepesség. Lásd Szepes
- Szepesváralja
Spišské Podhradie (Szlovákia) 143
Szűz Mária-egyház 143, 153
- Szerafin
prépost (Pozsony) 168, 169
- Szerbia 68, 113, 117, 122, 123, 183
király 148
nagyzsupán 103
- Szerdika
(Bulgária) 11, 12, 27, 29

zsinat 11, 27, 29, 118
Szerém
 püspökség 68, 71
 régio 71
Szergiusz
 (I.), pápa 18
Szeverinusz
 pápa 18
Szcília 86
 (Olaszország) 16, 17, 29, 41, 42, 82, 84,
 87, 90, 94, 96, 98, 101, 102
Szilézia
 régio 84, 122, 126, 128, 129
Szimcs
 adománybirtok 165
Szimpliciusz
 pápa 15
Szíria 98
Szlovákia 152, 153, 158, 161
Szolgagyőr
 Posádka (Szlovákia) 134
Szt. Florián
 kolostor 195

T

Tamás
 ferences szerzetes, pápai nuntius 67
 prépost (Vasvár), püspök (Várad) 137,
 138, 139, 162, 166
 püspök (Vác) 138, 139
 püspök (Wrocław) 124, 145
 Spalatói 86, 88
 Szepesi 140
Tankréd
 Szcíliai (Leccei), szcíliai király 42, 87,
 94, 95, 101
Tarantaise
 (Franciaország) 15
Tatamér
 prépost (Székesfehérvár) 47, 73
Tatwin
 érsek (Canterbury) 15
Temes
 folyó 132
Teobald
 püspök-bíboros (Ostia, Velletri), pápai
 legátus 71
Teodor
 pap, pápai követ 18

Terracina
 (Olaszország) 52, 95
Teuzo
 bíboros, pápai legátus 64
Theobald
 érsek (Canterbury) 41
Theobaldus
 Frederici de Archo, scholaris (Trento),
 Altegradus unokaöccse 167
Theodoricus
 de Bonavilla, pápai és birodalmi
 közjegyző 182
Theodórosz
 (I.), pápa 15, 18
Theodosziosz
 (III.), bizánci császár 19
Thesszaloniki
 (Görögország) 14, 15, 16, 17
 vikárius 14, 18
Thomas
 érsek (Canterbury) 41
Timót
 püspök (Zágráb) 126, 143, 144, 156, 157,
 158, 159, 165
Tisza
 folyó 132
Tolon
 kun elöljáró 131, 162
Toplica
 apát 56
 Varaždinske Toplice (Horvátország) 56
Toporc
 Toporec (Szlovákia) 153
Torna
 Turňa nad Bodvou (Szlovákia) 124
Toscana Romana
 (Olaszország) 97
Tournai
 (Belgium) 95
 főesperes 95
 kancellár 95
 kántor 95
Tours
 érsek 25
 (Franciaország) 171
 Szt. Márton-egyház 171
Trana
 (Olaszország) 30

Trau. Lásd Trogir
Treviso
(Olaszország) 167, 168, 173, 182

Trier
(Németország) 15, 96

Trogir
(Horvátország) 71, 88, 91
káptalan 71
püspök 71, 88

Troia
(Olaszország) 101

Turóc
prépostság 126, 147, 160, 161, 166
Turiec (Szlovákia) 126, 161

Tuscia
(Olaszország) 89

Tusculanum
(Olaszország) 50, 54

Tvrtko
(I.), boszniai király 70

U

Ubaldu
Allucingoli. Lásd III. Lucius pápa

Ugolinus
de Segni. Lásd IX. Gergely pápa

Ugone
di Buglione, pápai ügyhallgató 172

Ugrin
Csák nembeli, királyi tárnokmester 155,
164
érsek (Kalocsa) 68

Umberto
Banchi, pápai káplán, kanonok
(Piacenza) 75

Uppsala
érsekség 84
(Svédország) 84

Usuk
kun elöljáró 131, 162

Uzur
kun főember 163

V

Valence
(Franciaország) 15

Valerius
Bito, pápai megbízott 11

Valter
ferences szerzetes, pápai káplán, pápai
legátus 72

Vanizeno
dei Lanfranchi da Pisa, császári helytartó
(Vicenza) 172, 173

Várad. Lásd Nagyvárad

Varasd
Varaždin (Horvátország) 99

Vasvár
(Magyarország) 138
prépostság 138

Vatikán
Róma 163

Velasco
pápai legátus 65

Velence
(Olaszország) 67, 86, 96, 102, 107, 182

Velletri
(Olaszország) 35, 50, 54

Verona
(Olaszország) 87, 177

püspök 95
zsinat 89

Verőce
ferences gvárdián 158, 165
ferences gvárdián) 144

Virovitica (Horvátország) 143, 144, 157,
158, 159, 165

Veszprém
káptalan 145, 146, 160, 162, 166
(Magyarország) 88, 91, 92
püspök 71, 181, 198

Veszprémvölgy
(Magyarország) 145, 159, 160, 162, 165,
166

Szűz Mária-apáca kolostor 145, 159, 160,
162

Vézelay
apát (Szt. Péter kolostor) 101
(Franciaország) 101

Vicenza
egyház 171
(Olaszország) 167, 168, 169, 170, 171,
172, 173

Szt. Péter bencés monostor 171

Vienne
érsek 15
(Franciaország) 15, 31, 48

zsinat 48, 189
Viktor
 (II.), pápa 53
 (IV.), ellenpápa 54, 93
Vilmos
 de Judicis. Lásd Guillaume de la Jugie
 (I.) Hódító, angol király 40
 (II.), angol király 40
 (I.), Rossz, szicíliai király 42, 94
 (II.), Jó, szicíliai király 86, 87, 94
Vince
 pépost (Lucano) 168
Vincentius
 de Capua, pápai megbízott 11
Visegrád
 (Magyarország) 70
Vitaliános
 pápa 18
Vitalus
 du Four, ferences szerzetes 171
Viterbo
 (Olaszország) 96, 100, 109, 110, 111,
 112, 177
Vivian
 pápai legátus 41
Vratislav
 cseh fejedelem 20

W

Wąchock
 ciszterci monostor 126
 (Lengyelország) 126
Waldhausen
 (Ausztria) 196
 konvent 196, 197
 St. Georgen am Walde plébániatemplom
 196, 197
Waldkirchen
 (Németország) 195
Wales 37
Walter
 (III.), Brienne-i 102
 (Paleáriai), püspök (Troia, Catania) 101,
 102
 püspök (Albano), pápai legátus 40
Werner
 Maleczek 99, 100, 103, 176

Wieluń
 (Lengyelország) 129, 130, 131
William
 érsek (Canterbury) 41
Willigis
 érsek (Mainz) 16
Wittelsbach
 dinasztia 185
Włocławek
 (Lengyelország) 126, 127
 püspökség 127, 128
 zsinat 126
Wlostibor
 választott érsek (Gniezno) 128
Wrocław
 apát (Szt. Vince-kolostor) 145
 (Lengyelország) 84, 129, 130, 131, 198
Wulcerus
 dict. Schober de Hanburt, pap (passauai
 egyházmegye) 170
Würzburg
 (Németország) 43
 zsinat 43

Y

York
 (Anglia) 41

Z

Zadar
 érsek 74
 érsekség 183
 (Horvátország) 74, 123, 125, 177
Zágráb
 apát (OCist.) 199
 commendator (Szűz Mária német
 lovagrendi rendház) 199
 (Horvátország) 72, 156, 157, 158
 perjel (Szent Miklós konvent) 199
 püspök 85, 199
 püspökség 85, 143, 199
 székeskáptalan 199
Zakariás
 pápa 19

Zára. Lásd Zadar

Zenon

de Hispalis, püspök (Sevilla), apostoli
vikárius (Hispania) 15

Zirc

apát 75

(Magyarország) 75

Znojmo

(Csehország) 196, 197

Zobor

apát 161

Zobor, Szlovákia 161

Zozimosz

pápa 15

Żukowo

(Lengyelország) 127

Zwentendorf

(Ausztria) 196

Szt. István egyház 196

Zwettl

(Ausztria) 196

